

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO UN EIROPAS TIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

Pilna laika klātienes
2. kursa 4. semestra studente
Jūlija Kozlova
apl.nr. jk17081

**BĒRNU VISLABĀKO INTEREŠU PRINCIPS UN
ĢIMENES VĒRTĪBU PROBLEMĀTIKA
EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS UN LATVIJAS TIESU PRAKSĒ**

MAGISTRA DARBS

Zinātniskais konsultants:
asoc.prof. Kristīne Dupate

Rīga, 2019

ANOTĀCIJA

Maģistra darba mērķis ir padziļinātā starptautiskajās tiesībās nostiprinātā bērnu vislabāko interešu principa izpēte, tā satura iztulkošanas un ievērošanas problemātika ģimenes institūta vērtību kontekstā, sociālo un likumisko tiesību kontekstā. Šis mērķis tiek sasniegts, izpētot izpētāma principa vēsturi, starptautiskos tiesību avotus, kuru tvērumā atrodas izpētāmais princips, Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas Republikas tiesu un Satversmes tiesas judikatūras atziņas, kā arī tiesību zinātnieku sniegtos viedokļus.

Darbs sastāv no ievada, divām nodaļām, kopsavilkuma un izmantoto avotu saraksta. Izstrādājot darbu, autore galvenokārt izmanto ārzemju informācijas avotus, jo Latvijas zinātnieku vidū šis temats pētīts salīdzinoši maz, turpretim ārvalstu literatūrā izpētes objekts ir analizēts no daudzu zinātnieku, juristu skatu punkta, kā arī izmantoti valstu valdību konferenču rezultātu apkopojumi, kas satur dažas svarīgas atziņas, ir pieejami tikai angļu vai svešvalodā.

Atslēgas vārdi: bērna intereses, konvencionālā ģimene, partnerattiecības, juridiskā atzīšana.

ANNOTATION

The goal of this Master's Thesis is the profound research of the *best interests of the child* principle, which is enshrined in the international law, issues of its interpretation in the context of family (conventional) values, as well as in the context of social and legal rights. This goal is achieved by examining history of this very principle, sources of the international law, where this principle finds its roots, fundamental decisions of the European Court of Human Rights and Latvian courts, including the Constitutional one, as well as the opinions of notable legal scholars.

This paper consists of the introductory part, two main chapters, final conclusion and the complete list of sources of information. Working on this Thesis, author mainly relied on foreign sources of information, since this topic has drawn comparably little attention of Latvian legal scientists, whereas foreign literature analyses the subject from the perspective of many academics and lawyers, not to mention that reports on intergovernmental conferences are available in English or other foreign language only.

Keywords: best interests of the child, conventional family, civil partnership, legal recognition.

Satura radītājs:

Anotācija latviešu valodā.....	2
Anotācija angļu valodā	3
Apzīmējumu saraksts	6
Ievads.....	7

1. BĒRNU TIESĪBU ATTĪSTĪBA UN BĒRNU VISLABĀKO INTEREŠU PRINCIPS

1.1. Vispārējs vēsturiskais apskats.....	8
1.1.1. Apvienoto Nāciju Organizācija	8
1.1.1.1 ANO Konvencija par bērnu tiesībām.....	10
1.1.1.2 Bērnu vislabāko interešu principa tvērums	13
<i>Principa saturs un funkcijas</i>	14
<i>"Bērna intereses" vai "bērna [vis]labākās intereses"?</i>	15
1.1.2 Eiropas Savienība.....	20
1.1.3.Eiropas Padome.....	25
1.2. Jēdziena “bērns” saturs	28
1.3 Principam izvirzāmā kritika.....	30
1.3.1 Principa nenoteiktība.....	30
1.3.2 Principa pārākums.....	33

2. BĒRNA LABĀKO INTEREŠU PRINCIPA SATURS UN ĢIMENES VĒRTĪBAS EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS UN LATVIJAS TIESU PRAKSĒ.....

2.1.Principa saturs un prioritāte ECT praksē ģimenes tiesību kontekstā.....	36
2.1.1 Bērnu vislabākās intereses kā materiālās tiesības.....	36
2.1.2 Bērnu vislabākās intereses kā tiesību interpretācijas līdzeklis.....	37
2.1.3 Bērnu vislabākās intereses procesuālo noteikumu aspektā.....	39
2.1.4 Vispārīgās ECT judikatūras atziņas	40
2.2 Bērnu labāko interešu principa saturs viendzimuma partnerattiecību kontekstā	48
2.2.1 Princips un konvencionālās ģimenes vērtības – evolūcija vai degradācija?.....	49
2.2.1.1 Ģimenes modelis un attiecības starp vecākiem un bērniem.....	49
2.2.1.2 Jēdzieni “ģimenes dzīve” un “privātā dzīve”.....	55
2.2.1.3 Principa problemātika	59
<i>Juridiskās atzīšanas neesamība</i>	60

<i>Diskriminācija uz vecāku seksuālās orientācijas pamata</i>	62
<i>Situācija Eiropas valstīs</i>	65
2.2.1.4 <i>Oliari un citi pret Itāliju un ECK iztulkošanas konsensuss</i>	69
2.3 <i>Bērnu vislabāko interešu princips un ģimenes vērtību problemātika Latvijā</i>	72
2.3.1 <i>Bērnu vislabāko interešu princips</i>	72
<i>Bāriņtiesas kā bērnu tiesību aizsardzības subjekts</i>	75
<i>Galvenās tiesu prakses atziņas par principa saturu un ievērošanu</i>	76
2.3.2 <i>Ģimenes vērtība Latvijas konstitucionālajās tiesībās</i>	78
 Kopsavilkums.....	 83
Izmantotā literatūra un avoti.....	89
Dokumentārā lapa.....	102

Darbā lietoto apzīmējumu saraksts:

ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
BTK	ANO Konvencija par bērnu tiesībām (lat. Bērnu tiesību konvencija)
ECT	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
EK	Eiropas Komisija
ES	Eiropas Savienība
EP	Eiropas Padome
ESH	Eiropas Sociālā harta
EST	Eiropas Savienības Tiesa
ESTK	Eiropas Sociālo tiesību komiteja
LES	Līgums par Eiropas Savienību
LESD	Līgums par Eiropas Savienības Darbību

Ievads

Pašlaik par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā ir saprotami galvenokārt, primārie tiesību avoti (līgumi, konvencijas, sekundārie tiesību akti un judikatūra), kurus ir ieviesusi Eiropas Padome un Eiropas Savienība. Nepieciešamības gadījumā ir izdarāmas atsauces uz citiem Eiropas avotiem, kuri ietekmē Eiropas tiesību aktu attīstību bērnu tiesību jomā, tostarp svarīgiem politikas dokumentiem, pamatnostādnēm un citiem nesaistošiem (soft law) tiesību instrumentiem.

Šajā darbā EP un ES bērnu tiesību ievērošanas politikas nošķiršana ir pamatojama ar apstākli, ka EP un ES ir divas dažādas organizācijas. Tās pilda dažādas, bet abpusēji papildinošas funkcijas. ES atzīst EP pamatvērtības (par kurām būs diskusija turpmāk), tāpēc abas organizācijas cieši sadarbojas jomās, kurās tām ir kopīgā interese, piemēram, cilvēktiesību un demokrātijas attīstība Eiropā un tai blakus reģionos. Turpretim organizāciju strukturālo atšķirību dēļ pētījuma priekšmets ir apskatāms atsevišķi no EP un ES pozīcijām.

Galvenā pieeja bērnu tiesību aizsardzības jautājumā ir atspoguļota ANO Konvencijā par bērnu tiesībām, kas nosaka, ka vecāku pienākumi ir jāpilda, pirmām kārtām ņemot vērā bērna vislabākās intereses un atbilstoši viņa attīstības pakāpei.

Darba gaitā autore noskaidroja, ka galvenā problemātika saistība ar izskatāmo principu ir: pārāk plaša vai pārāk šaura principa interpretācija; bērnu tiesību tikt uzklausītam – ignorēšana vai pienācīgās uzmanības trūkums šīm tiesībām; lietas, kurā ir iesaistīts bērns, precīzas procesuālās kārtības neesamība (BTK 3.panta pirmā daļa prasa rūpīgi izvērtēt lietas apstākļus, bet neuzspiež risinājumu pa soļiem); principa ļaunprātīgā izmantošana (viendzimuma pāru ģimenes modeļa kontekstā); princips ģimenes vērtību kontekstā – dažādu ģimenes modeļu juridiskās atzīšanas neesamība valstu jurisdikcijās, kas, savukārt, noved līdz bērnu (kuri aug šajās ģimenēs) netiešai diskriminācijai salīdzinājumā ar bērniem, kuri aug juridiski atzītā ģimenes modelī gan sociālo, gan likumisko tiesību ziņā. Tieši šādi principa problemātikas aspekti tiks apskatīti šajā darbā.

Materiālu analīzē, vākšanā un aprakstīšanā autore izmantojusi salīdzinošo (salīdzinot dažādas attieksmes pret izpētes objektu zinātnieku pozīcijas), analītisko (analizējot tiesību normas, EST, ECT praksi), induktīvo (izpētot atsevišķi zinātnieku pozīcijas un izdarot no tiem secinājumus kopskatā ar ECT praksi, kā arī izpētot Latvijas Republikas Satversmes zinātniskos komentārus, secīgi izdarot secinājumus kopskatā ar tiesu un Satversmes tiesas praksi) pētniecības metodi.

1. BĒRNU TIESĪBU VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA UN BĒRNU VISLABĀKO INTEREŠU PRINCIPS

1.1. Vispārējs vēsturiskais apskats

1.1.1 Apvienoto Nāciju Organizācija

Visā cilvēces vēstures garumā attieksme pret bērniem ir būtiski mainījusies. Primitīvajā sabiedriskajā sabiedrībā tā nebija īpaši atšķirīga no attiecībām starp dzīvniekiem. Vēlāk bērni sabiedrībā tika uztverti kā cilts (kopienas) “anonīmas” jeb “bezvārda” būtnes. Kopš tā laika saglabātajiem un, tāpat, mūsdienās pieejamiem rakstiskiem avotiem ir konstatējams, ka viduslaika Eiropā attieksme pret bērniem līdz 6-7 gadu vecumam bija kā pret zīdaiņiem, bet vēlāk – uzreiz kā pret pieaugušajiem. Faktiski, bērns tika uzskatīts par maza izmēra, morāli neattīstītu pieaugušā cilvēka kopiju.

Pirmā pasaules kara postošās sekas attiecībā uz civiliedzīvotājiem, kā arī strauji pieaugošā interese par bērnu aizsardzību vairāku Eiropas un Ziemeļamerikas valstu starpā radīja nepieciešamību Nāciju līgai 1919. gadā dibināt Bērnu tiesību komiteju (Bērnu labklājības komiteja¹). Komitejai tika deleģēts uzdevums izskatīt bērnu tiesības, galvenokārt, tādu pasākumu kontekstā, kurus vajadzētu pieņemt attiecībā uz bezpajumtniekiem, verdzību, bērnu darbu, bērnu tirdzniecību un nepilngadīgo prostitūciju. Liela loma bērnu aizsardzības sociālo standartu izstrādē šajā laika posmā bija nevalstiskajām organizācijām, it sevišķi Starptautiskajai bērnu glābšanas apvienībai (International Save the Children Union). 1923. gadā šī organizācijas ietvaros tika izstrādāta deklarācija, kurā tika ietverti pamatjautājumi, kuriem sabiedrībai bija jāseko, lai nodrošinātu attiecīgu bērnu aizsardzību un aprūpi. 1924.gadā Ženēvā Nāciju līga savā 5. sesijā pieņēma Starptautiskās bērnu glābšanas apvienības piedāvāto Bērnu tiesību deklarāciju². Tas kļuva par pirmo dokumentu ar starptautiski tiesisku raksturu bērnu tiesību un interešu aizsardzības jomā. Deklarācija sastāvēja no pieciem principiem un noteica starptautiski tiesiskās bērnu aizsardzības mērķus: bērnam ir jābūt piedāvātai iespējai normāli attīstīties gan materiāli, gan garīgi (1.princips); izsalkušam bērnam jābūt pabarotam, slimam bērnam jānodrošina aprūpe, bāreņiem un bezpajumtniekiem ir jāsniedz patvērums un viss viņu dzīvībai nepieciešamais (2.princips); bērnam ir jābūt pirmajam, kurš saņem palīdzību nelaimes gadījumā (3.princips); Bērnam ir jābūt nodrošinātai iespējai pelnīt līdzekļus savai eksistencei un viņam ir jābūt

¹ Saskaņā ar ANO Konvencijas par bērna tiesībām 43.pantu, lai izvērtētu, cik sekmīgi dalībvalstis nodrošina un īsteno konvencijā noteiktās saistības, tika nodibināta ANO Bērna tiesību komiteja. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/ano-konvencija-par-berna-tiesibam> [aplūkots 01.02.2019]

² ANO Bērnu tiesību deklarācija; starptautisks dokuments. Parakstīts 20.11.1959.

pasargātam no jebkāda veida ekspluatācijas (4.princips); bērns jāaudzina ar apziņu, ka bērna labākās īpašības tiks izmantotas nākamās paaudzes labā (5.princips).³

Deklarācijā pirmo reizi tika uzsvērts tas, ka rūpes par bērniem un to aizsardzība nav tikai ekskluzīvs bērna ģimenes, sabiedrības vai pat atsevišķas valsts pienākums, bet gan visas cilvēces pamatpienākums. Starptautiskā bērna tiesību aizsardzības sistēma kā cilvēktiesību aizsardzības jomas sastāvdaļa tika izveidota tikai pēc Otrā pasaules kara Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk - ANO) ietvaros, kuras viens no pamatprincipiem ir cieņas pret cilvēktiesībām un pamatbrīvībām pasludināšana bez jebkādas diskriminācijas.

Nepieciešamība pēc bērnu tiesību aizsardzības preventīvo pasākumu izstrādes (bērnu fiziskā un garīgā nebrieduma dēļ) prasīja nodalīt starptautisku bērnu tiesību aizsardzību kā atsevišķu jomu. Ar šo mērķi ANO tika izveidoti Sociālās attīstības komisija⁴ un ANO Bērnu fonds (UNICEF)⁵. Papildus tam ar bērnu tiesību aizsardzību atsevišķās jomās nodarbojas specializētās ANO organizācijas: Starptautiska darba organizācija, Pasaules Veselības organizācija, ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (UNESCO). Organizācija, kas nodarbojas tikai ar bērnu problēmu risināšanu, ir ANO Bērnu fonds (UNICEF). UNICEF tika izveidots ar ANO rezolūciju⁶, kurā ir noteikts, ka fonds tiek veidots palīdzības sniegšanai bērniem pēckara Eiropā. Rezolūcijā tika arī noteikts, ka fondam ir jābūt organizētam tā rīcībā esošo līdzekļu robežās, bet valdībām, kas saņem palīdzību no UNICEF, ir jāsadala šī palīdzība saskaņā ar nepieciešamību un bez diskriminācijas pēc rases, reliģijas, etniskā piederība vai valsts piederība (tostarp pilsonība) un politiskiem uzskatiem.⁷

Starptautiskā bērnu tiesību aizsardzība UNICEF robežās tiek realizēta dažos virzienos: 1) deklarāciju, rezolūciju, konvenciju izstrāde ar mērķi sagatavot starptautiskus standartus bērnu tiesību jomā; 2) speciālā bērnu tiesību aizsardzības kontroles institūcijas izveide; 3) sadarbība nacionālu tiesību aktu saskaņošanā ar starptautiskajām saistībām (ieviešana); 4) starptautiskās palīdzības sniegšana caur fondu. Visrezultatīvākā darbība bija tiesību normu izstrāde bērnu tiesību aizsardzībā. Šeit tā tika veikta divos virzienos: 1) bērnu tiesību nostiprināšana vispārējās deklarācijās un cilvēktiesību konvencijās vai starptautiskajās vienošanās, kuras regulē atsevišķu sociālo grupu tiesības, kas cieši saistītas ar bērnu (piemēram, sievietes tiesības), vai konkrētu attiecību jomu (piemēram, ģimenes tiesības, darba tiesības, tiesības uz izglītību); 2) speciāli bērnu tiesības regulējošu konvenciju un deklarāciju izstrāde.

³ Бондаренко А. Б. Насилие и права человека сегодня // Вестник МГУ серия 7 Философия, 2004. Nr. 6. с.20.

⁴ ANO Ekonomisko un sociālo lietu padomes (ECOSOC) funkcionāli pakļautā komisija.

⁵ ANO Ģenerālās asamblejas dibinātais fonds.

⁶ ANO 1946. gada 11. decembra Rezolūcija par UNICEF dibināšanu Nr. 57 (1).

⁷ Oestreich, J. E. (1998). Unicef and the implementation of the convention on the rights of the child. *Global Governance*, p.186-198.

Par speciālu dokumentu, kas ir pilnībā veltīts bērnu tiesībām, kļuva jau minētā Bērnu tiesību Deklarācija. Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas izstrādes procesā Ekonomisko un sociālo lietu padome piedāvāja Cilvēktiesību komisijai⁸ vienlaicīgi izskatīt Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju un Bērnu tiesību deklarācijas projektu. 1946. gadā Ekonomisko un sociālo lietu padome nolēma, ka kaut arī Ženēvas deklarācijas principiem ir jāpaliek par pielietojamiem, ANO ir nepieciešams jaunais atjauninātais dokuments, kurš atbilstu ANO Statūtu mērķiem cilvēktiesību jomā. Tajā pašā gadā Sociālā komisijā tika apspriesta deklarācijas izstrādes iespēja. 1950. gadā Sociālās komisijas 6. sesijā tika pieņemts deklarācijas projekts zem nosaukuma “Bērnu tiesību Deklarācija”, bet 1959. gada 20. novembrī tā tika pieņemta.

1.1.1.1 ANO Konvencija par bērnu tiesībām

Neskatoties uz tiesību jaunrades darbības produktivitāti un daudziem aspektiem bērnu tiesību aizsardzības jomā, 20. gs. 70. gadu beigās sabiedrībai kļuva skaidrs, ka tajā laikā jau pastāvošās cilvēktiesību normas bija attīstītas nepietiekami, lai atbilstu bērnu īpašām vajadzībām. Papildus tam, kopš Deklarācijas pieņemšanas tika izstrādātas jaunas pieejas bērnu tiesību koncepcijai un tās aizsardzības metodēm. Bija nepieciešams jauns vienots starptautiskais dokuments, kurš apvienotu visu iepriekšējo tiesību jaunrades pieredzi un sabiedrības uzskatus par bērnu aizsardzību. Par šo dokumentu kļuva ANO Konvencija par bērnu tiesībām (BTK).^{9,10}

Jautājums par nepieciešamību bērnu tiesībām piešķirt starptautiskās saistības spēku aktualizējies sagatavošanās Starptautiskā bērnu gadam (1979) procesā, kura mērķis bija “izpratnes par īpašo bērnu vajadzību sabiedrības un valdību vidū nostiprināšana”.¹¹ Tad, 1976. gadā, pēc Polijas iniciatīvas ANO Cilvēktiesību komisija uzsāka darbu speciālās Konvencijas par bērnu tiesībām, izstrādei. Tomēr lēmums par Konvencijas izstrādi nebija tik acīmredzams. Jau no paša sākuma darbā ar Konvencijas projektu iezīmējās politiskā pretošanās starp ASV un PSRS.¹²

Sākotnējais projekts, kuru piedāvāja Polija, gandrīz viss bija koncentrēts uz ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, kuras rietumu valstis neatzina par juridiski saistošām. ASV un to atbalstītāji atsaucās uz to, ka bērnu tiesības jau ir aizsargātas ar virkni

⁸ ANO Ekonomisko un sociālo lietu padomes funkcionāli pakļautā komisija.

⁹ Lat. Bērnu tiesību konvencija. Parakstīta Ņujorkā 20.11.1989. [27.02.2019 red.]

¹⁰ Кравчук Н.В. Порядок защиты прав ребенка. – 2002. - С. 48.

¹¹ ANO Ģenerālās asamblejas 1976. gada 21. decembra rezolūcija Nr. 31/169.

¹² Engle, E. The convention on the rights of the child, 2011, *QLR* 29(3), p.793-820.

cilvēktiesību konvenciju, tajā skaitā arī diviem Paktiem¹³ par cilvēku tiesībām, kā arī uz to, ka speciālās konvencijas izveidošana nav efektīvs process, jo bieži īpaša attieksme var novest pie diskriminācijas. 80. gadu sākumā sarunas par Konvenciju progresēja, tāpēc ka Konvenciju atbalstīja attīstošas valstis, kuras saskatīja tajā vērtīgu instrumentu savu prasību uzturēšanai globālās ekonomiskās un sociālās taisnības sasniegšanā. 20.gs. 80. gadu vidū, kad Austrumeiropā “aukstais karš” tuvojās beigām, kļuva iespējams turpināt darbu pie Konvencijas un pievērst paaugstinātu uzmanību reālajai situācijai, kas tajā laika bija ar bērnu tiesību aizsardzību. Tajā pašā laikā pie Konvencijas izstrādes bija pievienojies ANO Bērnu fonds un liels nevalstisku organizāciju skaits, kas ievērojami paātrināja tās pieņemšanu.¹⁴

1989. gada 20. novembrī Ģenerālā Asambleja pieņēma ANO Konvenciju par bērnu tiesībām (turpmāk šī nodaļas kontekstā – Konvencija) un 1990. gada 2.septembrī pēc 20 ratifikācijas rakstu nodošanas glabāšanā Konvencija stājās spēkā. Konvencijas pieņemšana kļuva par nozīmīgu notikumu bērnu tiesību aizsardzības jomā. Konvencijā bērns pirmo reizi tiek uzskatīts ne tikai kā objekts, kuram ir nepieciešama speciālā aizsardzība, bet arī kā tiesību subjekts, kuram tiek piešķirts viss cilvēktiesību apjoms.¹⁵

Secināms, ka starptautisko bērnu tiesību izcelsme ir datējama ar 1924. gadu, un tam vajadzēja kļūt par ievērojamu notikumu, bet, diemžēl, sākotnēji šī tiesību nozare neieguva plašu atbalstu. Kaut arī bērnu tiesības sāka “elpot” 20. gs. piecdesmitajos un sešdesmitos gados, to pilnvērtīga attīstībā ir sācies tikai astoņdesmitos gados, kad bija pienācis pēdējais laiks pārtraukt uzdot jautājumu “vai bērniem ir tiesības?”¹⁶

Ratificējot konvenciju, dalībvalstis uzņemas pienākumus nodrošināt tās jurisdikcijā esošo bērnu plašas pilsoniskās, politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības “neatkarīgi no šā bērna, viņa vecāku vai likumīgo aizbildņu rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas politiskās vai citas pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, veselības stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem”.¹⁷ Saskaņā ar konvenciju “*par bērnu uzskatāma jebkura cilvēciska būtne, kas vēl nav sasniegusi 18 gadu vecumu, ja vien pēc likuma, kas attiecas uz kādu bērnu, viņa pilngadība neiestājas agrāk*”.¹⁸

Lai gan daudzas konvencijā noteiktās tiesības atrodamas arī citos starptautiskajos līgumos, šī bija pirmā reize, kad bērni tika uzskatīti par īpašu starptautisko tiesību un

¹³ Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām un Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām

¹⁴ Зубенко В. Принципы и категории прав и свобод человека // Правоведение. - 2004. - №5. - С.20.

¹⁵ Turner, C. (2016). The history of the subsidiarity principle in the Hague Convention on Intercountry Adoption. *Chicago-Kent Journal of International and Comparative Law* 16(1), p.95-121.

¹⁶ Autoru kolektīvs I.Ziemeles redakcijā. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. “Izglītības solī”, 2000. 100.lpp.

¹⁷ Bērnu tiesību konvencija 2.1. pants.

¹⁸ Ibid, 1.pants.

aizsardzības subjektu grupu.¹⁹ Konvencija faktiski cenšas aizsargāt bērnus pret daudziem īpašiem apstākļiem, kas versti pret viņu labklājību, ieskaitot ekonomisko ekspluatāciju, nelegālu narkotisko vielu lietošanu, jebkādu seksuālo izmantošanu un bērnu tirdzniecību. Tā arī aizliedz bērnu piesaukšanu dalībvalsts bruņotajos spēkos līdz noteiktajam vecumam. Konvencija radīja nepieciešamību iedibināt Bērnu tiesību komiteju, kurai tika uzlikts pienākums izskatīt, cik sekmīgi dalībvalstis īsteno no konvencijā noteiktās saistības.²⁰ Konvencija paredz, ka dalībvalstīm divu gadu laikā pēc Konvencijas stāšanās spēkā Bērnu tiesību komitejai jāsniedz ziņojums par to, kāds progress gūts bērnu tiesību īstenošanā.²¹

Konvencija ir pamatdokuments, kurš nosaka bērnu tiesības un kalpo par nacionālā tiesiskā regulējuma pilnveidošanas pamatu, kā arī sekmē starptautisko sadarbību bērnu dzīves apstākļu uzlabošanā. Pateicoties ilgstošām pārrunām, kurās valstu pārstāvji ar atšķirībām sociālekonomiskajā attīstībā, kultūras, tikumiskās, reliģiskās, etniskās pieejās sadarbojās ar nevalstiskajām organizācijām un ANO iestādēm kopīgu vērtību un mērķu kompleksa izstrādāšanā, BTK kļuva par dokumentu ar universālo raksturu. Šajā dokumentā tika ņemtas vērā dažādu valstu s kultūras, sociālās, ekonomiskās un politiskās realitātes.²² Tā, piemēram, BTK 20.pantā ir nostiprināts, ka *“Bērnā, kuram īslaicīgi vai pastāvīgi nav savas ģimenes vai kuru viņa paša interesēs nedrīkst atstāt ģimenē, ir tiesības uz īpašu valsts aizsardzību un palīdzību”*. Tas nozīmē, ka valstij ir pienākums nodrošināt bērnu kopšanas aizstāšanu, kura var ietvert sevī arī nodošanu audzināšanai, “kafala” pēc islāma likuma, adopciju vai nepieciešamības gadījumā bērna ievietošanu audzināšanas iestādē. Jēdziena “kafala” (bērna adopcijas īpašais institūts, kura būtība ir tāda, ka laulātais pāris adoptē bērnu un aņemas audzināt viņu kā savējo, tomēr bērnam nav tiesību pārņemt adoptētāju uzvārdu un mantot pēc likuma) izmantošana šajā punktā parāda Konvencijas universālo raksturu.²³

Secināms, ka Konvencijas svarīgākais princips, kurš kļuva par bērnu tiesību īstenošanas pamatmetodi, ir noteikts tās 6.pantā: *“Jebkuru tiesību īstenošanai un jautājumu risināšanai ir jāatbilst bērna interesēm”*. Ir daļa patiesības apgalvojumā, ka dažādu valstu bloku sabiedrībās un kultūrās priekšstati par to, kas ir bērna labākajās interesēs mēdz būt ārkārtīgi atšķirīgi. Tomēr tādas vērtības kā brīva personu attīstība un bērnu drošība ir universālās vērtības.

¹⁹ Burgentāls O. Starptautiskās cilvēktiesības kodolīgā izklāstā. AGB,2000. 71.lpp.

²⁰ Bērnu tiesību konvencija.43.1. pants

²¹ Autoru kolektīvs I.Ziemeles redakcijā. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. “Izglītības solī”, 2000. 99.lpp

²² Gran, B. K. Comparing children's rights: Introducing the children's rights index. International Journal of Children's Rights 18(1),2010. p.1-18.

²³ Лядова М. Конвенция о правах ребенка: основные принципы и ОСОБЕННОСТИ: Достижения науки и образования. 2018.(16(38)), с.56-60. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/konventsija-o-pravah-rebenka-osnovnye-printipy-i-osobennosti> (aplūkots 13.02.2019)

1.1.1.2 Bērnu labāko interešu principa tvērums

Bērns ir ierobežots savu tiesību patstāvīgā (autonomā) realizācijā – bērns savas tiesības realizē ar starpnieka palīdzību, kas bieži noved līdz bērna interešu nepareizai interpretācijai. Lai sekmētu bērna tiesību izpratni un objektīvu piemērošanu, tika izstrādāts un ieviests speciālais mehānisms - bērna labāko interešu princips, kas darbojas kā prizma, caur kuru ir iztulkojamas bērna tiesības. Tomēr, lai cik efektīvs šis instruments nebūtu, tas nespēj pilnībā izslēgt iespēju lemt subjektīvi, lobēt kādas citas personas intereses, vai tas būtu bērna tiesiskais aizbildnis, vai ieinteresēta institūcija, vai pat valsts. Bērna labāko interešu princips ir rīks, kas paredzēts, lai konstatētu, kas ir labākais risinājums attiecīgā situācijā un, lai līdzsvarotu dažādu tiesisko subjektu tiesības un intereses un lai uzsvērtu bērna interešu izvērtēšanas nepieciešamību un svarīgumu.²⁴

Labāko interešu princips pats par sevi nebija jauns, kad tika izstrādāta BTK. Jāatzīmē ka tas ir iekļauts arī virknē citu starptautisko cilvēktiesību instrumentos, jo īpaši 1959. gada Bērnu tiesību deklarācijā un 1979. gada Konvencijā par jebkāda veida sieviešu diskriminācijas izskaušanu. Sākotnēji princips parādījās ģimenes tiesību jautājumos, visbiežāk saistībā ar bērna aizbildniecību. Pirmo reizi starptautiskā dokumentā tas parādījās ANO Bērnu tiesību deklarācijas²⁵ 2. principā, kas nosaka, ka *“Pieņemot likumus, kas tieši saistīti ar bērnu vispārēju aizsardzību un tiesībām augt labvēlīgā un cienīgā vidē, primārajam ir jābūt bērna labāko interešu apsvērumam”*. Arī deklarācijas 7. princips ietver bērna interešu principu: *“Bērna interešu vislabākās nodrošināšanas principam ir jābūt par vadošo principu tiem, kas atbild par bērna izglītību un apmācību - šī atbildība pirmkārt attiecas uz bērna vecākiem”*.^{26,27}

Šeit varētu rasties doma, ka 1959. gada Konvencija būtu nostiprinājusi nepieciešamību iekļaut tiešu norādi uz bērna interešu principu starptautiskos dokumentos, kas saistīti ar bērnu tiesībām. Tajā laikā šis princips parādījies tikai ANO 1979. gada Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu 5.pantā. Tikai pēc desmit gadiem tika pieņemta BTK, kuras pantu virknē jau bija pamanāma principa strauja attīstību gan tvēruma ziņā, gan atsaucē uz to. Šeit ir jāpiemin, ka 1990. gadā tika pieņemta arī Āfrikas harta par bērnu tiesībām un

²⁴ Korczak J. The Child's Right to Respect. Janusz Korczak's legacy Lectures on today's challenges for children. Council of Europe, 2009. p.51

²⁵ ANO 1959. gada 20. novembra Bērnu tiesību deklarācija: starptautisks dokuments. 2. pr. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/bernu_tiesibu_deklaracija.pdf

²⁶ Ibid, 7.pr.

²⁷ Cassidy, C. Children's status, children's rights and dealing with children. International Journal of Children's Rights 20(1), 2012. p.57-71.

labklājību²⁸, kuras priekštece ir 1979. gada Āfrikas bērnu tiesību un labklājības deklarācija, kas būtiski ietekmēja Āfrikas bērnu tiesību hartas saturu. Deklarācijā tika uzsvērtas tādas aktuālas problēmas kā sievietes un bērnu nevienlīdzīgais statuss, bērnu laulības, sieviešu apgraizīšanas tradīcija. Deklarācija mudināja dalībvalstis pievienoties Starptautiskās darba organizācijas konvencijai²⁹, kas nosaka minimālo nodarbinātības vecumu, tomēr šajā deklarācijā nebija iekļauts bērna labāko interešu princips. Situācija tika labota, un jaunās 1990. gada hartas 4. pants tieši nosaka bērna labāko interešu principa prioritāti. Turklāt, atšķirībā no BTK, princips tiek attiecināts uz visām darbībām un jebkuru personu, kas to veic. Harta tiesību zinātnieku vidū tiek raksturota kā progresīvākais līgums attiecībā uz bērnu tiesībām.³⁰

Principa saturs un funkcijas

BTK 3. panta 1. punkts kalpo tikai par principa pamatu. Turklāt daudzos citos Konvencijas pantos ir atrodamas atsauce uz šo principu, īpaši ģimenes tiesību jautājumos (par to turpmāk tekstā). Analizējot šo principu sīkāk, ir konstatējams, ka tajā nav izklāstīti nekādi īpaši pienākumi, kā arī jebkādi precīzi noteikumi, kā šis princips būtu piemērojams. To vietā tiek pieņemts princips, ka bērnu intereses ir primārais apsvērums lietās, kurās ir iesaistīts bērns. Analizējot šo principu, tiesību zinātnieku vidū radījies jautājums par to, no kādiem elementiem šis princips sastāv un kas prasa papildu paskaidrojumu un detalizētu analīzi. Autores prāt, par veiksmīgu piemēru principa satura ilustrēšanai ir pieminams bērna tiesību speciālista Ž.Zarmatēna³¹ viedoklis, ka labāko interešu princips sastāv no trīs elementiem (soļiem): *pirmkārt*, princips ir *procedūra*, tādēļ ka vienmēr, kad ir jāpieņem lēmums, kas ietekmēs konkrētu bērnu vai bērnu grupu, lēmuma pieņemšanas procesā ir jāņem vērā lēmuma iespējamā ietekme (pozitīva vai negatīva) ņemot vērā dažādas iesaistītas intereses. BTK 3.panta pirmā daļa prasa šos soļus iekļaut lēmumu pieņemšanas procesā, bet neuzspiež risinājumu.³²

Otrkārt, bērna intereses ir *pamattiesības*. Līdz ar to princips ir garantija, ka ikreiz, kad tiks pieņemts lēmums attiecībā uz bērnu vai bērnu grupu, tiks izvērtētas to labākās intereses un izvēlēts optimālākais risinājums. Konvencijas dalībvalstīm ir pienākums ieviest labāko interešu

²⁸ 1990. gada Āfrikas harta par bērnu tiesībām un labklājību: starptautisks dokuments. Pieejams: <http://pages.au.int/acerwc/documents/african-charter-rights-and-welfare-child-acrwc>

²⁹ Starptautiskās Darba organizācijas Minimālā vecuma konvencija: starptautisks dokuments. Pieņemta 26.06.1973.

³⁰ Freeman M. Article 3: The Best Interests of the Child. Nijhoff/Brill. 2007., 22. lpp

³¹ Žans Zarmatēns – Bērnu tiesību institūta direktors Sionā (Šveice)

³² Zermatten, Jean. "The Best Interests of the Child Principle: Literal Analysis and Function," *International Journal of Children's Rights* vol. 18, no. 4 (2010): p. 483-500.

izvērtēšanas mehānismus. Piemēram, ir jāievieš atbilstoši tiesību akti, lai uzsvērtu lēmumu pieņēmēju (piemēram, tiesnešu) juridisko pienākumu ņemt vērā procesuālo "interesu" noteikumu lēmumu pieņemšanas procesā.

Treškārt, princips ir *juridiskais interpretējošs līdzeklis*, kurš ir izstrādāts, lai ierobežotu pieaugušo personu (piemēram, profesionāli, kas strādā bērnu labā un kopā ar bērniem, policisti, skolotāji, ārsti u.c.) juridisko spēku pār bērniem. Princips balstās uz to, ka pieaugušais ir iesaistāms lēmuma pieņemšanā *tikai izņēmuma* gadījumos, tas ir bērna dzīves un spriešanas pieredzes trūkuma dēļ.

Tomēr joprojām neviens pilnā mērā nezina, kādas ir bērna vai bērnu grupas labākās intereses, tādēļ katrā konkrētajā gadījumā lēmuma pieņēmējam ir rūpīgi jāizvērtē situācija, pamatojoties uz interpretācijas līdzekli. Valstij nav uzliekams pienākums diktēt lēmuma galarezultātu, bet ir pienākums noteikt precīzu lēmuma pieņemšanas *procesuālo kārtību*. Tieši tāpēc tas ir nosaukts par principu.

Pilnībā piemērojot šo principu, ir jāpatur prātā, ka: 1) Katrs bērns ir indivīds, ar saviem uzskatiem, kuri ir tikpat nozīmīgi, kā jebkura cita indivīda uzskati; 2) BTK ir globālais caurvijošais gars; 3) Bērns nepārtraukti attīstās, un ir jāņem vērā intereses perspektīvā; 4) Bērnu labāko interešu principa interpretācijai nedrīkst būt "kulturāli relatīvajai", vienlaikus noliedzot citas BTK nostiprinātās tiesības.³³ Sīkāk par principa saturu (princips kā materiālās tiesības, interpretācijas līdzeklis un procesuāls noteikums) sk. apakšnodaļu 2.1.

"Bērna intereses" vai "bērna [vis]labākās intereses"?

Ieviešot bērna labāko interešu terminu latviešu valodā, starptautisko tiesību normu tulkošanas procesā ir konstatējams, ka iztrūkst vārds "labākās" un palikušas tikai "bērna intereses". Šāda nesakrītība formulējumos latviešu un angļu valodā konstatējama, piemēram: BTK (3.,9.,18.,21,37. pants); EP Konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību³⁴(preambula, 14., 30., 31. pants); ES Direktīvā 2011/92/EU par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu (preambulas 2., 6., 30. punkts, 18. pants); Eiropas Pamattiesību hartā (24. pants) u.c. Arī Latvijas normatīvajos aktos visbiežāk lietots formulējums "bērna intereses" bez vārda "labākās". Tā piemēram: Civilprocesa likuma³⁵ 239., 244.⁹, 260. u.c. panti; Civillikuma 76.,

³³ Ibid, p.485.

³⁴ Eiropas Padomes Konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību: starptautisks dokuments. Parakstīta Lansarotē, 25.10.2007.

³⁵ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.2008 [01.04.2019 red.].

82., 160. u.c. panti; Bāriņtiesu likuma³⁶ 25., 57. u.c. panti. Turpretim konstatējams, ka Bērnu tiesību aizsardzības likumā sastopami abi jēdzieni.³⁷ Vairākos Latvijas normatīvajos aktos sastopams arī formulējums "nepilngadīgā intereses". Šāds formulējums ir atzīstams par identisku bērna interešu jēdzienam, tā kā Civillikuma 219. pants nosaka, ka "*Nepilngadība turpinās, līdz persona sasniedz astoņpadsmit gadu vecumu*", savukārt Bērnu tiesību aizsardzības likuma³⁸ 3. pants nosaka, ka "*Bērns ir persona, kas nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu*". Tā Civilprocesa likumā lietots gan bērna interešu, gan nepilngadīgā interešu jēdziens; Kriminālprocesa likumā³⁹ lietots tikai nepilngadīgā interešu jēdziens.⁴⁰

Tātad, vairākās starptautisko tiesību normās, kas skar bērnu tiesības, latviešu tulkojumā, lai apzīmētu vienu no bērnu tiesību aizsardzības pamatprincipiem, lietots jēdziens "bērna intereses", nepievienojot vārdu "labākās". Ņemot vērā šī jēdziena formulējumu tiesību aktos oriģinālvalodā (*child's best interests*), šajos normatīvos jēdziena "bērna intereses" saturs jāsaprot kā identisks jēdziena "bērna labākās intereses" saturam.⁴¹

Latvijas normatīvajos aktos jēdziena "bērna intereses" lietojums nav viennozīmīgs – tas nereti tiek lietots, arī lai apzīmētu pārstāvības institūtu (darboties bērna interesēs nozīmē pārstāvēt bērnu tiesiskajās attiecībās). Sakarā ar to ne vienmēr, formulējums "bērna intereses", ir automātiski saprotams kā "bērna labākās intereses". Faktiski, šiem jēdzieniem vajadzētu būt nošķirti, lai nerastos pārpratumi, interpretējot likumu normas.

Lai precīzi pilnībā izprastu BTK ietvertā principa saturu, tiks izmantots ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr.14⁴², kurā tika sniegts izvērsts BTK 3.panta pirmās daļas⁴³ skaidrojums no teorijas viedokļa. Komentāri nosaka panta formulējuma interpretāciju atbilstoši tā mērķim un norāda uz principa tvērumu. Turpmāk tiks analizēta katra šī panta konstrukcijas sastāvdaļa: "*visās darbībās*", "*attiecībā*", "*uz bērniem*", "*neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes*", "*primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm*", "*labākās bērna intereses*".

³⁶ Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. [21.11.2018 red.].

³⁷ Sk. "bērna intereses" : 6.,27.,45.¹ panti; "bērna labākās intereses" : 45.²,45.³ panti.

³⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. [01.09.2018 red.].

³⁹ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [10.01.2019 red.].

⁴⁰ Ceļmale L. Bērna labāko interešu princips un tā piemērošana praksē. Jurista Vārds, 06.06.2017., Nr. 24 (978), 21.lpp.

⁴¹ Ibid, 23.lpp.

⁴² ANO Bērnu tiesību komiteja. General comments No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. 2013.

⁴³ "Visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna labākajām interesēm."

“*Visās darbībās*”- Jēdziens “darbība” ir skaidrots kā jebkura rīcība vai akts - gan piedāvājumi, gan pakalpojumi, gan procedūras, gan bezdarbība, pat attieksme. Tas ir visam, kas tiek vai netiek darīts, un tādējādi rada sekas bērnam, primāri ir jābūt saskaņā ar bērna labākajām interesēm.

“*Attiecībā*”- šis pienākums, galvenokārt, attiecas uz tiem tiesību subjektiem, kuru darbības vai lēmumi tieši attiecas uz bērniem vai bērnu grupu / bērniem kopumā. Otrkārt, tas attiecas uz darbībām, kas bērnus var ietekmēt netieši.⁴⁴ Kā ir skaidrots arī Komitejas komentāros Nr. 7⁴⁵, tieši ietekmējošās darbības var būt saistītas ar veselības sistēmu, aprūpi un izglītību, kur bērns ir šo pakalpojumu tiešais lietotājs, bet netiešu iedarbību visbiežāk var izjust jautājumos, kur bērns ir daļa no sabiedrības, piemēram, vides jautājumos, sabiedriskā transporta jomā, mājokļu jautājumos. Tātad šis pienākums attiecas uz ārkārtīgi plašu pienākuma nesēju loku. Tomēr ņemot vērā, to, ka jebkāda valsts darbība kaut kādā mērā var ietekmēt bērnus, ne visās šajās darbībās ir iespējams izvērtēt un noteikt bērna labākās intereses. Iedarbības izvērtēšana subjektam (valstij) ir uzlikta par pienākumu tādās darbībās, kuras ievērojamā pakāpē ietekmē bērnu vai bērnus. Proti, darbībās, kam ir netieša ietekme, būtu vēlams ņemt vērā tās iespējamo iedarbību, bet tas nav obligāti. Tātad, visām darbībām, kas tieši vai netieši skar bērnu un rada tam būtiskas sekas ir jābūt samērotām ar bērna interesēm.⁴⁶

Jēdziens “*Uz bērniem*”. Kā jau ir noskaidrots iepriekš, jēdziens “bērns” attiecas uz personām, kas jaunākas par 18 gadiem bez jebkādas diskriminācijas, ja vien nacionālais regulējums nenosaka zemāku pilngadības sliekšni. Šis princips tiek attiecināts uz bērnu kā atsevišķu indivīdu, tā arī uz bērnu grupu vai bērniem kopumā. Kā to formulē Komiteja - tā ir gan individuāla, gan kolektīva tiesība. Tomēr šeit ir atzīmējama būtiska nianse, ka individuālās interešu tiesības ne vienmēr ir tas pats kas grupas interešu tiesības.⁴⁷

“*Neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes*”- Valsts pienākums pienācīgi izvērtēt bērna labākās intereses ir plaši izvērsti. Un ir uzlikts visiem valsts varas īstenotājiem (un deleģētiem subjektiem) kas saskaras ar bērnu jautājumu risināšanu un to tiesību realizēšanu. Komentāros tika norādīts, ka pants neietver vecākus kā pienākuma nesējus, tomēr tas attiecas arī uz tiem. Ar valsts iestādēm vai privātas iestādēm, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem ir saprotamas ne tikai tieši ar

⁴⁴ ANO Bērnu tiesību komiteja. General comments No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. 2013., 7. lpp

⁴⁵ ANO Bērnu tiesību komiteja. General comments No. 7. Implementing child rights in early childhood. 13. para. Pieejams: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment7Rev1.pdf>

⁴⁶ ANO Bērnu tiesību komiteja. General comments No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. 2013., 7. lpp

⁴⁷ Ibid, 8.lpp.

sociālo pakalpojumu sniegšanu saistītās iestādes, bet arī tādas, kuru lēmumi un rīcība var ietekmēt bērna tiesību realizāciju. Tādēļ tās ir ne tikai sociālu, ekonomisku un kulturālu tiesību realizējošās iestādes, bet arī tās, kas realizē pilsoniskās tiesības un brīvības (piemēram, dzimtsarakstu nodaļas) un privātā sektora iestādēm, kam valsts deleģējusi kādu ar bērniem saistītu funkciju.⁴⁸ Attiecībā uz civillietām, kas, piemēram, skar paternitātes noskaidrošanu, bērna ļaunprātīgu izmantošanu vai pamešanu novārtā, ģimenes apvienošanu, mājvietas noteikšanu, u.c., bērns ir tiesīgs aizstāvēt savas intereses tieši vai ar pārstāvja palīdzību. Bērna intereses šādos gadījumos var skart, piemēram, lēmuma pieņemšana par bērna nodošanu adoptijai, laulības šķiršana, aizbildņa noteikšana, saskarsmes tiesību jautājumi, kuriem ir liela ietekme uz bērna turpmāko dzīvi, attīstību, un līdz ar to, neatrauti uz tā interesēm. Tiesai šajās situācijās un lēmumos ir jānodrošina bērna labāko interešu izvērtēšana, turklāt tai ir jāspēj pierādīt, ka tā to ir darījusi pietiekami efektīvi. Par administratīvajām iestādēm Komiteja norāda, ka lēmumu tvērums, ko izsniedz administratīvas iestādes ir neaptverami plašs. Tie ir lēmumi saistībā ar izglītību, aprūpi, medicīnu, vidi, dzīves apstākļiem, aizsardzību, patvērumu, imigrāciju. Visi individuālie lēmumi šajās jomās ir jāsamēro ar bērna labākajām interesēm. Par likumdevējas iestādēm Komiteja norāda, ka šo subjektu pienākums attiecas ne tikai uz bērnu individuāli, bet arī bērniem kopumā. Proti, katra likuma, noteikuma, līguma, kas ietekmē bērna tiesības, pieņemšanā ir jāvadās no bērna labāko interešu principa. Bērna tiesībām uz viņa labāko interešu primāro izvērtēšanu jābūt iekļautām ikvienā būtiskā regulējumā, kuram pat nav jābūt tieši attiecinātam uz bērniem. Šī prasība ir attiecināma arī uz budžeta pieņemšanu. Komentāros sniegtais pienākuma adresātu loks nav pilnīgs un to pat nav iespējams konkretizēt un nav iespējams paredzēt, kura iespējamā adresāta lietvedībā nonāks jautājums saistībā ar bērnu. Komentāros ir sniegts iespējamākais principa piemērotāju uzskaitījums, tomēr valstij tiek uzlikts pienākums pašai noteikt to principa īstenotāja loku atbilstoši tās individuālajai iekārtai. Tomēr jāatzīmē, ka šī nenoteiktība rada sarežģījumus pilnvērtīgā principa piemērošanā visā tā tvērumā.⁴⁹

Jēdziens “*bērna labākās intereses*” ir sarežģīts, tādēļ tā saturs ir jāpiepilda katrā situācijā atsevišķi atbilstoši tās individuālajiem apstākļiem, tāpēc, ka tikai skatot principu kopsakarā ar citiem BTK noteikumiem, ir iespējams piepildīt tā saturu un attiecīgi piemērot konkrētā situācijā. Princips ir pietiekami elastīgs un pielāgojams - tas ir jādefinē un jāpiemēro izvērtējot bērna situāciju un ņemot vērā tā vajadzības un situācijas kontekstu.

⁴⁸ ANO Bērnu tiesību komiteja. General comments No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. 2013., 8. lpp

⁴⁹ Ibid, 9.lpp.

Individuālā gadījumā bērna intereses izvērtējamās atbilstoši apstākļiem, bet, pieņemot kolektīvus lēmumus, labākās bērna intereses izvērtējamās, ņemot vērā grupas vispārējos apstākļus. Bērna labāko interešu princips piemērojams visos ar bērnu (-iem) saistītajos gadījumos un obligāti ņemams vērā gadījumos, kad izveidojies konflikts starp BTK normām vai citiem cilvēktiesību līgumiem. Faktiski tas nozīmē, ka valstīm, veicot principa īstenošanas pasākumus, ir jānoskaidro visu bērnu labākās intereses, ieskaitot tos, kas atrodas neaizsargātā stāvoklī katrā individuālā situācijā.⁵⁰ Valstīm ir pienākums veikt ietekmes uz bērnu tiesībām novērtējumu, lai noteiktu, kādu ietekmi varētu radīt, piemēram, ierosinātie likuma grozījumi vai budžeta projekts.⁵¹

“Primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm”. Vārds “jābūt” uzliek dalībvalstīm stingru juridiski saistošu pienākumu, kur nav vietas rīcības brīvībai. “Primārais apsvēruma” nozīmē, ka bērna intereses nevar tikt izvērtētas vienādā līmenī ar citām. Tam ir piešķirta lielāka nozīme pamatojoties uz bērna sevišķo stāvokli : atkarības stāvokļa (nevar pats gūt ienākumus savas dzīves uzturēšanai), nenobriedušas personības, tiesiskā stāvokļa, nespējas izteikt savu viedokli (visbiežāk) dēļ. Bērnām ir maz iespēju aizsargāt un īstenot savas intereses pašām (bez pieaugušā līdzdalības), tādēļ tā interešu īstenošanai ir jāpievērš tām sevišķa uzmanība. Lai piešķirtu sevišķu uzmanību bērna adoptācijas jautājumiem, BTK 21. pants noteic, ka ar adoptāciju saistītos jautājumos bērna intereses ir nevis primārais, bet galvenais jeb izšķirošais (paramount) apsvēruma. Ņemot vērā to, ka BTK 3. panta 1. daļā ietvertā principa tvēruma ir ārkārtīgi plašs, Komiteja atzīst, ka šī principa piemērošanai ir piešķirama zināma elastība. Kad tiek noteiktas bērna intereses, tās var nonākt konfliktsituācijā ar kādas citas personas interesēm vai tiesībām (cita bērna, sabiedrības, vecāku, u.c.).

Attiecībā uz darbībām, kas skar bērnus kopumā vai to īpašo grupu un kas rada neskaidrības (piemēram, datu vākšana, plānošana, resursu līdzekļu piešķiršana, projektu realizācija/implementācija, monitorings vai politikas veidošana), pamatojoties uz bērnu labāko interešu principu pašai situācijai un aizsardzības riskam ir jāpievērš īpaša uzmanība. Procesuālie pasākumi šādās situācijās var būt: situācijas monitorings caur sistemātisku, vecumam atbilstošu un līdztiesīgu līdzdalības novērtējumu; vecuma un dzimuma datu vākšana; paaugstinātās uzmanības vēršana uz bērnu labākajām interesēm resursu piešķiršanā; specifisku

⁵⁰ UNCHR Guidelines on Determining the Best interests of the Child.p.14. Pieejams : <https://www.unhcr.org/4566b16b2.pdf>

⁵¹ ANO Bērnu tiesību komiteja. General comments No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. 2013., 9. lpp

ar bērniem saistītu aspektu iekļaušana, piemēram, valsts operāciju plānos, vienošanās standartu darbību procedūrās u.c.⁵²

Ja rodas situācija, kad nonāk konfliktā individuāla bērna un cita bērna vai bērnu grupas (vai bērnu intereses kopumā), tad veicama šo interešu sabalansēšana caur kompromisu. Savukārt ja saduras bērna un citas personas intereses, tāpat ir veicama interešu harmonizācija, tikai ņemot vērā bērna interešu izvērtēšanas primāro raksturu, tādējādi pievēršot lielāko uzmanību tieši bērna interesēm. Tātad principa elastība tieši izriet no tā primārās izvērtēšanas pienākuma. Jāatzīmē, ka elastība atsevišķos jautājumos var tikt samazināta līdz nullei, nosakot principam negrozāmi izšķirošu spēku, piemēram, adopcijas jautājumos.

1.1.2 Eiropas Savienība

Attiecībā uz Eiropas Savienību, proti, tiesību aktiem bērnu tiesību jomā, ir jāatzīmē, ka pagātnē bērnu tiesību attīstībai bija fragmentārs raksturs. Vēsturiski Eiropas tiesību akti bērnu tiesību jomā bija orientēti galvenokārt uz konkrētu aspektu risināšanu saistībā ar plašākām ekonomiskām un politiski motivētām iniciatīvām, piemēram, patērētāju aizsardzības⁵³ un personu brīvas pārvietošanās⁵⁴ jomā. Šeit ir būtiski uzsvērt, ka ES materiālās tiesības pēc būtības ir atsevišķu jomu un jautājumu regulējumi. Ir jāņem vērā, ka ES nav valsts, bet gan veidojums *sui generis*: ja valsts principā ir tiesīga lemt par jebkuru jautājumu, tad ES ir tiesīga lemt tikai par tiem jautājumiem, kurus valstis tai ir deleģējušas Pamatlīgumos. Kompetences, kuras dalībvalsts nav deleģējušas ES – tas nozīmē, visas pārējās kompetences (bez ierobežojumiem) paliek dalībvalstīm. Konkrēti tās jomas, kuras dalībvalstis ir deleģējušas ES, nosaka LESD⁵⁵ 3.-6. pants. Tas nozīmē, ka ES ir ierobežota kompetence bērnu tiesību aizsardzības jautājumos un tā var aizsargāt bērna tiesības tikai piešķirtās kompetences robežās.

Tomēr pēdējā laikā bērnu tiesības ir aplūkojamas kā vairāk koordinēta ES darba kārtības daļa, pamatojoties uz trim galvenajiem pagrieziena punktiem: 1) ES Pamattiesību hartas

⁵² UNCHR Guidelines on Determining the Best interests of the Child.p.20. Pieejams : <https://www.unhcr.org/4566b16b2.pdf>

⁵³ Piemēram, Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 18. jūnija Direktīva 2009/48/EK par rotaļlietu drošumu, ar kuru tiek ieviesti drošības pasākumi attiecībā uz bērnu rotaļlietām.

⁵⁴ Piemēram, Direktīva 2004/38/EK.

⁵⁵ Līgums par Eiropas Savienības darbību. Parakstīts 13.12.2007. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C 83, 2010. 30.marts.

pieņemšana; 2) Eiropas Komisijas paziņojuma "Īpaša vieta bērniem ES ārējās darbībās"⁵⁶ un Padomes ES pamatnostādņu par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību⁵⁷ pieņemšana.

Pirmais pagrieziena punkts bērnu tiesību jomas attīstībā bija ES Pamattiesību hartas pieņemšana (turpmāk - Harta) 2000. gadā, kurai tika piešķirts tāds pats juridiskais spēks kā ES līgumiem⁵⁸. Harta uzliek ES un tās dalībvalstīm pienākumu aizsargāt tajā nostiprinātās tiesības, kad tās īsteno ES tiesību aktus. ES Pamattiesību harta ir pirmais ES konstitucionālā līmeņa tiesību akts, kurā ir iekļautas detalizētas atsauces un bērnu tiesībām, tostarp atzītas bērnu tiesības saņemt bezmaksas obligāto izglītību (14. panta otrā daļa), aizliegta diskriminācija vecuma dēļ (21.pants) un aizliegts ekspluatējošs bērnu darbs (32.pants).⁵⁹ Autore vēlas uzsvērt, ka ir būtiski atzīmēt Hartā ietvertos 24.pantu par bērnu tiesībām, kurā ir formulēti trīs svarīgi bērnu tiesību principi: 1) Tiesības atbilstoši savam vecumam un briedumam brīvi paust savu viedokli (panta pirmā daļa); 2) Tiesības uz to, lai visas darbībās, kas attiecas uz bērniem, pirmkārt tiktu ņemtas bērna vislabākās intereses (otrā daļa); 3) Tiesības regulāri uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar abiem vecākiem (trešā daļa).

Otrais pagrieziena punkts bija Lisabonas līgums, kas stājās spēkā 2009. gada 1. decembrī.⁶⁰ Ar šo instrumentu ES ir veiktas nozīmīgas institucionālas, procesuālas un konstitucionālas izmaiņas, grozot LES⁶¹ un bijušo Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu (LESD)⁶². Šīs izmaiņas ir stiprinājušas ES potenciālu veicināt bērnu tiesības, jo īpaši atzīstot bērnu tiesību aizsardzību par vienu no ES vispārējiem mērķiem⁶³ un svarīgu ES ārējo attiecību politikas aspektu⁶⁴. Vairāk konkrētas atsauces uz bērniem ir iekļautas arī LESD, dodot ES iespēju pieņemt likumdošanas pasākumus ar mērķi apkarot seksuālu izmantošanu un cilvēku tirdzniecību⁶⁵. Rezultātā tika pieņemta Direktīva par seksuālās vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālās izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu⁶⁶ un Direktīva par cilvēku

⁵⁶ Eiropas Komisija. Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai – Īpaša vieta bērniem ES ārējās darbībās, COM (2008) 55 galīgā redakcija, Briselē, 2008.gada 5.februārī..

⁵⁷ Eiropas Savienības Padome. ES pamatnostādnes par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību, Briselē, 10.12.2007.

⁵⁸ Līguma par Eiropas Savienību 6.pants.

⁵⁹ Autoru kolektīvs. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā. Eiropas Savienības aģentūra un Eiropas Padome, 2015. gads, 20.lpp.

⁶⁰ ES Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, parakstīts Lisabonā,2007.

⁶¹ Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [07.02.1992 red.]

⁶² Tagad Līgums par Eiropas Savienības darbību (LESD).

⁶³ LES 3.panta otrā daļa.

⁶⁴ LES 3.panta trešā daļa.

⁶⁵ LES 79. panta otrās daļas d) punkts un 83. panta pirmā daļa.

⁶⁶ Direktīva 2011/93/ES

tirdzniecības novēršanu un apkaršanu un cietušo aizsardzību⁶⁷, kurās tika iekļauti arī noteikumi par cietušo bērnu īpašo vajadzību apmierināšanu.⁶⁸

Trešais svarīgais pagrieziena punkts ir sasniegts stratēģiskā, politiskā līmenī - sākotnēji ES ārējās sadarbības programmas kontekstā un pēdējā laikā saistībā ar iekšējiem jautājumiem. ES Padome ir pieņēmusi ES pamatnostādnes par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību⁶⁹, bet Eiropas Komisija – paziņojumu par bērnu īpašo vietu ES ārējās darbībās⁷⁰ lai integrētu bērnu tiesības visās ES darbībās ar valstīm, kas nav ES dalībvalstis. Līdzīgā kārtā EK 2011. gadā ir pieņēmusi ES plānu par bērnu tiesībām, nosakot galvenās prioritātes tiesību aktu un politikas izstrādei bērnu tiesību jomā visās ES dalībvalstīs. Plānā ir paredzēti arī mērķtiecīgi likumdošanas pasākumi bērnu aizsardzībai, piemēram, iepriekš minētās direktīvas (par cietušo tiesībām) pieņemšana.

Rezumējot, cilvēktiesību un pamattiesību ievērošana ir ne tikai ES dalībvalstu pamatpazīme, bet arī priekšnoteikums valsts iestāšanās ES. LES 6.panta trešajā daļā ir noteikts, ka ES vispārējos tiesību principus veido, pirmkārt, pamattiesības, kas ir garantētas ECK, un otrkārt, no dalībvalstu kopējām konstitucionālajām tradīcijām izrietošās pamattiesības. Tādējādi, pamatojoties uz LES 6. pantā norādīto, šobrīd ES pastāv trīs cilvēktiesību aizsardzības sistēmas, uz kuru pamata ES ietvaros jau tagad tiek, bet pēc ES pievienošanās ECK – pamattiesību aizsardzība tiks nodrošināta, kas izriet no šādiem tiesību avotiem: 1) ECK, 2) ES vispārējie tiesību principi un 3) Harta.⁷¹

ES ietvaros, lai indivīda pamattiesības tiktu aizsargātas, tām ir jāietilpst teritoriālajā, temporālajā un personālajā piemērošanas jomā. Proti, teritoriāli pamattiesības ES tiek aizsargātas Līgumu ģeogrāfiskās darbības ietvaros, tas ir, dalībvalstu teritorijās un tajās teritorijās, kas ir saistītas ar dalībvalstīm un precizētas LES 52. un LESD 355.pantā.⁷² Arī Harta ir vienādi piemērojama visās dalībvalstīs.⁷³

Temporālā ziņā pamattiesību aizsardzība sākas līdz ar attiecīgo ES tiesību avotu spēkā esamības attiecināšanu uz dalībvalsti un līdz ar to uz tās iedzīvotājiem. Būtisks var būt arī laika posms, kad valsts vēl ir tikai pievienošanas procesā, kura laikā pievienošanās līgumos var būt

⁶⁷ Direktīva 2011/36/ES.

⁶⁸ Autoru kolektīvs. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā. Eiropas Savienības aģentūra un Eiropas Padome, 2015, 21.lpp.

⁶⁹ Eiropas Savienības Padome. ES pamatnostādnes par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību. Briselē, 10.12.2007.

⁷⁰ Eiropas Komisija. Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai – Īpaša vieta bērniem ES ārējās darbībās, COM (2008) 55 galīgā redakcija, Briselē, 5.2.2008.

⁷¹ Eiropas Savienības tiesības. II daļa. Materiālās tiesības. Schewe C. zinātniskajā redakcijā. Rīga: TNA, 2016. 49.lpp.

⁷² Kuhnel-Fitchen, K. European union treaties: commentary. *Edinburgh Law Review* 20(1), p.106-108.

⁷³ Eiropas Savienības tiesības. II daļa. Materiālās tiesības. Schewe C. zinātniskajā redakcijā. Rīga:TNA, 2016. 57.lpp.

noteiktas specifiskas atrunas. Pamattiesību aizsardzību ES var iedalīt trīs tiesību grupās (avotos), kuros tās ir nostiprinātas, no kā var būt arī atkarīga attiecīgu pamattiesību spēkā esamība indivīdiem: 1) ES vispārējie tiesību principi (viens no primāro tiesību avotiem, būtībā nav laika ierobežojuma, piemērojami vienlaikus ar Līgumiem), 2) Harta ir stājusies spēkā līdz ar Lisabonas līgumu, tādējādi pamattiesības, kas izriet no tās, ir piemērojamas no Hartas spēkā stāšanās brīža (jo tajā nav specifisku noteikumu attiecībā uz atpakaļejošu spēku un piemērošanu), un 3) ECK kā tiesību avots tiešā veidā būs piemērojama ar brīdi, kad ES būs tai pilntiesīgi pievienojusies.

Savukārt ar pamattiesību personālo piemērošanas jomu ir jāsaprot to personu loks, kuras bauda pamattiesību aizsardzību, tas ir visi ES dalībvalstu pilsoņi, iedzīvotāji (rezidenti), un atsevišķos gadījumos – trešo valstu pilsoņi. Harta lielākoties attiecas uz visiem cilvēkiem – neatkarīgi no viņu valsts piederības un statusa.⁷⁴

Šajā kontekstā ir jāpievērš uzmanība tam, ka ES nav BTK puse un juridiski nevar par tādu kļūt, jo BTK nav paredzēts kā juridisks mehānisms, kas ļautu citām struktūrām, izņemot valstis, pievienoties konvencijai. Taču ES pamatojas uz ES tiesību vispārīgajiem principiem (t.i. rakstītiem un nerakstītiem principiem, kas izriet no dalībvalstu kopīgajām, konstitucionālajām tradīcijām), lai papildinātu un virzītu ES līgumu interpretāciju⁷⁵.

Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk - EST) nolēmumos ir nostiprināts princips, ka neviens pienākums, kas izriet no dalības ES, nedrīkstētu konfliktēt ar dalībvalstu pienākumiem, kuri ir atvasināti no to valsts konstitūcijām un starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā.⁷⁶ Tā kā visas ES dalībvalstis ir ratificējušas BTK, ES ir jāievēro tajā iekļautie principi un noteikumi vismaz attiecībā uz jautājumiem, kuri ir ES kompetencē (kas noteikta ES līgumos). Šis pienākums ir nostiprināts citos ES līgumos un jo īpaši ES Pamattiesību hartā. Hartas 24. pantu ir tieši iedvesmojuši BTK noteikumi, tostarp daži, kas ieguvuši “Bērnu tiesību konvencijas principu” statusu, jo īpaši *bērna vislabāko interešu princips* (3. pants), bērna līdzdalības princips (12. pants) un bērna tiesības dzīvot un/vai uzturēt attiecības ar saviem vecākiem (9. pants). Tieši tāpēc ar bērniem saistītos likumdošanas instrumentus gandrīz bez izņēmuma papildina vai nu tieša atsauce uz BTK, vai netieša atsauce uz bērnu tiesību principiem, piemēram, bērna vislabākajām interesēm, tiesībām piedalīties visu ar viņu saistīto lēmumu pieņemšanā vai tiesībām tikt pasargātam no diskriminācijas. EP, tāpat kā ES ir organizācija, kam BTK nav juridiski saistoša, lai gan visas EP dalībvalstis individuāli ir šīs konvencijas puses. Tomēr ECK nevar interpretēt izolēti, gluži pretēji, tā jāinterpretē saskaņā ar

⁷⁴ Ibid, 58.lpp.

⁷⁵ LES 6. panta trešā daļa

⁷⁶ Piemēram, EST 1974. gada 14. maija spriedums lietā C-4/73 J. Nold, Kohlen- und Baustoffgrosshandlung pret Eiropas Kopienu Komisija.

vispārīgajiem starptautisko tiesību principiem un BTK. Jāņem vērā visi attiecīgie starptautisko tiesību noteikumi, kas piemērojami attiecībās starp ECK pusēm, jo īpaši noteikumi, kuri attiecas uz cilvēktiesību vispārējo aizsardzību. Konkrētākie pienākumi bērnu tiesību jomā, kurus ECK uzliek valstīm, kas ir tās puses, jāinterpretē, ņemot vērā BTK. Šī atziņa ir atspoguļota ECT lietā *Harroudi pret Franciju*⁷⁷.

Arī Eiropas Sociālo tiesību komiteja (turpmāk – ESTK) savos lēmumos ir nepārprotami atsaukusies uz BTK. BTK principi un noteikumi ietekmē arī ar standartu noteikšanu un līgumu izstrādi saistītās EP darbībās. Piemēram, Pamatnostādnes par bērniem piemērotu tieslietu sistēmu⁷⁸ tieši pamatojas uz daudziem BTK noteikumiem, nemaz nerunājot par pavadošajiem ANO Bērnu tiesību komitejas vispārējiem komentāriem.⁷⁹

2007. gada ES un EP savstarpējā sadarbības memoranda 10. punkts nosaka, ka cilvēktiesību aizsardzības jomā EP saglabā savu vadošo lomu.⁸⁰ Tātad cilvēktiesību uzraudzības un aizsardzības funkcija tiek lielā mērā deleģēta EP institūcijām, lielākoties tieši ECT, kuras funkcija ir nodrošināt saistību ievērošanu, ko uzņēmušās dalībvalstis ECK ietvaros. Neskatoties uz to, ka cilvēktiesību jautājumus, galvenokārt skata ECT, arī EST saskaras ar bērnu tiesību jautājumiem. Tomēr, ņemot vērā EST specifiku, bērnu tiesību jautājumi tiek izskatīti vairāk prejudiciālo nolēmumu veidā, t.i. sniedzot viedokli nacionālajām tiesām attiecīgā jautājumā. EST ir izskatījusi tikai pāris lietas saistībā ar bērnu tiesību jautājumiem - pārsvarā bērna brīvas pārvietošanās tiesības ES un pilsonības jautājumus. Uz doto brīdi ir pieejams tikai viens spriedums, kurā EST ir tieši norādījusi uz BTK, skaidrojot kā būtu interpretējamas ES tiesības attiecībā uz bērnu tiesībām.⁸¹ Lietā *Dynamic Medien GmbH v. Avides Media AG*⁸² tika izskatīts jautājums par Vācijas valsts rīcības likumību, nosakot marķēšanas ierobežojumus importētiem DVD un video ierakstiem, kas līdzīgā veidā jau bija pārbaudīti Apvienotajā Karalistē (konstatēts, ka DVD materiāls nav piemērots bērniem jaunākiem par 15 gadiem). EST ir secinājusi, ka Vācijas marķējuma ierobežojums ir likumīgs

⁷⁷ ECT 4.10.2012 spriedums lietā *Harroudi pret Franciju*, Nr. 43631/09, 42. punkts

⁷⁸ Eiropas Padomes Ministru komiteja (2010), Pamatnostādnes par bērniem piemērotu tieslietu sistēmu, 17.11.2010.

⁷⁹ Sk. ANO Bērnu tiesību komiteja. Vispārējais komentārs Nr. 10 (2007) – Bērnu tiesības nepilngadīgo tiesvedības sistēmā no 25.04.2007;

ANO Bērnu tiesību komiteja. Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009) par bērnu tiesībām tikt uzklautiem no 01.07.2009;

ANO Bērnu tiesību komiteja. Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses (3. panta pirmā daļa) no 29.05.2013.

⁸⁰ Eiropas Savienības un Eiropas Padomes sadarbības memorands. Starptautisks dokuments. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/international-relations/files/mou_2007_en.pdf

⁸¹ European Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Publication Office of the EU, Luksemburga, 2015. 28. lpp

⁸² EST 2008. gada 14. februāra spriedums lietā “*Dynamic Medien Vertriebs GmbH pret Avides Media AG*” (iesnieguma Nr.C-244/06). 42.,52.pkt. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62006CJ0244&lang1=en&lang2=LV&type=TEXT&ancre=>

ES brīvas preču aprites noteikumu (kuri citādi nepieļauj šāda veida divkāršus regulatīvus procesus) ierobežojums, ņemot vērā, ka pārbaužu mērķis ir aizsargāt bērnu labklājību. EST ir pamatojusi savu lēmumu atsaucoties uz BTK 17. pantu, kas rosina Konvencijas parakstītājvalstis izstrādāt vadlīnijas bērnu aizsardzībai pret mediju sagatavotu informāciju un materiāliem, kas var kaitēt viņu labklājībai (t.i. interesēm). Tomēr attiecībā uz pārbaudes procedūrām, kuras ieviestas, lai aizsargātu bērnus un kurām jābūt viegli pieejamām un veicamām saprātīgā termiņā, attiecas samērīguma prasības.⁸³

Citos gadījumos EST ir atsaukusies uz vispārējiem bērnu tiesību principiem, kuri arī ir iekļauti BTK (piemēram, bērna vislabāko interešu princips un tiesībām tikt uzklausītam), lai pamatotu spriedumus, jo īpaši starptautiskās bērnu nolaupīšanas gadījumu kontekstā.⁸⁴

Izņemot šos gadījumus, ES tradicionāli ir bijusi visai piesardzīga, piešķirot BTK izšķirošu nozīmi. Kopš ES Pamattiesību hartas pieņemšanas EST atsauces uz tās pantiem par bērnu tiesībām bieži sasaucas ar atsaucēm uz BTK.

1.1.3 Eiropas Padome

EP atšķirībā no ES jau kopš dibināšanas ir dots skaidrs uzdevums aizsargāt un veicināt cilvēktiesības. EP primārais cilvēktiesību līgums, ko ratificējušas visas EP dalībvalstis, ir Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija jeb ECK, kurā ir konkrētas atsauces uz bērnu tiesībām. Svarīgākās no tām ir šādas: 5. panta pirmās daļas d) punktā ir paredzēta nepilngadīgo likumīgas aizturēšanas iespēja pāraudzināšanas nolūkā, 6. panta pirmā daļa ierobežo tiesības uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu, ja tas ir nepilngadīgo interesēs, Konvencijas 1. protokola 2. pantā ir paredzētas tiesības uz izglītību un noteikts, ka valstīm jārespektē vecāku reliģiskā un filozofiskā pārliecība savu bērnu izglītošanas procesā.

Ir svarīgi atzīmēt, ka Eiropas tiesību akti bērnu tiesību jomā lielā mērā pamatojas uz BTK.⁸⁵ Tas, ka visas EP dalībvalstis ir BTK puses, nodrošina šai konvencijai augstu statusu ES līmenī un faktiski uzliek kopējus juridiskus pienākumus Eiropas valstīm, tālejoši ietekmējot veidu, kā ES iestādes izstrādā un piemēro bērnu tiesības. No šī ir secināms, ka BTK ir kļuvusi par sava veida stūrakmeni ES tiesību aktu bērnu tiesību jomā izstrādē un gan ES, gan EP arvien vairāk pamatojas uz tās ietekmi. Konkrēti, BTK principu un noteikumu integrēšana saistošos

⁸³ Autoru kolektīvs. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā. Eiropas Savienības aģentūra un Eiropas Padome, 2015. gads, 29.lpp

⁸⁴ Sk., piemēram, EST 2010. gada 22. decembra spriedums lietā C-491/10 PPU Joseba Andoni Aguirre Zarraga pret Simone Pelz.

⁸⁵ Svarīgāko konvencijas aspektu analīzi sk. The Rights of the Child, UN Bulletin of Human Rights, No. 91/2, 1-82 (1992)

Eiropas līmeņa instrumentos un judikatūrā palielina BTK spēku un atver efektīvākus piemērošanas veidus ikvienam, kas Eiropā vēlas īstenot bērnu tiesības.⁸⁶

Turklāt visi citi ECK vispārējie noteikumi ir piemērojami ikvienam, tostarp bērniem. Daži noteikumi ir izrādījušies īpaši nozīmīgi attiecībā uz bērniem, proti, 8. pants, kurā ir garantētas tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, un 3. pants, kas aizliedz spīdzināšanu, necilvēcīgu un pazemojošu izturēšanos un sodus. Izmantojot interpretējošu pieeju un liekot uzsvāru uz ECK noteikumos ietvertajiem pozitīvajiem pienākumiem, ECT ir izstrādājusi apjomīgu judikatūras kopumu par bērnu tiesībām, kurā tā bieži atsaucas uz ECK. Tomēr jāievēro, ka ECT analizē katru pieteikumu atsevišķi un tāpēc nepiedāvā vispusīgu pārskatu par bērnu tiesībām saskaņā ar ECK.

EP otrais galvenais cilvēktiesību līgums ir Eiropas Sociālā harta (ESH, pārstrādāta 1996. gadā), kurā ir paredzēta sociālo tiesību aizsardzība un iekļauti īpaši noteikumi par bērnu tiesībām. Saistībā ar bērnu tiesībām īpaša nozīme ir diviem pantiem: 7. pantā ir paredzēts pienākums aizsargāt bērnus pret ekonomisku ekspluatāciju. Saskaņā ar 17. pantu valstīm jāveic visi atbilstošie un nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu, ka bērni saņem nepieciešamo aprūpi, palīdzību, izglītību un apmācību (tostarp bezmaksas pamata un vidējo izglītību), bērni un jaunieši ir jāaizsargā pret nolaidību, varmācību un ekspluatāciju un jānodrošina aizsardzība bērniem, par kuriem nerūpējās viņu ģimene. ESH īstenošanu uzrauga Eiropas Sociālo tiesību komiteja (ESTK), kurā darbojas neatkarīgi eksperti, kas pieņem lēmumus par valsts tiesību aktu un prakses atbilstību ESH, izmantojot kolektīvo sūdzību procedūru vai valstu ziņošanas procedūru.

EP turklāt ir pieņēmusi vairākus līgumus⁸⁷, kas pievēršas dažādiem konkrētiem ar bērnu tiesībām saistītiem jautājumiem. Visbeidzot, 2006. gadā EP ir sākusi īstenot programmu "Veidojot Eiropu bērniem un kopā ar tiem" – transversālu rīcības plānu, lai risinātu bērnu tiesību jautājumus politikas līmenī. Pašreiz prioritāte ir četrām galvenajām jomām: 1) Bērniem piemērotu pakalpojumu un sistēmu veicināšana; 2) Visu veidu vardarbības pret bērniem izskaušana; 3) Tiesību garantēšana bērniem neaizsargātās situācijās; 4) Bērnu līdzdalības veicināšana. EP bērnu tiesību programmas galvenais mērķis ir atbalstīt starptautisko standartu, kas attiecas uz bērnu tiesību jomu, to īstenošanu visās EP dalībvalstīs un jo īpaši veicināt BTK īstenošanu, uzsverot tās galvenos principus: 1) diskriminācijas aizliegums; 2) tiesības uz

⁸⁶ Tupat, 26.lpp.

⁸⁷ Eiropas Konvencija par bērnu adopciju (pārstrādāta). Parakstīta Strasbūrā 24.04.1967. [01.07.2009 red.]; Eiropas Konvencija par par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā. Parakstīta Strasbūrā 15.10.1975. [29.05.2003 red.]; Eiropas Konvencija par bērnu tiesību piemērošanu. Parakstīta Strasbūrā 25.01.1996 [01.07.2009 red.]; Eiropas Konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību. Parakstīta Lansarotē 25.10.2007. [28.06.2014 red.].

dzīvību un attīstību; 3) bērna vislabākās intereses kā primārais apsvērumš; 4) bērnu tiesības tikt uzklausītiem.⁸⁸

Saskaņā ar Eiropas Padomes izstrādāto stratēģiju bērnu tiesību jomā 2016.-2021. gadam⁸⁹, bērni Eiropas Padomes dalībvalstīs ir tiesīgi izmantot visas cilvēktiesības, kuras aizsargā ECK, BTK un citi starptautisko cilvēktiesību dokumenti. Šo tiesību vidū ir pilsoniskās, politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības. EP darbs bērnu tiesību jomā ir pamatots uz BTK un jo īpaši uz jau tikko minētiem četriem vispārējiem principiem:⁹⁰

1) Diskriminācijas aizliegums (2. pants). Bērnu tiesības attiecas uz visiem bērniem bez diskriminācijas uz jebkāda pamata. Visas tiesības ir jāpiešķir bez jebkādas diskriminācijas un neatkarīgi no bērna vai viņa vecāku vai likumīgā aizbildņa rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģiskajiem, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās, etniskās vai sociālās piederības, mantiskā stāvokļa, invaliditātes, dzimšanas apstākļiem⁹¹, seksuālās orientācijas, dzimumidentitātes⁹² vai jebkādiem citiem apstākļiem. Uzmanība ir pievērsta diskriminācijas aizlieguma principa piemērošanai visās piecās prioritārajās jomās;

2) Bērnu labākās intereses (3. pants). Veicot jebkurus pasākumus saistībā ar bērniem, primārajam apsvērumam jābūt bērnu interesēm.

3) Tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību (6. pants). Ikvienam bērnam ir neatņemamas tiesības uz dzīvību un aizsardzību pret vardarbību un pašnāvības mēģinājumiem. Attīstība jāsaprot visplašākajā nozīmē, un tā aptver bērna fizisko, prāta, garīgo, tikumisko, morālo, psiholoģisko un sociālo attīstību.

4) Tiesības tikt uzklausītam (12. pants). Bērnu līdzdalība ir viena no šīs stratēģijas piecām prioritārajām jomām, kā arī mērķis, kas ir kopīgs visām šīm jomām. Lai bērni izmantotu savas tiesības, ir būtiski iesaistīt viņus sabiedrībā lēmumu pieņemšanā individuālā, ģimenes, organizācijas un politiskajā līmenī. Eiropas Padome ir apņēmusies īstenot līdzdalību veicinošu pieeju bērnu tiesību jomā visās šīs stratēģijas dimensijās un atbalstīt savu dalībvalstu centienus šajā nolūkā.

EP veicina savu standartu realizāciju ģimenes tiesību jomā, tostarp Eiropas Konvenciju

⁸⁸ Autoru kolektīvs. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā. Eiropas Savienības aģentūra un Eiropas Padome, 2015, 24.lpp

⁸⁹ Eiropas Padomes stratēģija bērnu tiesību jomā 2016.-2021. gadam. Eiropas Padome, 2016. gada marts, iespiests Eiropas Padomē. Pieejams: <http://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/Strategy%20for%20the%20Rights%20of%20the%20Child%202016.docx> [aplūkots 01.04.2019]

⁹⁰ ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 5 (2003. g.) par vispārīgiem Bērnu tiesību konvencijas īstenošanas pasākumiem.

⁹¹ BTK, 2. panta 1. punkts.

⁹² Ministru komitejas Ieteikums Nr. CM/Rec(2010)5 par pasākumiem cīņā pret diskrimināciju uz seksuālās orientācijas vai dzimumidentitātes pamata.

par bērnu adopciju un Ministru komitejas Ieteikumus par mediāciju ģimenes lietās⁹³, politiku, kas paredz atbalstu vecāku labi veiktai aprūpei⁹⁴ un ar bērnu pārvietošanu saistīto strīdu izšķiršanu un novēršanu⁹⁵ īstenošanu. EP veic pasākumus bērnu interešu aizsardzības jomā saistībā ar jauniem ģimenes modeļiem un bioētiku, jo īpaši saistībā ar reprodukciju, kas panākta ar surogātmātes, vai spermas donoru palīdzību. Īpaša uzmanība būs pievērsta bērnu interešu izvērtēšanai ģimenes tiesību kontekstā. Pašlaik turpinās izpētes darbs par to, kā dalībvalstis varētu ieviest tiesību aktus, noteikumus un procedūras, kas nodrošinātu, lai, pieņemot lēmumus par bērna izņemšanu no vecāku apgādības, bērna ievietošanu aprūpes iestādē un ģimenes apvienošanu, par primāro procesuālo apsvērumu būtu bērna intereses.⁹⁶

1.2. Jēdziena “bērns” saturs

ES tiesību sistēmā nav vienotas, oficiālas bērna definīcijas, kas būtu minēta kādā no līgumiem, tiem pakārtotajos tiesību aktos vai judikatūrā. Bērna definīcija saskaņā ar ES tiesību aktiem var ievērojami atšķirties atkarībā no regulatīvā konteksta. Piemēram, ES tiesību aktos, kas reglamentē ES pilsoņu un viņu ģimenes locekļu brīvas pārvietošanās tiesības, bērni ir definēti kā “tiešie pēcnācēji vecumā līdz 21 gadam, kuri ir [laulātā vai partnera] aizgādībā”, faktiski apstiprinot bioloģisku un ekonomisku jēdzienu pretstatā jēdzienam, kura pamatā ir nepilngadība.⁹⁷

Vēsturiski bērnu definē kā indivīdu, kas vel nav pieaugušais, tomēr starptautiskajos dokumentos joprojām trūkst vienotas terminoloģijas. Ir sastopami tādi termini kā zīdāinis (baby), bērns (infant), pusaudzis (juvenile / adolescent), jauniešs (youth), jauni cilvēki (young persons) un nepilngadīgais (minor). Nereti vieni un tie paši termini tiek izmantoti dažādos konkrētos atsevišķos dokumentos un vispār netiek atšifrēti. Angļu valodā termins “jauns” (adolescence) attiecas arī uz gados vecākiem bērniem, savukārt termins “jaunais” (youth) tika ieviests 1985. gadā, kuru ANO pasludināja par Starptautisko Bērna gadu, un tas attiecas uz vecumu no 15 līdz 25 gadiem. Saskaņā ar ANO 1990. gada Noteikumiem par tiem

⁹³ Ieteikums Nr. Rec(98)1.

⁹⁴ Ministru komitejas Ieteikums Nr. CM/Rec(2006)19. Sk. arī Ieteikumu Rec(98)8 par bērnu līdzdalību ģimenes un sabiedrības dzīvē.

⁹⁵ Ministru komitejas Ieteikums Nr. CM/Rec(2015)4.

⁹⁶ Sk. Parlamentārās asamblejas Rezolūciju 2049 (2015. g.) “Sociālie pakalpojumi Eiropā: tiesību akti un prakse saistībā ar bērnu izņemšanu no viņu ģimenēm Eiropas Padomes dalībvalstīs” [*Social services in Europe: legislation and practice of the removal of children from their families in Council of Europe member States*].

⁹⁷ Autoru kolektīvs. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā. Eiropas Savienības aģentūra un Eiropas Padome, 2015, 18.pp

nepilngadīgajiem, kuri atrodas brīvības atņemšanas vietās nepilngadīgais ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu.⁹⁸

BTK definē bērnu kā *“jebkuru cilvēcisku būtni, kas vel nav sasniegusi 18 gadu vecumu, ja vien pēc likuma, kas piemērojams bērnam, viņa pilngadība neiestājas agrāk.”* Vairākās valstīs tieši šī definīcija tiek ņemta par pamatu, izstrādājot nacionālos likumus bērnu tiesību aizsardzības jomā. Tas ir ļoti pozitīvs radītājs, jo īpaši tāpēc, ka BTK ir atzinušas sev par juridiski saistošu vairāk kā 190 pasaules valstu jeb gandrīz visas pasaules valstis. Tāpēc tiek argumentēts, ka šīs konvencijas normas ir ieguvušas paražu tiesību raksturu. Tas, ka konvencijas definīcija tiek ievērota valstu praksē, tam ir tikai pierādījums.⁹⁹

ECK bērna definīcija nav iekļauta, bet saskaņā ar 1. pantu valstīm ir pienākums nodrošināt ikvienam, kas atrodas to jurisdikcijā, konvencijā minētās tiesības. Saskaņā ar ECK 14. pantu konvencijā minēto tiesību īstenošana ir nodrošināma *“bez jebkādas diskriminācijas”*, tostarp bez diskriminācijas vecuma dēļ.¹⁰⁰ ECT ir pieņēmusi pieteikumus no bērniem un bērnu vārdā neatkarīgi no bērnu vecuma.¹⁰¹ Savā judikatūrā tiesa ir pieņēmusi BTK izmantoto bērna definīciju, apstiprinot jēdzienu par cilvēku, *“kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu”*.

Saskaņā ar starptautiskajiem tiesību dokumentiem pamatā par bērnu ir atzīstama persona, kura nav sasniegusi 18 gadu vecumu. Tomēr starptautiskie tiesību dokumenti pieļauj atkāpes no šīs normas saskaņā ar nacionālajām tiesību normām. Latvijā Bērnu tiesību aizsardzības likuma¹⁰² 3. panta pirmā daļa nosaka, ka *“bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā¹⁰³ pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas”*. Šī norma vienlaikus atspoguļo starptautiskajos tiesību aktos noteikto pamatprincipu, ka bērns ir līdz 18 gadu vecumam, vienlaikus nosakot izņēmuma gadījumus, kad persona bērnu statusu var zaudēt, nerasniedzot 18 gadu vecumu. Vienlaikus jēdziens *“bērns”* var tikt attiecināms arī uz pilngadību sasniegušām personām, piemēram, atbilstoši Civillikuma (turpmāk – CL) 179. panta pirmajai daļai. Šeit ir jāatzīmē, ka vecāki saskaņā ar CL 223.pantu ir savu nepilngadīgo bērnu dabiskie aizbildņi un aizgādības tiesību pamats. Vispārīgais princips ir tāds, ka abi vecāki savu nepilngadīgo bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās pārstāv kopīgi (CL 186.p. 1.d.). Viens no vecākiem pārstāv bērnu vienpersoniski tikai likumā noteiktajos izņēmuma

⁹⁸ Autoru kolektīvs I.Ziemeles redakcijā. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. “Izglītības solī”, 2000. 97.lpp.

⁹⁹ Ibid, 98.lpp.

¹⁰⁰ Sk., piemēram, ECT 10.06.2010 spriedums lietā Schwizgebel pret Šveici, Nr. 25762/07.

¹⁰¹ Sk., piemēram, ECT 13.06.1979 spriedums lietā Marckx pret Beļģiju, Nr. 6833/74, kurā ir redzams, ka sprieduma pieņemšanas laikā pieteikuma iesniedzēja vecums bija seši gadi.

¹⁰² Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998.[01.09.2018 red.].

¹⁰³ Sk. arī Civillikuma 221.pantu. Civillikums : LV likums. Pieņemts 28.01.1937.[01.01.2017 red.].

gadījumos, piemēram, ja otrs vecāks ir miris vai par kādu no vecākiem nodibināta aizgādība sakarā ar viņa atzīšanu par rīcībnespējīgu (CL 186.p. 2.d.).

1.3 Principam izvirzāmā kritika

1.3.1 Principa nenoteiktība

Nonākot līdz lietas izskatīšanai (kurā ir iesaistīts bērns), tiesnesis neizbēgami saskaras ar “bērnu interešu” kategoriju. Tā, piemēram, izskatot konfliktu par bērna dzīvesvietas noteikšanu, tiesnesim ir jāpamatojas uz bērna interesēm, ņemot vērā tā viedokli un attiecības ar katru no vecākiem, brāļiem, māsām, ņemot vērā bērna vecumu, vecāku tikumiskās un citas personības īpašības u.c. Katra tiesību norma, kas ir pierādīšanas avots konkrētajā lietā, noteic tiesnesim apstākļu kopumu, kurš ir jānodibina un jākonkretizē. Šie fakti, kā ir zināms, kļūs par pamatu pierādīšanas priekšmeta robežās. Tiesa savas kompetences ietvaros nes atbildību par norādīto apstākļu nepareizu noteikšanu, kura visbiežāk izpaužas kā lēmuma atcelšana ar augstākas instances lēmumu. Tādā veidā pierādīšanas priekšmeta “orientācija” uz materiālo tiesību normu noved pie domas, ka normas formulējumam ir jābūt precīzākam: tas ir, saturēt definīcijas vai vismaz kritērijus, ar kuru palīdzību tiesa varētu konkrētas lietas izskatīšanas laikā noteikt bērna interešu sastāvdaļas.

Pirmais stūrakmens, ar kuru var saskarties, mēģinot atklāt “bērnu interešu” konstrukcijas satura esenci ir tāds, ka līdz šodienai, tā sakot “juridiskās zinātnes globālo starpnozaru problēma” ir intereses *satura*. “Interese” kopš seniem laikiem ir īpašs uzmanības objekts dažādās nozarēs. Piemēram, socioloģijā zem šī jēdziena saprot sociālo subjektu darbības reālu cēloni, kurš ir vērsts uz noteiktu vajadzību apmierināšanu, kas gulstas tiešu (nepastarpinātu) tieksmju, motīvu, ideju u.c. pamatā. Šis cēlonis ir izriet no subjektu stāvokļa un lomas sabiedrisko attiecību sistēmā.¹⁰⁴ Interesu izprašanas pretruna šeit tāda, ka interese tiek skatīta kā cilvēka darbības tiešā motivācija un tajā pašā laikā kā kaut kas ārējais, neatkarīgs no gribas un prāta. Kā uzskatīja interešu teorijas specialists, sociologs A. Zdravomislovs (А.Здравомыслов), sociālā interese netiek aprobežota tikai ar sociālo stāvokli. Tas ir apziņā reflektējošais stāvoklis, kas izpaužas darbībā. Vienkāršiem vārdiem sakot, sociālā interese ir objektīva attieksme un vienlaicīgi subjektīvais pamudinātājs, t.i. objektīvā un subjektīvā vienotība.¹⁰⁵

Filozofijā jēdzienam “interese” ir dažādas interpretācijas. Tas ir izskatīts kā piesaistīšana, dalība, tieksme. Interese ir vērtība, kas nosakāma lietai, kura aizņem subjekta

¹⁰⁴ Российская социологическая энциклопедия. М., 1998. С. 166.

¹⁰⁵ Здравомыслов А. Проблема интереса в социологической теории. Л.: Изд-во ЛГУ, 1964. с.66

domas un jūtas. Interese no materiālā skatu punkta var tikt skatīta kā labums, ieguvums, mantkārība. Interesants ir tas, ka tā uzbudina un pievērš uzmanību, tāpēc ka tai ir pozitīva vai negatīva nozīme praktiskām vai teorētiskām vajadzībām. Atkarīgi no intereses priekšmeta atšķiras materiālās un garīgās, zinātniskās un mākslinieciskās, vispārējās un privātās intereses.¹⁰⁶ Jēdziens “interese” ir traktējams kā sociālo darbību, notikumu, sasniegumu reālais cēlonis aiz indivīdu, sociālo grupu motīviem, nodomiem, idejām u.c.¹⁰⁷ Tātad, apkopojot pastāvošos redzes punktus ir secināms, ka jēdziena “interese” saturā ietilpst ekonomikas sastāvdaļas: “labums”, “ieguvums”, “izdevība”. Papildus tam jēdzienam ietilpst tādās kategorijās kā “nepieciešamība”, “uzmanība”.

Vēl viens virziens jēdziena izpētē ir pamatojams ar lielo cilvēku skaitu ar dažādām interesēm. Tas neizbēgami noved pie situācijas, kad dažas no tam interesēm (vai daudzas) var nonākt savstarpējā pretrunā. Ievērojama uzmanība jēdzienam tika veltīta filozofu darbos. Tā, piemēram domātājs R. Jērings (Rūdolf von Ihering) 19.gs. otrajā pusē piedāvāja interešu teoriju. Pēc zinātnieka domām, katrā tiesību pamatā ir labums, pie tam ne tikai materiālā un ekonomiskā, bet arī morālā un garīgā, kuras izpausme ir personība, brīvība, gods, ģimenes saiknes. Intereses var būt dažādas, un likums ir tas, ko likumdevējs atzīst par aizsargājamām interesēm. Likuma un tiesību kopuma mērķis ir vispārējo un individuālo tiesību nodrošināšana. Vispārējās intereses pēc sava satura ir nosakāmas caur visu sabiedrības grupas interešu savstarpējo kombināciju. Šai kombinācijai var būt dažādas formas atkarībā no nozīmes pakāpes konkrētai personu grupai, tās apziņas pakāpei un spējai ieviest savas prasības vispārējās intereses sastāvā. Savukārt vispārējā jeb kopīgā interese nosaka individuālās intereses un pamato to saturu izmaiņas. Intereses formālā izpratne tiek piepildīta ar saturu atkarībā no cilvēku vispārējās kulturālās attīstības pakāpes.¹⁰⁸

Strīdu risināšanā vairākuma gadījumos zinātnieki izmantoja metodoloģisko pieeju, kura neietver sevī jēdziena “interese” detalizētu izpēti. Šā iemesla dēļ jautājums par tā satura interpretāciju juridiskajā zinātnē joprojām paliek atklāts. Principa nenoteiktais raksturs ir plaši apspriests akadēmiskajās aprindās, daudz diskutēts par tā plusiem un mīnusiem, kā arī mēģināts šo nenoteiktību ierobežot izvirzot bērna labāko interešu precīzāku formulējumu. Šeit būtu vērts atzīmēt principa nenoteikta satura veiksmīgāko definējuma variantu, ka piedāvāja ģimenes tiesību speciālists D. Īkelaars¹⁰⁹: “*Bērna labākās intereses ir tādas pamatvajadzības, kā*

¹⁰⁶ Тарусина Н. Ребенок в пространстве семейного права : монография. Москва, 2015. с. 144.

¹⁰⁷ Туманова Л. В. Право несовершеннолетних лиц на судебную защиту: “де-юре” и “де-факто” ТВГУ. Серия:Право.2014,№г. 2.с.328—332

¹⁰⁸ Тарановский Ф. Указ. соч. С. 105.

¹⁰⁹ John Eeklaar dz. 1942. g., lektors Oksfordas universitātē ar 40 gadu pieredzi, specializējas ģimenes tiesību jautājumos.

*piemēram, fiziskās, emocionālās un intelektuālās attīstības intereses, lai ieietu pieauguša cilvēka dzīvē bez liekiem kavēkļiem; autonomijas intereses, it īpaši, brīvība izvēlēties savu dzīvesveidu”.*¹¹⁰ No šā piemēra ir redzams, ka tā autors ir mēģinājis noformulēt principa mērķi ar pietiekami neitrālu un vispārīgu formulējumu, tādējādi pēc iespējas minimāli to ierāmējot. Darba autore uzskata, ka konkrētāks definējums būtu mazāk veiksmīgs, tādēļ ka tieši nenoteiktība ir šī principa universālās piemērošanas iespējas galvenā īpašība.

Tomēr universālās piemērošanas aspektā tiesību zinātnieki pievēršas arī otrādam jautājumam, t.i. *vai nav tā, ka viss tas, kad der visiem, patiesībā nekam neder?* Šā jautājuma sakarā klasiskā kritika (no principa nenoteiktā rakstura kritikām) pieder tiesību zinātņu prof. R. Mnūkinam¹¹¹, kurš jau 1975. gadā norādīja uz tā nenoteiktību, kas, viņaprāt, ir līdzvērtīga “mazāk neizdevīgai alternatīvai”, uzsverot, ka brīža pieņēmumi par bērna nākotni ir spekulatīvi, tādējādi pamatojot domu, ka princips nav atbilstošs pamats, lai aizsargātu bērna tiesības un patiesi labākās intereses. Jāuzsver, ka autore nevar nepiekrīst šai kritikai, jo reālās ģimenes attiecībās, kur bērni ir tieši atkarīgi no saviem vecākiem, bērna labākās intereses izvērtē citas personas, nevis paši bērni, un objektīvi sliktākais ir tas, šīs personas situāciju un risinājumus tai vērtē, balstoties uz *savu* subjektīvo, iekšējo pārlicību (labākajā gadījumā) vai savās interesēs (sliktākajā gadījumā), ņemot vērā bērna (tostarp labākās) intereses pēdējā brīdī (un ja vispār ņem vērā). Tieši šis ir vēl viens principa problemātikas aspekts, kurs izpaužas kā sava veida negodprātība citu interešu realizēšanā. Tā, piemēram, var izpausties individuālajās tiesvedībās, bāriņtiesu lēmumos, arī valstiskajā līmenī – zem jēdziena “labākās bērna intereses” slēpjot, piemēram, atsevišķu grupu diskrimināciju (piemēram, sensitīvais jautājums par bērnu audzināšanu viendzimuma personu pāra ģimenē). Šobrīd sabiedrībā pastāv atšķirīga izpratne par to, kas tiešām ir bērna labākajās interesēs, galvenokārt dažādas ideoloģijas dēļ.

Pamatojoties uz zinātnieku kritiku, no vienas puses var piekrist tam, ka lai noskaidrotu, kas patiešām būtu bērna labākajās interesēs, ir jāuzklausā pats bērns. Bet no otras puses, nevar viennozīmīgi rezumēt, ka bērns pats būtu spējīgs objektīvāk izlemt savas intereses un tas būtu bērna labākajās interesēs. Protams, ka bērna autonomas tiesību realizācijas ierobežojumam ir gan leģitīms mērķis, gan saprātīgs pamatojums – bērnam, savas nenobriedušas personības dēļ ir raksturīgs infantilisms (neapzināties lēmumu nopietnību, būtību un sekas), bet tas nav absolūts un vienmēr neapstrīdams fakts. Tomēr, lai precīzi noteiktu konkrēta bērna labākās intereses, ir nepieciešams noskaidrot paša bērna viedokli. Pēc visa iepriekšminētā

¹¹⁰ Eeklaar J. The interests of the Child and Child's Wishes: the Role of Dynamic Self- Determinism. International Journal of Law and the Family 8, Oxford University Press.1994, 43.lpp

¹¹¹ Robert Samuel Mnookin, Hārvardas Universitātes profesors.

pretstatīšanas, autore secina, ka, lai cik pamatota būtu iespējama principa bezgalīgā kritika, tomēr principa nenoteiktais raksturs pašlaik būtu optimālākais risinājums, vismaz tādēļ, ka tas veicina tā izplatību un pievērš sabiedrības uzmanību tā izpētei un ievērošanai. Tas, savukārt, palīdz attīstīt jaunu, augstāku bērnu tiesību standartu cilvēktiesību un citu tiesību lokā.

1.3.2 Principa pārākums

Ne tikai principa nenoteiktība ir tā raksturojoša īpašība, bet tam piemīt arī variējoša ietekmes pakāpe, kas arī ir plašu diskusiju objekts. Kā jau ir noskaidrots, BTK 3. panta pirmā daļa nosaka, ka “*visās darbībās attiecībā uz bērnu primārajam apsvērumam jābūt bērna labākajām interesēm*”. Turpretim citos BTK pantos, piemēram, 21. pantā, principa spēks tiek noteikts kā “*pats svarīgākais apsvērumš*”. Šeit var rasties doma, ka starp vārdu savienojumiem “*primārajam apsvērumam*” un “*pats svarīgākais apsvērumš*” būtisku atšķirību nav, bet tā nav. Šā aspekta diskutablā daba ir pamatojama ar BTK pieņemšanas procesu, precīzāk – diskusiju par principa spēku, kas ir atspoguļota BTK tapšanas protokolā. Sākotnējais Polijas 1979. gadā iesniegtais panta projekts paredzēja, ka pats princips ka tāds būtu svarīgākais apsvērumš.¹¹² Tomēr 1981. gadā diskusijas par principa formulējumu tika atjaunotas un īpaši izcelts jautājums par principa spēku. Tika izteiktas bažas vai nosakot principam svarīgākā apsvēruma spēku saskaņā ir citiem cilvēktiesību principiem un tiesībām, ņemot vērā, ka panta tvērums un attiecināmība ir ārkārtīgi plaši. Diskusiju rezultātā 3. panta kontekstā tika nolemts principam piešķirt primārā apsvēruma spēku. Tajā pašā laikā, darba grupa, ņemot vērā principa svarīgumu, secināja, ka citos BTK pantos, kur princips attiecināms uz konkrētāku situācijas risinājumu - tam piešķirams svarīgākā apsvēruma spēks. Tomēr 1988. gadā darba grupa atjaunoja diskusiju par principa spēka formulējumu. Šoreiz diskusija norisinājās par angļu valodas versiju un artikulu “*the*” lietojumu, t.i. vai pirms “*primārais apsvērumš*” ir lietojams nenoteiktais vai noteiktais artikuls. Tas, iespējams, liekas nenozīmīgi *prima facie*, bet artikula lietojumam ir būtiska nianse. Šī nianse izpaužas, ka lietojot nenoteikto artikulu “*primārais apsvērumš*” būtu tulkojams kā viens no iespējamiem apsvērumiem, turpretim, lietojot noteikto artikulu, tiktu uzsvērts, ka “*primārais*” ir viennozīmīgi uztverams kā pirmais apsvērumš no visiem.¹¹³

Aplūkojot BTK ir konstatējams, ka šis princips ir noteikts kā primārais apsvērumš, kas ņemams vērā, bet tas nenozīmē, ka šis apsvērumš ir vienīgais, respektīvi, pastāv iespējamība

¹¹² ANO Augstā komisāra cilvēktiesību jautājumos birojs. Legislative History of the Convention on the Rights of the Child. 1. Sējums. Ņujorka/Ženēva. 2007, 335.-339. lpp.

¹¹³ Ibid, 345. lpp.

ņemt vērā citus apsvērumus¹¹⁴. Šeit rodas vel viens jautājums - *kādos gadījumos to var darīt?* Atbilde uz šo jautājumu par principa statusu starp citām tiesībām un principiem ir atrodama pašā Konvencijā - princips ir ierobežojams ņemot vērā citas konvencijā noteiktās tiesības un principus. Tas nav skatāms atrauti un ir cieši saistīts ar pārējo BTK mērķi un saturu. Konvencijā ietvertu principu vairākums pēc būtības kalpo tās mērķa sasniegšanai, tas ir, bērna labāko interešu apmierināšanai, un tie daļēji norāda uz bērna labāko interešu principa saturu (aizsardzība pret vardarbību, tiesības uz izglītību, tiesības uz adekvātiem dzīves apstākļiem, tiesības spēlēties un atpūsties, aizsardzība pret jebkāda veida ekspluatāciju, utt.)¹¹⁵

Rezumējot, ir secināms, ka principa spēks ir, pirmkārt, atkarīgs no konteksta. Lai cik svarīgs šis princips bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā nebūtu, tas nevar kļūt par vienīgu un noteicošo vadlīniju absolūti visās iespējamās situācijās. Konvencijas 3.panta formulējums tādējādi ciena un aizsargā arī citas cilvēka tiesību vērtības, kas var arī nebūt absolūtā saskaņā ar bērna (labākajām) interesēm.

¹¹⁴ Protecting the world's children: impact of the convention on the rights of child in diverse legal systems. Pieejams: <http://www.lawcourts.org/LPBR/reviews/ali0208.htm>

¹¹⁵ Freeman M. Article 3: The Best Interests of the Child. Nijhoff/Brill. 2007, 6. lpp

2. BĒRNA LABĀKO INTEREŠU PRINCIPA IZPRATNE EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS UN LATVIJAS TIESU PRAKSĒ

2.1 Principa saturs un prioritāte ECT praksē ģimenes tiesību kontekstā

ECT galvenokārt pieņem lēmumus par individuāliem pieteikumiem, kas iesniegti saskaņā ar ECK 34. un 35. pantu. ECT jurisdikcija attiecas uz visiem jautājumiem, kas skar ECK un tās protokolu interpretāciju un piemērošanu (ECK 32. pants). Lai gan ECT, izskatot prasības, ko iesnieguši bērni vai kas iesniegtas bērnu vārdā, bieži atsaucas uz BTK, tā sistemātiski nepiešķir konvencijai izšķirošu nozīmi. Bet dažos gadījumos ECT ir nepārprotami atsaukusies uz BTK. Piemēram, lietā *Maslov pret Austriju*¹¹⁶ - par pieteikuma iesniedzēja izraidīšanu, kas kā nepilngadīgais bijis notiesāts par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem. ECT ir atzinusi, ka gadījumos, kad ir piemērojami izraidīšanas pasākumi pret nepilngadīgu likumpārkāpēju, pienākums ņemt vērā bērna vislabākās intereses ietver pienākumu veicināt bērna reintegrāciju saskaņā ar BTK 40. pantu. ECT ir uzskatījusi, ka reintegrāciju nav iespējams panākt, izraidot personu un tādā veidā pārraujot saikni ar ģimeni vai sabiedrību.¹¹⁷ Tātad, BTK ir viens no pamatiem, ko tiesa ir izmantojusi, lai secinātu, ka izraidīšana ir nesamērīga iejaukšanās pieteikuma iesniedzēja tiesībās saskaņā ar ECK 8. pantu (tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību).¹¹⁸

ECK tieši neizceļ bērnu tiesību aizsardzību (tieši tāpēc arī nav tiešās norādes uz bērnu labāko interešu principu). ECK paredz tajā ietvertu tiesību un brīvību garantiju ikvienam, kas atrodas šī konvencijas jurisdikcijā. Tomēr, kā apliecina ECT prakse, tā visai bieži tiek interpretēta spriedumos, kas skar jautājumus saistībā ar bērnu tiesībām.¹¹⁹ Tādēļ, lai noskaidrotu, cik būtisku lomu tas ieņem bērnu tiesību interpretācijā un kā tas tiek skaidrots Eiropas tiesību kontekstā, šī nodaļas ietvaros, galvenokārt, tiks apskatīti visbiežākie ECT prakses gadījumi, kad bērnu interesēm ir izšķiroša nozīme.

Bērna un vecāka bioloģiskās saites juridiska atzīšana var ietekmēt katru pusi dažādos cilvēktiesību aspektos. Paternitātes procedūras parasti prasa konkurējošo cilvēktiesību un interešu rūpīgu samērošanu, paturot prātā to, ka bērna vislabākās intereses vienmēr ir prioritāras. Juridiski atzītu bioloģisko saiti starp tēvu un bērnu aizsargā tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi. No bērna pozīcijas viņš ir tiesīgs zināt par savu identitāti un atklāt patiesību par savu izcelsmi. No otras puses, vecāka ieinteresētību šādas saites juridiskā atzīšanā arī aptver

¹¹⁶ ECT 23.06.2008 spriedums lietā *Maslov pret Austriju* (iesnieguma Nr. 1638/0323).

¹¹⁷ *Ibid*, 83.p.

¹¹⁸ Battjes, H.; Dembour, M.; de Hart, B.; Farahat, A. Introduction: The european court of human rights and immigration: Limits and possibilities. *European Journal of Migration and Law* 11(3), 2009.p.199-204.

¹¹⁹ Hart, J. The european human rights system. *Law Library Journal* 102(4),2010. p.533-560.

tiesības uz privāto dzīvi.¹²⁰ ECT vairākkārt atsaucās uz jēdzienu “bērna vislabākās intereses”. Visbiežāk tas tika darīts ECK 8.panta kontekstā.

Ka jau bija minēts iepriekš, 2013. gadā ANO Komiteja izdeva Vispārējos komentārus¹²¹ par bērnu tiesībām uz prioritāro uzmanību bērnu labāko interešu ievērošanai, kuros Komiteja mēģināja noteikt principa piemērošanas metodiku. Komiteja pielieto šo metodiku kā esošo attīstības stadijā, t.i. “vērtējot atbilstoši konkrētam kontekstam” un sastāvošo no trim daļām: *materiālās tiesības, iztulkošanas princips, procedūras noteikumi*. Turpmāk autore izpētīs, vai ECT prakse šajā jautājumā atbilst šai pieejai, un noskaidros atbildi uz jautājumu par to, vai šo principu var izmantot jēgpilni un mērķtiecīgi, izvairoties no principa ļaunprātīgas izmantošanas viendzimuma ģimenes modeļa kontekstā.

2.1.1 Bērnu vislabākās intereses kā materiālās tiesības

ECT tieši negarantē bērnu tiesības uz to interešu noteikšanu konkrētajos apstākļos, bet tiesa ir tuvu piegājusi tam, lai uzskatītu, ka “bērnu labākās intereses” ir materiālās tiesības.

Tā, piemēram, lietā *Schneider pret Vāciju*¹²², kur iesniedzējs prasīja atzīt viņa piekļuves tiesības un sniegt informāciju par bērna attīstību (iesniedzējs bija bērna bioloģiskais tēvs), ECT, analizējot iejaukšanās nepieciešamību, konstatēja ECK 8.panta pārkāpumu sakarā ar to, ka nacionālās tiesas neizskatīja, vai iesniedzēja prasīto tiesību piešķiršana iesniedzējam ir bērna interesēs vispār.

Lietā *M.D un citi pret Maltu*¹²³ ECT nolēma, ka automātiska un beztermiņa mātes vecāku aizgādības tiesību atņemšana kriminālās apsūdzības rezultātā (par sliktu izturēšanos pret bērnu) ietekmē bilanci starp mātes interesēm, bērniem un sabiedrību kopumā un ir pretrunā ECK 8.pantam. ECT nonāca līdz šim secinājumam tieši tāpēc, ka nacionālās tiesas neizskatīja jautājumu par to, vai pieņemtais lēmums ir bērna interesēs un vai nebija mainījusies iesniedzējas apstākļi šajā lietā.

Lietā *Pini un citi pret Rumāniju*¹²⁴ skāra divus ģimenes pārus no Itālijas, kuras adoptēja bērnus Rumānijā. Neskatoties uz nacionālās tiesas lēmumu par adopciju, bērnu nama administrācija, kur dzīvoja bērni, atteica nodot bērnus adoptētājiem. Lēmumu par adopciju turpmāk apstrīdēja paši adoptētie bērni, kuri nevēlējās atstāt bērnu namu. ECT nosprieda, ka

¹²⁰ Cilvēktiesību gids. Pieejams: <http://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/vecaki/izcelsme-un-paternitate/cilvektiesibu-aspekti>

¹²¹ ANO Bērnu tiesību komiteja. General comments No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. 2013.

¹²² ECT 15.12.2011 spriedums lietā *Schneider pret Vāciju* (iesnieguma Nr.17080/07).

¹²³ ECT 17.07.2012 spriedums lietā *M.D. un citi pret Maltu* (iesnieguma Nr. 64791/10).

¹²⁴ ECT 22.06.2004 spriedums lietā *Pini un citi pret Rumāniju*, Nr. 78028/01 un 78030/0.

valdības iestāžu pozitīvais pienākums ir sadarboties ar iesniedzējiem ģimenes saikņu nodibināšanā ar adoptētiem bērniem tika ierobežots bērnu labāko interešu labad.

Lietā *Jeunesse pret Nīderlandi*¹²⁵, kas skāra atteikšanos piešķirt uzturēšanās atļauju mātei Nīderlandē, un kurai bija trīs bērni-migranti, ECT Lielā palāta atzīmēja plaša konsensusa esamību, tajā skaitā starptautiskajās tiesībās, pamatojot ar to, ka jebkurā situācijā, kas skar bērnu intereses, tām ir jāpiešķir noteikta prioritāte. Tā kā izskatāmajā lietā valsts valdība nepievērsa nepieciešamo uzmanību tās vārdā pieņemto lēmumu iespējamām sekām, ECT konstatēja ECK pārkāpumu.

Lietā *Popov pret Franciju*¹²⁶, kas skāra Francijas valdības izturēšanos pret ģimeni, kura prasīja patvērumu, ECT konstatēja, ka iesniedzēju (divu mazu bērnu vecāki) apcietinājums deportācijas centrā divu nedēļu garumā un tādos apstākļos, kuri ir līdzīgi cietumam, ir iesniedzēju tiesību uz ģimenes dzīves cieņu pārkāpums. Izskatot jautājumu par piemērojamā mēra proporcionalitāti, valdībai bija jāizvērtē un jāņem vērā bērna labākas intereses.

2.1.2 Bērnu vislabākās intereses kā tiesību interpretācijas līdzeklis

Lietā *Johansen pret Norvēģiju*¹²⁷ ECT skatīja jautājumu par valsts valdības lēmumu par bērna izņemšanu no ģimenes un nonāca pie secinājuma, ka valdība ir pārkāpusi iesniedzēja tiesības, atņemot viņam vecāku aizgādības tiesības un aizliedzot tikt ar meitu, tāpēc ka valdības lēmumā nebija atspoguļota piemēroto līdzekļu mērķu atbilstība bērnu labākajām interesēm.

No ECT pozīcijas arī surogācijas lietās bērnu interešu principam ir jābūt primārajam principam publiskajā politikā attiecībā pret bērniem. Aplūkojot ECT praksi surogācijas kontekstā,¹²⁸ ir konstatējams, ka ECT nav daudz lietu sakarā ar šo jautājumu, tomēr, 2014. gadā ECT pieņēma spriedumus¹²⁹ divās lietās par Francijas valdības atteikšanos likumiski atzīt radniecīgas attiecības (kas tika atzītas ar amerikāņu tiesām) starp bērniem kuri bija dzimuši ASV surogācijas procedūras rezultātā, un vecākiem, kuri ir Francijas pilsoņi - proti iecerētajiem vecākiem, kuri izmantoja šo procedūru bērnu radīšanai. Analizējot šīs lietas, autore konstatēja, ka Francijas atteikumam atzīt radniecīgas saiknes starp bērniem, kas dzemdēti ārpus valsts surogācijas programmas, un vecākiem, ir likumiskais mērķis, kurš izriet no vēlmes atturēt savus

¹²⁵ ECT 06.09.2007 spriedums lietā *Jeunesse pret Nīderlandi* (iesnieguma Nr. 10163/02).

¹²⁶ ECT 19.01.2012 spriedums lietā *Popov pret Franciju* (iesnieguma Nr. 39472/07 un 39474/07).

¹²⁷ ECT 07.08.1996 spriedums lietā *Johansen pret Norvēģiju* (iesnieguma Nr. 17383/90).

¹²⁸ Šo jautājumu darba autore jau iepriekš apskatīja zinātniskajā darbā "Surogācija un tās tiesiskais regulējums": Kozlova J. Surogācija un tās tiesiskais regulējums. Bakalaura darbs. Latvijas Universitāte, 2017.

¹²⁹ ECT 26.06.2014 spriedums apvienotajās lietās : *Labassee pret Franciju un Mennesson pret Franciju* (iesnieguma Nr. 65192/11).

pilsoņus no vēlmes izmantot šo mākslīgās reprodukcijas metodi ārpus valsts teritorijas, kur tā ir aizliegta, lai aizsargātu surogātmātes. Bet diemžēl šī atteikuma sekas lielā mēra skar bērnus, īpaši to tiesības uz identitāti. Tādā veidā minēto lietu, kas izrietēja no surogācijas attiecībām izskatīšanas gaitā, kur ieņēma vietu ģenētiska radniecība ar vienu vai abiem vecākiem bija jāievēro publisko un privāto interešu vienlīdzība (balance) ievērojot pamatprincipu, ka visiem tiesas nolēmumiem kas tiek pieņemti attiecībā uz bērniem, pēc iespējas jānodrošina efektīvākā bērnu tiesību aizsardzība. Analizējot lietas apstākļus, konstatējams, ka iesniedzēji uzskatīja, ka pirmkārt, Francijas valdība, atteicot izdarīt ierakstu Francijas dzimšanas, laulības un miršanas reģistrā par bērnu dzimšanu uz ārvalstī iegūtā dzimšanas apliecības pamata un atzīt tiesisko saikni starp vecākiem un bērniem, ierobežoja vislabākās bērnu intereses, tas ir, pārkāpa ECK 8.pantu un BTK 3.pantu. Otrkārt, iesniedzēji uzskatīja, ka viņu bērni tika nostādīti diskriminējošā stāvoklī salīdzinājumā ar citiem bērniem daļā par tiesībām uz ģimeni pēc ECK 8. un 14.pantiem. Tiesa bija nostādīta pret jau notikušo faktu, tāpēc lietas izskatīšana notika no seku pozīcijas pret vecākiem un bērniem. ECT pieļauj surogācijas aizlieguma likumisko nostiprināšanu, bet ierobežo tā nozīmi sakarā ar ģenētiskās saiknes esamību/neesamību starp vienu no vecākiem un bērnu. Izdarot ES valstu likumu salīdzinošu analīzi šajā jautājumā, ECT runā par saskaņotā viedokļa neesamību jautājumos par: surogācijas atzīšanu; tiesiskās saiknes atzīšanu starp iecerētajiem vecākiem un bērniem, kas tika ieņemti un dzemdēti ārvalstī uz likumīga pamata izmantojot surogāciju. Sakarā ar to valstīm ir plaša rīcības brīvība lēmumu pieņemšanā šajos jautājumos, kura tomēr ir jāierobežo, kad runa iet par radniecības nodibināšanu, kas, savukārt nevar neskart personas likumisko statusu. ECT nostāja ir pamatota ar to, ka atteicot atzīt un nostiprināt tiesisko saikni starp bērniem un to bioloģisko tēvu, valdība izveidoja tiesiskās nenoteiktības situāciju, kuras negatīvās sekas (bērnu identitātes noteikšanai un spējai identificēt sevi kā Francijas sabiedrības locekli, kā arī mantošanas tiesībām) nebija to interesēs.¹³⁰

Augstākminētajā lietā *Popov pret Franciju*¹³¹ bērnu labākās intereses tika skatītas ECT kā materiālas tiesības. Tomēr tiesa vienlaicīgi izmantoja šo pieeju kā iztulkošanas standartu, aicinot ne tikai uzturēt ģimenes kopā, bet arī spert visus iespējamus soļus, lai mazinātu vecāku, kuriem ir mazi bērni, apcietinājuma termiņu un veicināt ģimenes dzīves cieņas aizsardzību.

¹³⁰ Kozlova J. Surogācija un tās tiesiskais regulējums. Bakalaura darbs. Latvijas Universitāte, 2017. 18.-19.,45.lpp.

¹³¹ ECT 19.01.2012 spriedums lietā *Popov pret Franciju* (iesnieguma Nr. 39472/07 un 39474/07).

2.1.3 Bērnu vislabākās intereses procesuālo noteikumu aspektā

ECT izstrādāja lēmuma pieņemšanas procedūras noteikumu, kura būtība ir tāda, ka lēmuma (kurš skar tiesības, kuras garantētas ECK 8.pantā) pieņemšanas procesam ir jābūt taisnīgam, un tam ir jādod iespēja tiem, kuru intereses ir aizskartas, iesniegt savus argumentus (atsevišķos apstākļos ir jādod iespēja uzklaut pašus bērnus). Virknē gadījumos, jo īpaši tajos, kas skar tiesības uz saskarsmi ar bērnu, adopciju un starptautisku bērnu nolaupīšanu, ECT konstatēja ECK 8.panta pārkāpumu pamatojoties uz to, ka nacionālās tiesas bilances meklējumos starp dažādām interesēm neņēma vērā vai nepievērsa nepieciešamo uzmanību labākajām bērnu interesēm.

Tā, piemēram, lietā *Anayo pret Vāciju*¹³², kur Vācijas tiesas atteica iesniedzējam (viņš bija bērnu bioloģiskais tēvs, bet ne juridiskais) piešķirt pieeju bērniem, ECT noteica, ka neizskatot jautājumu, par to, vai šī pieeja bija bērnu interesēs, tiesas pārkāpa ECK 8. pantu. Papildus tam ECT uzsvēra, ka bērnu labākās intereses nevar tikt izvērtētas pienācīgā veidā balstoties tikai uz vispārējām tiesību prezumpcijām – tās prasa izskatīšanu, ņemot vērā konkrētos apstākļus katrā individuālā lietā. Tā, piemēram, lietā *Schneider pret Vāciju*¹³³ ECT nepiekrīta Vācijas valsts valdības pozīcijai par to, ka juridiskā tēva tiesību prioritāte salīdzinājumā ar bioloģisko tēvu garantē stabilitāti un vienmēr kalpo bērnu interesēm.

Bet lietās, kas skar starptautisku bērnu nolaupīšanu¹³⁴, ECT uzsvēra, ka konkrēta bērna intereses nevar būt pielīdzinātas Hāgas konvencijā¹³⁵ normatīvi nokonstruētajai izpratnei par bērnu (kā grupas) interesēm. Pie tam, priekš ECT nepietiek ar vienkāršu atsauci uz bērnu interesēm nacionālo tiesu nolēmumos – nacionālajai tiesai ir jāpamato, kas tieši veido bērna intereses, uz kādiem kritērijiem šis lēmums ir pamatots, un kāda nozīme (uzmanības pakāpe) ir veltīta šīm interesēm.

Pievēršot uzmanību bērnu labāko interešu principa vietai Hāgas konvencijā, ir jāmin, ka no vienas puses Konvencijas pragmatiskā vērtība principa kontekstā saskaras ar nopietnu izaicinošu pārbaudījumu, paturot prātā to, ka minētais princips faktiski piespiež noregulēt vai pat pakārtot citu juridisku subjektu intereses bērnu interesēm.¹³⁶ No otras puses, izpētot Konvencijas saturu, rodas nepārprotams iespaids, ka galvenās bažas faktiski ir vecāku tiesības

¹³² ECT 21.12.2010 spriedums lietā *Anayo pret Vāciju* (iesnieguma Nr. 20578/07).

¹³³ ECT 15.12.2011 spriedums lietā *Schneider pret Vāciju* (iesnieguma Nr.17080/07).

¹³⁴ Sk. piemēram ECT 17.07.2012 spriedums lietā *M.D. and others pret Maltu* (iesnieguma Nr. 64791/10).

¹³⁵ Hāgas konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem. Parakstīta 25.10.1989.[04.10.2001 red.].

¹³⁶

Piezīme:Atkarībā no tā, vai valsts tiesību akti piemēro“primārie” vai “galvenie apsvērumi” par bērna interesēm, lemjot par jautājumiem aizbildnības jomā.

un intereses¹³⁷, kamēr ir novērojama nosliece (piezīme - nereti mākslīgi) uz bērna tiesību pielāgošanu minētajam starptautiskajam līgumam. Tieši šajā aspektā ir jāpanāk līdzsvars starp diviem mērķiem: pirmkārt, prettiesiski izņemtajam bērnam (prettiesiskas aizvešanas gadījumā) ir jānodrošina tūlītēja atgriešanās un, otrkārt, ir jānovērš situācija, kad citu juridisko subjektu intereses tiek ignorētas salīdzinājumā ar bērna interesēm. Šāda bilance ir nepieciešama, lai panāktu vismaz minimālu kompromisu starp Hāgas Konvencijas mērķiem un bērnu labāko interešu principu, kuram ir “saimnieka”, nevis “kalpotāja” loma tiesiskajās attiecībās ar bērniem.¹³⁸

Izskatot bērnu interešu izvērtēšanas procesu ECT, autore atzīmē, ka tajā laikā, kad ANO Vispārējie komentāri¹³⁹ satur atvērtu kritēriju sarakstu, kuri ir ņemami vērā, ECT bieži ir kritizēta par to, ka tā nenosaka konkrētus un precīzus šā procesa kritērijus. Autore uzskata, ka šī kritika nav pilnībā pamatota. Lietās, kas skar adopciju, piemēram, lietā *Schmidt pret Franciju*¹⁴⁰ ECT uzskaitīja faktorus, kuri ir jāņem vērā dažādu interešu salīdzināšanas un izvērtēšanas procesā. ECT īpaši uzsvēra psiholoģiskā līdzsvara un attīstības, veselības, labklājības, tiesību un brīvību aizsardzības nepieciešamību. Visdetalizētāk šie faktori ir noteikti lietās saistībā ar starptautisku bērnu nolaupišanu. ECT atzīmēja, ka bērnu vislabākās intereses (no personības attīstības puses) ir atkarīgi no apstākļu kopuma, tajā skaitā no vecuma, brieduma, vecāku klātbūtnes/prombūtnes (esamības/neesamības) apkārtējās vides un pieredzes. ECT noteica, ka nacionālām tiesām ir detalizēti jāvērtē faktoru kopums, tajā skaitā bērna emocionālo, psiholoģisko, materiālo un medicīnisko stāvokli. Ir nepieciešams ņemt vērā arī vecāka (-ku) spējas uzturēt kontaktu ar bērnu tajā skaitā uzņemošā valstī.

2.1.4 Vispārīgās ECT judikatūras atziņas

ECT savā praksē ir sniegusi autonomu skaidrojumu jēdzienam “bērna labākās intereses”, kurš sastāv no diviem aspektiem.

Pirmkārt, labākajām interesēm atbilst sakaru uzturēšana ar ģimeni, izņemot gadījumus, kad šādu sakaru uzturēšana bērnam ir kaitīga vai bīstama. Otrkārt, šādi sakari prasa iespēju

¹³⁷ J. Cladwell. Child welfare defences in child abduction cases – some recent developments. *Child and Family Law Quarterly*, Vol. 13, No. 2, 2001. p. 121

¹³⁸ Ponjavic, Zoran; Vlaskovic, Veljko. "Space for the Child's Best Interests inside the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction," *Review of European Law* vol. 16, no. Issues 2-3 (2014): p. 45-68.

¹³⁹ ANO Bērnu tiesību komiteja. General comments No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. 2013.

¹⁴⁰ ECT 26.07.2007 spriedums lietā Schmidt pret Franciju (iesnieguma Nr.35109/02).

bērnam augt (psiholoģiski) un attīstīties miermīlīgā un drošā vidē.¹⁴¹ Šāds jēdziena skaidrojums noteic ģimenes attiecību saglabāšanu ar vecākiem par prioritāti visos gadījumos, kad tas ir iespējams un droši.¹⁴² Tas nozīmē, ka valstij ir uzliekams pozitīvais pienākums spert visus iespējamus soļus šādu attiecību saglabāšanai un ģimenes atjaunošanai.¹⁴³ Tomēr augstāka prioritāte ir piešķirama bērna attīstībai miermīlīgajos un drošajos apstākļos.¹⁴⁴ Tikai ārkārtas situācijās, kad ar citiem līdzekļiem nevar nodrošināt bērnam komfortablu un drošu vidi, bērna ģimenes saiknes un attiecības var tikt pārtrauktas.¹⁴⁵ Tāda lēmuma pamatā ir jābūt stipriem un svarīgiem apsvērumiem, kuru mērķis būtu bērnu tiesību aizsardzība.¹⁴⁶ Valstīm ir rūpīgi jāizvērtē iespējamās sekas, kas varētu rasties bērnam un viņa vecākiem no lēmuma par vecāku aizgādības tiesību ierobežošanu vai atņemšanu. Lai to izdarītu, nacionālai tiesai jākonstatē, vai ir pamats pieņēmumam, ka paliekot bez vecākiem, bērns:

- 1) tiks pakļauts cietsirdīgai attieksmei vai tiks atstāts nez pienācīgās aprūpes un uzraudzības;
- 2) tam nebūs iespējas mācīties un attīstīties;
- 3) cietīs no psiholoģiskā un emocionālā atbalsta trūkuma.¹⁴⁷

Nacionālām tiesām arī ir jāatrisina jautājums par to, vai ir nepieciešamība pēc bērna ievietošanas valsts aizgādībā fiziskās vai psihiskās veselības dēļ. Pats par sevi fakts, ka bērns varētu tikt ievietots tā attīstībai labvēlīgākajos apstākļos, pats par sevi neattiecināto tā izņemšanu no ģimenes/vecākiem. Par šķiršanas iemeslu nevar kalpot arī dzīves situācija, kurā nonāca vecāki, pastāvot tikai tam apstāklim, ka situācijas atrisināšana vai vienkāršošana ir iespējama ar mazāk radikālām metodēm, kā, piemēram, bērna šķiršana no ģimenes.¹⁴⁸

Noteiktās prasības tiek izvirzītas ne tikai apstākļu kopumam, kurš nacionālajai tiesai ir jānoskaidro un jānovērtē, bet arī lēmuma pieņemšanas procesam. Pirmkārt, nacionālās tiesas secinājumiem ir jābūt pamatotiem ar pietiekamiem un ticamiem pierādījumiem, ieskaitot liecinieku liecības, kompetento valdību atzinumus, psihologu atzinumus un medicīniskos dokumentus. Otrkārt, nacionālajām valdībām ir jānodrošina ieinteresētām pusēm (t.i. vecākiem

¹⁴¹ Sk. ECT 08.01.2009 spriedums lietā Neulinger un Shuruk pret Šveici (iesnieguma Nr. 41615/07), 136. pkt. un ECT 13.03.2012 spriedums lietā Y.C. pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr. 4547/10), 136.pkt.

¹⁴² European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe – “Handbook on European law relating to the rights of the child 2015, p.75. Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ENG.pdf. [aplūkots 20.02.2019]

¹⁴³ Roagna I. “Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights: Council of Europe human rights handbooks”, p.70. Pieejams: http://www.coe.int/t/dgi/hrnatimplement/Source/documentation/hb11_privatelife_en.pdf [aplūkots 20.02.2019]

¹⁴⁴ ECT 13.marta spriedums lietā Y.C. pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr. 4547/10), 136.pkt.

¹⁴⁵ Ibid, 134.pkt.

¹⁴⁶ ECT 18.12.2008 spriedums lietā Saviny pret Ukrainu (iesnieguma Nr.39948/06),59.pkt.; ECT 19.09.2000 spriedums lietā Gnahoré pret Franciju (iesnieguma Nr. 40031/98) 49.pkt.

¹⁴⁷ Ibid (Saviny).

¹⁴⁸ ECT 18.12.2008 spriedums lietā Saviny pret Ukrainu (iesnieguma Nr.39948/06),50.pkt.

un bērniem) reālā iespēja piedalīties lietas procesā un paust savu viedokli (t.i. tiesības ne tikai tikt uzklausītam, bet arī dzirdētam).¹⁴⁹

Šīs minētās prasības ECT noformulēja lietā *Saviny pret Ukrainu*. Šajā lietā tiesa atzina nacionālās tiesas lēmuma (par vecāku aizgādības tiesību atņemšanu) pieņemšanas procesu par neatbilstošu ECK 8.pantam. Četri no septiņiem bērniem tika izņemti no ģimenes. Lietā tika vērtēts iesniedzēju vecāku aizgādības tiesību atņemšanas tiesiskums. ECT norādīja uz nepietiekamu pierādījumu apjomu. Process par vecāku aizgādības tiesību atņemšanu ilga ap diviem gadiem, un visu to laiku bērni dzīvoja ar vecākiem. Par to laiku netika fiksēts neviens kaitējuma nodarīšanas (bērniem) gadījums. Nacionālās tiesas secinājums par minēto tiesību atņemšanu bija faktiski pamatots tikai ar valsts institūcijas slēdzieni par sliktiem sanitārajiem apstākļiem iesniedzēju mājā, kurš tika sastādīts divus gadus pirms lietas iztiesāšanas pabeigšanas.¹⁵⁰ Proti, tiesa pat neizpētīja bērnu medicīniskos dokumentus, ārsta viedokli vai kaimiņu liecības. Nacionālās tiesas nolēmumā netika izvērsti tie cēloņi, kuru dēļ tiesa uzskatīja, ka problēmsituācija iesniedzēju ģimenē tika izraisīta tieši vecāku nesagatavotības pildīt vecāku pienākumus dēļ, nevis finansiālo grūtību dēļ. Nacionālā tiesa nebija ņēmusi vērā tos pierādījumus, kuri liecināja par iesniedzēju lūgumiem par materiālo palīdzību vai sadzīves apstākļu uzlabošanu (t.i. veikt gāzes apgādi, palīdzēt darba meklējumos u.c.). No lietas materiāliem ir konstatējams, ka nacionālās valdības *pat nebija mēģinājušas* veikt iesniedzēju psiholoģisko pārbaudi ar mērķi noskaidrot viņu brieduma un motivācijas pakāpi radušos grūtību atrisināšanai; bērniem, viens no kuriem lietas iztiesāšanas sākuma laikā sasniedzis 13 gadu vecumu, nebija nodrošināta iespēja paust savus viedokļus tiesā (netika nodrošinātas tiesības tikt uzklausītam). ECT konstatēja pietiekamu pierādījumu trūkumu, iesniedzēju vecāku aizgādības tiesību atņemšanai (t.i. netika konstatēta reāla vajadzība).¹⁵¹ No tā ir secināms, ka ieinteresēto pušu iespējai paust savu viedokli tiesā ir jābūt reālai, nevis formālai vai vispār tikai teorētiskai. Proti, lai noformulētu savu pozīciju, personai ir skaidri jāsaprot, kas ir iztiesāšanas priekšmets, kā arī jāapzinās tiesiskās sekas, kuras izrietēs no tiesas nolēmuma. Tas nozīmē, ka visos gadījumos, kad puse lietā nav spējīga patstāvīgi nodrošināt sev bezmaksas kvalificēto juridisko palīdzību, valstij ir pienākums šo palīdzību nodrošināt atbilstoši nacionālo procesuālo likumu prasībām.

Tā, piemēram, lietā *A.K. un L. pret Horvātiju*¹⁵² bērna mātei netika nodrošināta juridiskā palīdzība tiesas procesā par viņas vecāku aizgādības tiesību atņemšanu. Bērnu atdeva pagaidu

¹⁴⁹ Ibid, 51.pkt.

¹⁵⁰ Fulei, T. T. Effect of the european court of human rights case-law on ukrainian case-law: Approaches and dimensions. Law of Ukraine: Legal Journal (Ukrainian) 2015(2).p.98-112.

¹⁵¹ Haružika A. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu bērnu tiesību jomā analīze, 2013.75.lpp.

¹⁵² ECT 08.01.2013 spriedums lietā A.K. un L. pret Horvātiju (iesnieguma Nr. 37956/11).

audzināšanā audžuģimenē ar bērna mātes piekrišanu, kurai tika atņemtas aizgādības tiesības un kurai tika konstatēts mērens psihiskais traucējums. Kad aktualizējies jautājums par bērna adopciju audžuģimenē, bērna bioloģiskā māte netika informēta par tiesas procesu, tādēļ ka tai bija atņemtas aizgādības tiesības. ECT norādīja uz to, ka aizgādības tiesību atņemšanas procesa ietvaros viņai netika nodrošināta kvalificētā juridiskā palīdzība, t.i. viņa objektīvi nespēja izprast visas iespējamās aizgādības tiesību atņemšanas tiesiskās sekas un viņa nebija spējīga patstāvīgi pilnā mērā skaidri noformulēt savu pozīciju lietā. Civiltiesiskais ģimenes institūts uz valsts orgāniem uzliek pienākumus nodrošināt gan bērna, gan tā mātes interešu pienācīgu aizsardzību, kuras primārais mērķis ir attiecību saglabāšana starp tiem, cik tas ir iespējams. Tieši šā pienākuma nepildīšana/neievērošana nacionālo valdību darbībā noveda pie ECK 8.panta pārkāpuma.

Autore vēlas pievērst uzmanību arī tam, ka nacionālai tiesai pēc nepieciešamības ir pašai jāizrāda iniciatīva nepieciešamo pierādījumu vākšanā. Proti, ja pamatotā lēmuma pieņemšanai nepietiek pierādījumu, tiesai tie ir jāiegūst pašai, piemēram, nosakot nepieciešamās psiholoģiskas un psihiatriskas ekspertīzes, noprotinot tos lieciniekus, kuru liecības var būt būtiski vecāka(-u) un bērna attiecību rakstura noskaidrošanā (piem., skolotāji, kaimiņi, medicīnas iestāžu darbinieki, aukle u.c.), izprasot bērna medicīniskos dokumentus. Papildus tam, tiesai nav tiesību ignorēt pušu iesniegtos pierādījumus. Proti, noraidot jebkāda veida argumentus, tiesai savā lēmumā ir jāpamato noraidīšanas iemesli.

Šādu autores pozīciju nacionālu tiesību pienākumā norādīto prasību pildīšanā apstiprina lieta *B.B. un F.B. pret Vāciju*¹⁵³. Šajā lietā iesniedzējiem tika atņemtas vecāku aizgādības tiesības. Nacionālā tiesa pamatoja savu lēmumu vienīgi ar iesniedzēju 12 gadīgās meitas liecībām (kuras nebija apstiprinātas ar citiem pierādījumiem), ka vecāku sīta viņu un viņas jaunāko brāli. Nacionālā tiesa konstatēja, ka drošības līdzeklis - tūlītēja un īslaicīga bērnu izņemšana no ģimenes pamatojoties uz meitenes iesniegumu, bija pamatota un steidzama, un tās mērķis bija turpmākās vardarbības novēršana. Tomēr ir acīmredzami, ka tikai un vienīgais pierādījums kā meitenes liecības bija nepietiekams, lai nacionālā tiesa pieņemtu lēmumu par aizgādības tiesību atņemšanu. ECT konstatēja, ka lēmuma pieņemšanas process nav atbilstošs ECK 8. panta saturam un mērķim. Šajā lietā iztrūka jebkādi citi objektīvie pierādījumi, kuri norādītu uz vardarbības pielietojuma faktu. Nacionālās pirmās un apelācijas instances tiesas nebija ņēmušas vērā bērnu vecāku iesniegtos bērnu ārsta un psihologa slēdzienus, kuros fiksēts, ka bērnu apsekošanas rezultātā netika konstatētas ne fiziskās, ne psiholoģiskās vardarbības pielietojuma pēdas. Netika ņemtas arī bērnu vecāku norādes uz to, ka bērni regulāri apmeklē

¹⁵³ ECT 14.03.2013 spriedums lietā B.B un F.B pret Vāciju (iesnieguma Nr. 18734/09 un 9424/11).

skolu un sporta sekcijas. Tiesā nebija noliegts arī tas fakts, ka meitenei ir spilgta iztēle. Šo faktu pārbaude varētu radīt tiesai šaubas par bērnu liecību patiesumu, tomēr tiesa tos ignorēja. Papildus tam, apelācijas instances tiesa pieņēma lēmumu balstoties tikai uz rakstiskiem lietas materiāliem un neuzklausīja bērnu liecības. ECT norādīja, ka nacionālajai tiesai būtu nepieciešams pēc savas iniciatīvas veikt visos nepieciešamos pētījumus, lai noskaidrotu visus nozīmīgus lietas apstākļus. Līdz ar to nacionālo tiesu galīgais lēmums nebija pietiekami pamatots ar svarīgiem, ticamiem un pietiekamiem pierādījumiem.

Lietā *Haase pret Vāciju*¹⁵⁴ faktiskie apstākļi bija tādi, ka iesniedzējiem bija 12 bērni (5 kopīgie, 7 iesniedzējas no iepriekšējās laulības). Taču iesniedzējas apgādībā bija tikai trīs bērni no iepriekšējās laulības (kopumā 7) 2001. gadā iesniedzēji pieprasīja palīdzību savai ģimenei, kuras priekšnoteikums bija psihologa novērtēšanas atzinums par ģimenes stāvokli. Eksperti konstatēja, ka bērnu normālā attīstība tika apdraudēta. Proti, iesniedzēji bieži bija nepamatoti bargi pret bērniem un pielietoja spēku pret tiem. Eksperti noteica, ka ir jāpārtrauc jebkāda veida kontakts starp bērniem un vecākiem, un tajā pašā dienā vietējā tiesa pieņēma pagaidu nolēmumu atņemt vecākiem aizgādības tiesības pār visiem 7 bērniem no iepriekšējās iesniedzējas laulības. Jebkāda veida saskarsme starp vecākiem un bērniem tika aizliegta.¹⁵⁵

No minētajām lietām galvenās ECT atziņas ir tādas, ka pirms bērnu izņemšanas no ģimenes, valstij ir pienākums rūpīgi un uzmanīgi izvērtēt piemērojamo līdzekļu ietekmi uz vecākiem un bērniem, kā arī alternatīvo līdzekļu piemērošanas iespējas. Piemēram, jaundzimušā bērna ievietošana aprūpes iestādē (kā sekas procesam, kurā ne māte, ne tēvs nebija iesaistīti) tūlīt pēc viņa piedzimšanas un pretēji bērna mātes gribai ir ārkārtīgi stingrs līdzeklis.¹⁵⁶ Bērna ievietošanai ārpusģimenes aprūpē ir jābūt ar pagaidu raksturu. Aprūpe ir jāpārtrauc uzreiz, kad to pieļauj apstākļi. Kamēr bērns ir ievietots ārpusģimenes aprūpē, ir jāspēr visi soļi ģimenes atpakaļapvienošanai. Primāri ir jāņem vērā bērnu vislabākās intereses.¹⁵⁷

Ne vienmēr ir iespējams iesaistīt vecākus tāda lēmuma pieņemšanas procesā, kurš būtu vērsts uz bērna aizsardzību no kritiska stāvokļa, tāpēc ka dažos gadījumos paši bērna vecāki var būt par tūlītēju apdraudējuma avotu pašiem bērniem. Fakts, ka bērns var tikt ievietots viņa audzināšanai un attīstībai labvēlīgākā vidē, pats par sevi nevar attaisnot bērna šķiršanu no viņa bioloģiskajiem vecākiem. Proti, apstākļiem ir nepārprotami jānorāda uz nepieciešamību "iejaukties" vecāku tiesībās baudīt ģimenes dzīvi ar saviem bērniem.¹⁵⁸ Šī lietas ietvaros

¹⁵⁴ ECT 08.04.2004 spriedums lietā *Haase pret Vāciju* (iesnieguma Nr. 11057/02).

¹⁵⁵ Radina, A. Foster Care as the Form of Alternative Care for Children. Economic and Social Development, 16th International Scientific Conference on Economic and Social Development: The Legal Challenges of Modern World, 2016. 16.p. 380-391.

¹⁵⁶ Sk. atsauci Nr. 146, 91. pkt

¹⁵⁷ Ibid, 93. pkt

¹⁵⁸ Ibid, 95. pkt.

pagaidu aizsardzības tiesību atņemšana un bērnu šķiršana netika pamatota ar atbilstošiem un pietiekamiem iemesliem. Iesniedzēji nebija iesaistīti lēmuma pieņemšanas procesā tādā apmērā, lai viņiem tiktu nodrošināta nepieciešamā interešu aizsardzība.¹⁵⁹ Tiesa norādīja, ka lai piemērotu šādu līdzekli, valstīm bija jākonstatē “*nenovēršamas briesmas*”. Lietās, kurās briesmas ir acīmredzamas, tas nav nepieciešams. Tomēr, ja ir iespējams uz klausīt vacākus un apspriest šo līdzekļu nepieciešamību – tad ārkārtējiem pasākumiem nav vietas, it īpaši, ja šīs briesmas pastāvēja jau ilgu laika posmu.¹⁶⁰

Savā praksē ECT pievērta uzmanību arī tiesību ierobežošanas metodēm¹⁶¹, kuras pašas par sevi nevar atzīt par samērīgām – piemēram, pēkšņa bērna izņemšana no skolas/bērnudārza/slimnīcas, ievietošana nepazīstamās audžuģimenēs, saskarsmes aizliegums. Nacionālās tiesas nolēmuma pamatošanas nespēja, aizliegums iesniedzējiem piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā un pielietoto ierobežošanas metožu piemērošanas pamats (it īpaši piemērojot šādu “drakonisko” metodi kā zīdaiņa šķiršana no mātes gandrīz uzreiz pēc viņa dzimšanas, tādejādi liedzot bērnam baudīt kontaktu ar savu bioloģisko mati un baudīt mātes pienu¹⁶²), ka arī šo metožu kvalitāte ECT praksē nebija pietiekami pamatoti. Tādēļ tos nevar uzskatīt par “nepieciešamiem” demokrātiskā sabiedrībā¹⁶³, un, līdz ar to, atbilstošiem bērna interesēm to vismazākajā ziņā.

Šajā sakarā ir jāpiemin lieta *Kutzner pret Vāciju*¹⁶⁴. Lietas faktiskie apstākļi bija tādi, ka iesniedzēji un viņu divas meitas dzīvoja kopā kopš pirmā bērna piedzimšanas ar iesniedzēja vecākiem un viņa brāli. Iesniedzēji apmeklēja speciālo skolu cilvēkiem ar mācību grūtībām. Bērniem veica medicīnisko apskati viņu vecāku fiziskā un garīgā rakstura traucējumu dēļ. Pēc iesniedzēju lūguma un ārsta padoma, meitenes saņēma pedagoģisko palīdzību no agra vecuma. Sociālā darbinieka ziņojums (pēc iesniedzēju ģimenes apmeklējumiem) kompetentai iestādei ietvēra vairākus negatīvus punktus: iesniedzēju intelektuālos trūkumus, konfliktus starp ģimenes locekļiem un nicinājumu, ko pauda ģimene. 1996. gada 13. septembrī vietējā tiesa nolēma atņemt vecākiem aizgādības tiesības pamatojoties uz šo ziņojumu. Sakarā ar to, bērni tika ievietoti dažādās, nezināmās audžuģimenēs un iesniedzēji nevarēja tikt ar bērniem sešu mēnešu garumā.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Ibid, 98. pkt

¹⁶⁰ Ibid, 99. pkt

¹⁶¹ Keller, H.; Heri, C. Protecting the best interests of the child: International child abduction and the european court of human rights. *Nordic Journal of International Law* 84(2), 2015. p.270-296.

¹⁶² Skatīt atsauci Nr. 146, 101. pkt

¹⁶³ Ibid, 104. pkt

¹⁶⁴ ECT 26.02.2002 spriedums lietā *Kutzner pret Vāciju* (iesnieguma Nr. 46544/99).

¹⁶⁵ *Haase and others v. Germany*. Human Rights Case Digest.2007.18(5-6).p.633-636.

No lietas faktiskiem apstākļiem ir nepārprotami secināms, ka ir bijusi iejaukšanās iesniedzēju tiesībās uz ģimenes dzīves neaizskaramību, jo vecāku un bērnu savstarpējais klātbūtnes baudījums ir būtisks ģimenes dzīves elements.¹⁶⁶ ECT atzīmēja, ka kad kopš bērna pirmās ievietošanas aprūpē pāriet ievērojams laika posms, bērna intereses nepiedzīvot turpmākās *de facto* izmaiņas ģimenes situācijā var prevalēt pār vecāku interesēm uz ģimenes atpakaļapvienošanos. Tieši šā iemesla dēļ ECT atzīst valsts plašu rīcības brīvību vērtēt nepieciešamību pēc bērna ievietošanas aprūpes iestādē. Tomēr ir jābūt stingrai kontrolei ar turpmākiem ierobežojumiem (piem., ierobežojumi vecāku saskarsmes tiesībām vai jebkuriem citiem aizsargpasākumiem) kuru mērķis ir efektīva bērnu un vecāku tiesību uz viņu ģimenes dzīves neaizskaramības aizsardzība. Turpmāki ierobežojumi rada risku, ka ģimenes attiecības starp vecākiem un bērniem tiks faktiski ierobežotas.¹⁶⁷ Fakts, ka bērns var tikt ievietots viņa attīstībai labvēlīgākā vidē, pats par sevi neattaisno bērna šķiršanu no viņa bioloģiskajiem vecākiem. ECT uzsver, ka ir jābūt apstākļiem, kas norāda uz “nepieciešamību” iejaukties vecāku, ECK 8.pantā noteikto tiesību baudīšanā.¹⁶⁸ ECT atzina, ka aprūpes kārtības rīkojuma, bet īpaši tā veids, kādā tas tika īstenots, pats par sevi jau bija neapmierinošs. Situācija *de facto* kļuva skarba pēc sociāla darbinieka negatīvā ziņojuma, kaut arī turklāt ECT konstatēja, ka pieaicināto ekspertu (psihologu) ziņojumi bija pretrunīgi. Cits psihologs un ģimenes ārsts atzina, ka bērniem ir jāatgriežas ģimenē un vecāki ir spējīgi tos audzināt. ECT atzina, ka šo pēdējo secinājumu nedrīkst ignorēt tikai tādēļ, kas tas nāk no tām personām, kuras pārstāvēja vienu no strīda pusēm. Lietā arī nebija pierādījumu, ka pret bērniem izturējās slikti vai nevērīgi.¹⁶⁹ ECT konstatēja, ka sākotnējais audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis nav bijis adekvāts, tomēr varas iestādes varēja pievērst pienācīgu uzmanību citiem tāda veida pasākumiem, nevis pielietot radikālās metodes, šķirot bērnus no vecākiem. Parasti bērna ievietošanai ārpusģimenes aprūpē ir jābūt ar pagaidu raksturu. Aprūpe ir jāpārtrauc uzreiz, tiklīdz to pieļauj apstākļi. Kamēr bērns ir ievietots ārpusģimenes aprūpē, ir jāspēr visi soļi, kas veicina ģimenes atpakaļapvienošanos. Primāri ir jāņem vērā bērna vislabākās intereses.¹⁷⁰ ECT atzina, ka bērni bija ļoti jauni, un līdz ar to tik stingrs saskarsmes tiesību ierobežojums (1-2 stundas mēnesī vairāku svešu cilvēku klātbūtnē) var novest līdz bērnu “atsvešināšanos” no saviem vecākiem.¹⁷¹ Kaut arī iemesli, uz kuriem balstījās varas iestādes, bija būtiski, tie nebija pietiekami, lai attaisnotu šādu iejaukšanos iesniedzēju ģimenes dzīvē.

¹⁶⁶ Ibid, 58.-59. pkt

¹⁶⁷ Ibid, 67. pkt

¹⁶⁸ Ibid, 69. pkt

¹⁶⁹ Ibid, 70.-74. pkt

¹⁷⁰ Ibid, 76. pkt

¹⁷¹ Ibid, 79. pkt

Rezumējot, autore secina, ka lietās par bērna izņemšanu (atņemšanu) no viņa bioloģiskajiem vecākiem un adopciju ECT pieturas pie noteikta algoritma, vērtējot nacionālo valdību darbības. Tātad, *pirmkārt*, ECT analizē nacionālo valdību lēmumos izmantoto pierādījumu attiecināmību, pieļaujamību un pietiekamību. Pie tam aptuvens apstākļu uzskaitījums, kurš nacionālām tiesām ir jānovērtē attiecīgajā lietu kategorijā, ir noformulēts minētajā ECT spriedumā *Saviny pret Ukrainu*. Norādītajiem apstākļiem ir jābūt novērtētiem pamatojoties uz tādu pierādījumu vispusīgu analīzi kā psihologa slēdziens, medicīniskie dokumenti, pušu liecības, bērna viedoklis, trešo personu (piem., citi bērna radnieki, kaimiņi, sociālie darbinieki u.c.) liecības.¹⁷²

Otrkārt, tiesa vērtē lēmuma pieņemšanas procesa taisnīgumu, kura, savukārt, primāri saistīta ar ieinteresēto personu (bioloģiskie vecāki, bērns, kurš sasniedza attiecīgu brieduma pakāpi u.c.) iespējām piedalīties procesā un skaidri izteikt savu pozīciju tiesai (vai citam kompetentam orgānam), kuras lietvedībā atrodas lieta.

Ņemot vērā iepriekšminēto, autore secina, ka ECT noformulēja bērnu labāko interešu autonomo jēdzienu, kura saturā ietvēra divus aspektus: pirmkārt, bērna labākajām interesēm atbilst, pirmkārt, ģimenes attiecību (saikņu) saglabāšana ar bioloģiskajiem vecākiem, un otrkārt, iespēja augt un attīstīties miermīlīgā un drošā vidē. Valsts pozitīvais pienākums ir interešu bilances meklēšana, ņemot vērā gan bērnu, gan viņu vecāku intereses. Tomēr, bērna labākās interesēm ir jābūt ar primāro nozīmi, un atkarīgi no izskatāmā jautājuma dabas un bērnu aizskartās intereses nopietnības, prevalēt pār vecāku interesēm.¹⁷³

Bērna izņemšana no tā bioloģiskās ģimenes jāizskata tikai ka īslaicīgs pasākums.

Uz nacionālajām valdībām gulstas pienākums spert visus iespējamus un saprātīgos soļus ģimenes attiecību un atpakaļapvienošanās atbalstam. Ģimenes saikņu pārtraukšana (izbeigšana) ir pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos, kad tas ir pamatots ar stipriem un ticamiem pierādījumiem. ECT savā judikatūrā ir noformulējusi gan apstākļu uzskaitījumu, kurš ir jāņem vērā lēmuma par bērna izņemšanu no ģimenes pieņemšanā, gan lēmumu pieņemšanas procesa vērtēšanas kritērijus (jeb nacionālo valdību lēmumu pieņemšanas procedūras atbilstība ECK 8. panta prasībām). Tajā skaitā ir secinājumu pamatotība ar attiecināmiem, pieļaujamiem un ticamiem pierādījumiem, ieinteresēto personu (vecāku un bērnu) tiesību ievērošana, tostarp, ECK 8.pantā minēto tiesību uz dalību procesā un savas pozīcijas paušanu un to aizstāvēšanu tiesā (vai citā kompetentajā valsts varas orgānā).

¹⁷² Zylberberg, P. Who Should Make Child Protection Decisions for the Native Community. *Windsor Yearbook of Access to Justice*, 1991. 11.p. 74-106

¹⁷³ Lacombe, E. F. Prioritizing children's best interests in canadian youth justice: Article of the un convention on the rights of the child and child-friendly alternatives. *Windsor Yearbook of Access to Justice* 34(2), 2017. p.209-233.

Autores prāt, šajā aspektā būtu nepieciešams turpmāk izpētīt bērnu tiesību un interešu aizsardzības aktuālus jautājumus viendzimuma partnerattiecību kontekstā, jeb atrast atbildi uz jautājumu, vai bērnu, kā mazāk aizsargātā sabiedrības grupas tiesības un intereses ir pakļautas pakāpeniskajai maiņai un ietekmei (un kādai) un vai mainās ģimenes institūta konvencionālās vērtības ECT judikatūrā tiek pakāpeniski mainītas? Atbilde uz šo jautājumu tiks meklēta šī nodaļas nākamajā apakšnodaļā.

2.2 Bērnu labāko interešu principa saturs viendzimuma partnerattiecību kontekstā

2.2.1 Princips un konvencionālās ģimenes vērtības – evolūcija vai degradācija?

Šajā darbā pētot ģimenes tiesību jautājumu problemātiku bērnu interešu ievērošanas aspektā, autore uzskata, ka būtu nepieciešams izpētīt jēdzienu “ģimene” un “ģimenes dzīve” saturu starptautiskajā līmenī.

Jēdziens “ģimene”, protams, ir pielietojams dažādos kontekstos, tādējādi nozīme atkarībā no konkrētā konteksta var būtiski atšķirties. Starptautiskajās tiesībās ir juridiski atzīts fakts, ka ģimenei ir īpaša un centrālā loma cilvēku sabiedrībā. Ģimene ir uztverama kā sabiedrības dabiskā pamatsūna, kurai ir jābūt nodrošinātai sabiedrības un valsts aizsardzībai. Kā rezultātā, tiesības uz ģimenes dzīvi ir pamattiesības starptautiskajās tiesībās, un tādēļ attiecīgi deklarētas daudzos starptautiskajos instrumentos un konvencijās.¹⁷⁴ Vispirms un galvenokārt to apstiprina ANO Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 16. pants, kurā ir nostiprināta ideja, ka ģimene ir sabiedrības dabiskā pamatsūna, un tāpēc tai ir nepieciešama pienācīga aizsardzība¹⁷⁵.

Konvencijas iztulkošanas judikatūrā nav atrodams precīzs “ģimenes dzīves” formulējums. Tas ir pamatojams ar to, ka ģimenes dzīves esamība vai neesamība ir tikai ciešu un reāli pastāvošu saikņu kopuma jautājums. ECK izstrādāšanas laikā par “*konvencionālo ģimeni*” tika uzskatīta oficiāli reģistrētā vīrieša un sievietes savienība, kā arī to laulībā dzimušie bērni. Tomēr ir viennozīmīgi saprotams, ka ģimenes dzīves jēdziens pārsniedz konvencionālu ģimenes vienību, lai gan ģimenes dzīves fundamentālais elements ir tiesības dzīvot kopā, lai

¹⁷⁴ The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary. Oxford and Portland, Oregon, 2014. Art. 7- Family Life Aspects. p.201.

¹⁷⁵ Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību: 1. Ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību. 2. Publiskās institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas ir paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts vai sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības”.

ģimenes attiecības varētu dabiski attīstīties, un, savukārt ģimenes locekļi varētu baudīt viens otra sabiedrību, vecāku vai vecāku un bērnu kopdzīvi.¹⁷⁶

Mūsdienās “ģimenes dzīves” jēdziena tvērums ir izplatījies tālu pār konvencionālā ģimenes modeļa robežām. Sīkāka diskusija būs 2.1.3 apakšnodaļā.

2.2.1.1 Ģimenes modelis un attiecības starp vecākiem un bērniem

ECK 8.pants ietver sevī būtisku ģimenes dzīves elementu – vecāku un bērnu sabiedrības savstarpējo baudīšanu.¹⁷⁷ Materiālās ģimenes attiecības starp vecākiem un bērniem mums ierastajā veidā veidojas bioloģiskā atvasinājuma rezultātā, ja vecāki atrodas laulībā vai dzīvo kopā, vai arī ja kopdzīve nepastāv, ar pietiekamu pastāvību šīs *de facto* ģimenes saikņu veidošanā.¹⁷⁸ Turklāt ECT vairākkārt ir paudusi uzskatu, ka dabiska saikne starp māti un bērnu kopš tā piedzimšanas brīža atbilst jēdzienam “ģimenes dzīve”, lai arī kāda nebūtu bērna mātes saskarsmes intensitāte ar bērna bioloģisko tēvu, izņemot ārkārtējus apstākļus, kurus bērna māte nav spējīga ietekmēt (pārvarēt).¹⁷⁹ Respektīvi, bērna šķiršana no tā mātes, piemēram, kad tā atrodas cietumā, var tikt atzīta par ECK 8. panta pārkāpumu, tajā skaitā bērna labāko interešu ievērošanas kontekstā. Tāpat arī bērna tēvs nezaudēs ģimenes attiecības ar bērnu tikai tā iemesla dēļ ka vairs nedzīvo ar bērnu kopā, tiklīdz pastāv regulārais kontakts un bērna attiecīgās pakāpes atkarība no vecāka. Vecāku un bērnu tieksme atbalstīt kontaktus un komunikāciju var būt par pietiekamu pamatu ģimenes dzīves turpināšanai. Tomēr, ģimenes pastāvēšana starp bērnu un bērna tēvu joprojām varētu būt ticamāka nekā mātes un bērna attiecības, kaut arī tas ir atkarīgs no saistību noturīguma starp bērna vecākiem un saskarsmes intensitāti ar bērnu.¹⁸⁰ Kad parādās jautājums par attiecību būtību starp ārpus laulības dzimušo bērnu un to bioloģisko tēvu, būtiska nozīme ir attiecību raksturam starp bērna dabiskajiem vecākiem un dabiskā tēva interesei (kura ir jāpierāda) saistīt sevi ar bērnu gan pirms, gan pēc bērna piedzimšanas. Pati par sevi bērna bioloģiskā radniecība bez turpmākiem juridiskiem vai faktiskiem elementiem, kas norādītu uz tuvu attiecību esamību, neiekļaujas ECK 8.panta aizsardzības tvērumā.

ECT praksē ir atrodams viedoklis¹⁸¹ ka ģimenes dzīves konstatēšanai ir jābūt nostiprinātai prezumpcijai, ka asins radniecība jau pati par sevi norāda uz “ģimenes dzīves”

¹⁷⁶ Van Dijk and others. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Intersentia, 2006. p.694-695.

¹⁷⁷ Sk. ECT 03.10.1990 spriedums lietā Andersson pret Zviedriju (iesnieguma Nr. 12963/87).

¹⁷⁸ Sk. ECT 30.09.2003 spriedums lietā Lebbink pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 45582/99), p.35-36; ECT 27.10.1994 spriedums lieta Kroon un pārējie pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 18535/91).

¹⁷⁹ Sk. ECT 21.06.1988 spriedums lietā Berrehab pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 10730/84).

¹⁸⁰ Piemēram, ECT 07.07.1989 spriedums lietā M.B. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 14385/15).

¹⁸¹ Tiesneša H. Šermera (H.G. Schermer) domas ECT 27.10.1994 spriedumā lietā Kroon un pārējie pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 18535/91).

esamību. Tomēr šai idejai netika sniegts atbalsts galvenokārt tādēļ, ka pamatojoties uz mākslīgās apaugļošanas tehnoloģiju progresējošo attīstību, bioloģiskajam tēvam ir iespēja pilnībā “atbrīvoties” no saiknes ar bērnu. Piemēram, lietā *M pret Nīderlandi*¹⁸² ECT atzina, ka attiecības starp bērnu, kurš ir piedzimis lesbietei, kurai bērna bioloģiskais tēvs ziedoja spermu, neietilpst ECK 8.panta “ģimenes dzīves” tvērumā, pat ņemot vērā faktu, ka bērna tēvs katru nedēļu pieskatīja bērnu agrā bērnībā. Tomēr šī panta jēdziena “ģimenes dzīves” tvērumā iekļaujas attiecības starp vecākiem un adoptēto bērnu, kas ir jāizvērtē tiesai katrā atsevišķā gadījumā¹⁸³, kaut arī zinātnieku vidū ir populārs viedoklis, ka šīs attiecības ir jāpielīdzina bioloģiskām saiknēm.¹⁸⁴

ECT, izskatot sūdzības par tiesību un pamatbrīvību pārkāpumiem atbilstoši ECK un tās protokoliem, atklāj arī attiecīgo tiesību saturu un apjomu, izmantojot ECK “evolucionāru” iztulkošanas metodi. Šāda pieeja tika nostiprināta lietā *Soering pret Apvienoto Karalisti*¹⁸⁵: “ECK ir atvērta iztulkošanai atbilstoši šodienas noteikumiem”. Autores prāt, šāda pieeja kopumā ir pareiza, tādēļ ka tā ļauj ECT pietiekami operatīvi un elastīgi reaģēt uz sabiedrības dzīves mainīgajiem apstākļiem. Tomēr, pat izmantojot paplašinātās iztulkošanas metodi, ECT pieturas pie noteiktām robežām: ECT “ir jāseko līdzī arī tam, lai katrs tulkojums [interpretācija] atbilstu līguma [ECK] pamatmērķiem, un saglabātu loģiskumu, kurai jāpiemīt līgumam kā cilvēktiesību aizsardzības sistēmai”.¹⁸⁶ Pie tam jāatzīmē, ka virknē gadījumos, iztulkojot ECK normas, ECT izrādīja veselīgu konservātismu. Piemēram, lietā *Rees pret Apvienoto Karalisti*¹⁸⁷ ECT norādīja: “Garantējot tiesības stāties laulībā, ECK 12. pants paredz laulību starp pretējā dzimuma personām. Šā panta formulējums apstiprina, ka iecerētais pamatmērķis ir laulības kā ģimenes pamata aizsardzība”.

Neskatoties uz evolucionāras iztulkošanas pieejas priekšrocībām, ir aktuāls jautājums par ECK iztulkošanas robežām, īpaši ģimenes jautājumos saistībā ar ECK 8.pantu (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves cieņu) un 12.pantu (tiesības stāties laulībā). Ģimenes un no tās izrietošu tiesību joma ir delikāta, un tieši tāpēc plaša ieskata tiesības ģimenes jautājumu risināšanā ir dotas katrai valstij atsevišķi atbilstoši nacionālai iekārtai un likumiem, tomēr atbilstoši ECK 8.,12. un 14. pantiem (diskriminācijas aizliegums). Tomēr ECT pozīcijas ar laiku sāka mainīties ar mēģinājumiem novērst diskrimināciju tiesību uz privāto un ģimenes

¹⁸² ECT 08.02.1993 spriedums lietā *M pret Nīderlandi* (Iesnieguma Nr.16944/90).

¹⁸³ ECT 22.06.2004 spriedums lietā *Pini un citi pret Rumāniju* (iesniegumu Nr. 78028/01 un 78030/01); ECT 07.07.1989 spriedums lietā *Gaskin pret Apvienoto Karalisti* (iesnieguma Nr. 10454/83).

¹⁸⁴ Sīkāk Van Dijk P and others. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Intersentia, 2006. p.694-695.

¹⁸⁵ ECT 07.07.1989 spriedums lietā *Soering pret Apvienoto Karalisti* (iesnieguma Nr. 14038/88), 102.p.

¹⁸⁶ ECT 29.04.2002 spriedums lietā *Pretty pret Apvienoto Karalisti* (iesnieguma Nr. 2346/02), 54.p.

¹⁸⁷ ECT 17.10.1986 spriedums lietā *Rees pret Apvienoto Karalisti* (iesnieguma Nr. 9532/81), 49.p

dzīvi realizācijā, it īpaši jautājumos par seksuālo orientāciju un viendzimuma partnerattiecībām. Tādējādi ECT ievērojami ierobežoja valsts plaša ieskata principa piemērošanu šāda tipa jautājumos. Šādā sakarā autore vēlas parādīt ECT pozīciju maiņu attiecībā uz jēdzienu “ģimene” un “ģimenes dzīve” iztulkošanu, turpmāk izpētot dažus spriedumus.¹⁸⁸

Pēc ECK 8.panta burtā, ģimenes dzīve ir privātās dzīves sastāvdaļa. Privātā un ģimenes dzīve ir cieši saistīti jēdzieni, tomēr ģimenes dzīves jēdziens ir izcelts ECK tekstā un ECT praksē. Pirmkārt, vēsturiski “ģimene”, kā iekļauj sevī vīru, sievu un bērnus, tostarp adoptētos un dzimušos ārpus laulības.¹⁸⁹ Šajā sakarā ir pieminama lieta *Marckx pret Beļģiju*¹⁹⁰, kurā ECT atzina, ka māte un viņas nepilngadīga ārpus laulības dzimušā meita sastāda ģimeni ECK 8.panta izpratnē. Tiesa arī konstatēja, ka ģimenes dzīve iekļauj sevī vismaz attiecības starp tuvajiem radniekiem, piemēram, starp vectēviem, vecmātēm un mazbērniem, tādēļ kā tāda veida attiecībām var būt būtiska loma ģimenes dzīvē.¹⁹¹ Lietā *Olsson pret Zviedriju*¹⁹² ECT pievērta uzmanību īpašām attiecībām ne tikai starp bērnu un vecākiem, bet arī starp bērniem ģimenes dzīves robežās. ECK 8. un 12. panta kontekstā jēdzieniem “ģimene” un “ģimenes dzīve” ir līdzvērtīga nozīme jēdziena “ģimenes dzīves cieņa” saturs un apjoms, īpaši kad ir runa par valsts pozitīvajiem pienākumiem.¹⁹³ No šīm lietām autore secina, ka valsts pozitīvo pienākumu apjoms nav tieši ierobežots, un var mainīties atkarīgi no faktiskajiem apstākļiem.

Šajā jomā ECK dalībniekiem ir plaša ieskata tiesības ECK ievērošanas nodrošināšanā, kā arī indivīda un sabiedrības vajadzību un resursu pienācīgā ievērošanā, tomēr ECT praksē ir atrodami izņēmumi no šādas prakses.¹⁹⁴ Pamatpieeja jautājumam par pozitīvo pienākumu noteikšanu tika noformulēta minētajā ECT lietā *Rees pret Apvienoto Karalisti*, kurā Tiesa atzīmēja, ka lietas spriešanā ir jāpamatojas uz taisnīgās bilances (starp sabiedrību un atsevišķu personu) noteikšanas nepieciešamību. Lai šo bilanci sasniegtu, ir jāņem vērā arī ECK 8. panta otrajā¹⁹⁵ daļā minētos mērķus, pat ja tie attiecas tikai uz valsts negatīvajiem pienākumiem.

Sniedzot atbildi uz likumsakarīgu jautājumu par to, vai šajā gadījumā ir vieta jēdzienam “ģimene” ECK 8.panta izpratnē, ECT izmanto dažus kritērijus, kuri kaut arī laika gaitā tika grozīti, tomēr būtībā palika nemainīgi.

¹⁸⁸ Johnston P. Homosexuality and the European Court of Human Rights. GlassHouse, 2012.p.129-131.

¹⁸⁹ Jacobs F., White R. The European Convention on Human Rights. Oxford,1996, p.175.

¹⁹⁰ ECT 13.06.1979 spriedums lietā *Marckx pret Beļģiju* (iesnieguma Nr. 6833/74), 31.pkt.

¹⁹¹ *Ibid*, 45.pkt.

¹⁹² ECT 24.03.1988 spriedums lietā *Olsson pret Zviedriju* (Nr.1, iesnieguma Nr. 10465/83)

¹⁹³ ECT 28.05.1985 spriedums lietā *Abdulaziz, Cabales un Balkandali pret Apvienoto Karalisti* (iesniegumu Nr. 9214/80, 9473/81, 9474/81)

¹⁹⁴ Sk. ECT 17.10.1986 spriedums lietā *Rees pret Apvienoto Karalisti* (iesnieguma Nr. 9532/81), 37.pkt.

¹⁹⁵ ECK 8.panta otrā daļa: Publiskās institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas ir paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts vai sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.”

Vēsturiski viens no tādiem kritērijiem ir *faktiski pastāvošās ģimenes attiecības*. Iepriekš minētajā lietā *Marckx pret Beļģiju*¹⁹⁶ iesniedzēja norādīja uz to, ka likums paredzēja sarežģītāku tiesisko attiecību (starp māti un viņas bērnu) nostiprināšanas kārtību gadījumā, ja bērns piedzimst ārpus laulības: attiecību nostiprināšanai bija nepieciešams iziet bērna atzīšanas procedūras un turpmāko tā adopciju. Tātad, kādu laika posmu bērnam juridiski vispār nebija mātes. Šajā lietā ECT atzīmēja, ka atbilstoši ECK 8.panta saturam un jēgai, ir būtiski, lai pastāvētu “reālā ģimenes dzīve”, nešķirot ģimenes pēc bērnu “likumības” (jeb ģimenes ar laulībā dzimušajiem bērniem un ģimenes ar ārpus laulības dzimušajiem bērniem). Šajā lietā iesniedzēja uzņēmas atbildību par savu meitu kopš tās dzimšanas un vienmēr rūpējās par to. Izskatot jautājumu par valsts pozitīvajiem pienākumiem, ECT atzina, ka ECK 8.panta garantētās tiesības uz cieņu pret ģimenes dzīvi paredz, tostarp, tiesību garantiju (kas nodrošina bērna tiesības integrēt ģimenē kopš dzimšanas) esamību valsts nacionālajā likumdošanā.¹⁹⁷ Ģimenes dzīve, kura ir saprotama kā saikne starp tuviem radniekiem, pēc tiesas viedokļa, uzliek valstij tiesības veicināt tādu saikņu attīstību.¹⁹⁸ ECT arī atzina, ka konvencionālā ģimenes modeļa atbalsts iesniedzējas valstī (Beļģijā) ir uzslavas vērtā prakse, tomēr, tiecoties pēc šā mērķa, nevajadzētu izmantot tādu līdzekļus, kas kaitētu ģimenēm ar “nelikumīgiem” bērniem. ECK 8.pantā paredzētās garantijas izplatās uz šādu ģimeņu locekļiem tāda pašā apjomā, kā uz konvencionālās ģimenes modeļa locekļiem. Pie tam ECT atzina, ka ECK izstrādāšanas laikā starpība starp ģimenēm ar “likumīgiem” bērniem un “nelikumīgiem” bērniem bija pieņemama un “normāla” daudzās Eiropas valstīs, tomēr ECT pievērsa uzmanību tam, ka ECK ir jāinterpretē atbilstoši mūsdienas apstākļiem.¹⁹⁹

Faktiski pastāvošu *ģimenes attiecību kritēriju* ECT pielietoja arī lietā *Johnston un citi pret Īriju*²⁰⁰: Iesniedzēji atradās faktiskajās pretējā dzimuma neregistrētajās partnerattiecībās 15 gadu garumā un tiem piedzima meita. Iesniedzēji nevarēja noformēt savas attiecības juridiski, tāpēc ka viens no iesniedzējiem juridiski jau bija laulībā, bet Īrijas likumdošana neparedzēja laulības šķiršanas iespēja. ECT konstatēja, ka iesniedzēji sastāda “ģimeni” ECK. 8. panta izpratnē, neskatoties uz to, ka iesniedzēji juridiski nebija stājušies laulībā.²⁰¹ Izskatot lietu, ECT bija nepieciešams noskaidrot, vai reālā cieņa pret ģimenes dzīvi uzliek Īrijas valstij pienākumu uzlabot bērna statusu.²⁰² ECT nosprieda, ka *normālu* ģimenes attiecību attīstībai starp iesniedzējiem un viņu meitu būtu nepieciešams meitas tiesisko un sociālo statusu pielīdzināt

¹⁹⁶ ECT 1979. gada 13. jūnija spriedums lietā *Marckx pret Beļģiju* (iesnieguma Nr. 6833/74).

¹⁹⁷ *Ibid*, 31.pkt.

¹⁹⁸ *Ibid*, 45.pkt.

¹⁹⁹ *Ibid*, 40.-41.pkt.

²⁰⁰ ECT 18.12.1986. spriedums lietā *Johnston un pārējie pret Īriju* (iesnieguma Nr. 9697/82)

²⁰¹ *Ibid*, 65.pkt.

²⁰² *Ibid*, 71.pkt.

“likumīgā” jeb laulībā dzimušā bērna statusam.²⁰³ Bērna tiesiskā statusa analīze parādīja būtiskas atšķirības starp “nelikumīgā” un “likumīgā” bērna statusu. Pie tam, iztrūka pierādījumi tam, ka meitenes vecākiem bija jebkādi juridiskie līdzekļi šo starpību mazināšanai/novēršanai. ECT secināja, ka neskatoties uz valsts plašām ieskata tiesībām, kuras izmanto Īrijas valsts šajā jomā, tāda tiesiskā režīma neesamība, kurš atspoguļotu dabīgās un faktiskās bērna ģimenes saiknes, atzīstama par necieņu pret meitenes un viņas vecāku ģimenes dzīvi - galvenokārt tādēļ, ka saiknei starp viņu un viņas vecākiem bija ciešs un personīgs raksturs. Bet pēc ECT viedokļa no minētā neizriet, ka iesniedzējam būtu piešķiramas tiesības šķirt jau juridiski noslēgto laulību un stāties citā. Tomēr tas nozīmētu, ka Īrijas valstij būtu nepieciešams uzlabot ārpus laulības dzimušo bērnu tiesisko stāvokli, pie tam saglabājot konstitucionālo laulības šķiršanas aizliegumu.²⁰⁴

Svarīga nozīme (īpaši sakarā ar paplašināto jēdziena “ģimene” tulkojumu) ECT praksē ir lietai *Inze pret Austriju*²⁰⁵, kurā ECT noformulēja atšķirīgās attieksmes kritēriju saistībā ar ārpus laulības dzimušajiem bērniem. Proti, ECT norādīja, ka ir jābūt konstatētiem un pierādītiem ļoti nopietniem pamatiem, lai attieksmes atšķirība pret bērniem pēc dzimšanas kritērija “ārpus” vai “iekš” laulības būtu attaisnojama, saprātīga un atbilstoša ECK.²⁰⁶ Turpmāk tiesas praksē šis “atšķirīgas attieksmes pamatu” kritērijs tika pielietots arī lietās par viendzimuma partnerattiecībām (tajā skaitā laulībām - sīkāka diskusija 2.1 apakšnodaļā). Tomēr lietā *Inze pret Austriju* un jautājumos par ģimenēm ar laulībā un ārpus laulības dzimušiem bērniem, ECT, kopumā, pamatojoties un minēto, konstatēja, ka tur, kur ģimenes saiknes ir acīmredzamas, valstij ir jārīkojas tā, lai tās attīstītos, un jāizveido likumiskās garantijas, kuras ļautu bērnam integrēties ģimenē kopš dzimšanas brīža. ECT īpaši uzsvēra, ka vecāku un bērna abpusējā saziņa ir ģimenes dzīves pamatelements, pat ja attiecības starp vecākiem sabojājas.²⁰⁷

ECT praksē ir atrodama vēl virkne tiesisku pozīciju sakarā ar ECK 8. un 12. pantiem. Tā, piemēram, lietā *Kroon un pārējie pret Nīderlandi*²⁰⁸ iesniedzēji atradās pretējā dzimuma neregistrētajās partnerattiecībās, dzīvoja šķirti un tiem bija kopīgs dēls. Dēla dzimšanas brīdī sieviete juridiski atradās laulībā ar citu vīrieti, par kuru viņai jau daudzus gadus nebija zināma pat tā atrašanās vieta. Pēc dēla piedzimšanas šī laulība tika šķirta tiesā un iesniedzēji vērsās valsts institūcijās ar lūgumu reģistrēt iesniedzējas partneru kā bērna tēvu, tomēr lūgums tika

²⁰³ Ibid, 74.pkt.

²⁰⁴ Ibid, 75.pkt.

²⁰⁵ ECT 28.10.1986 spriedums lietā *Inze pret Austriju* (iesnieguma Nr. 8695/79)

²⁰⁶ Ibid, 41.pkt.

²⁰⁷ Ibid, 50.pkt.

²⁰⁸ ECT 27.10.1994 spriedums lieta *Kroon un pārējie pret Nīderlandi* (iesnieguma Nr. 18535/91).

noraidīts. Saskaņā ar Nīderlandes valsts likumdošanu, bērna piedzimšanas gadījumā juridiski reģistrētā laulībā, citas persona atzīšana par bērna tēvu ir iespējama *tikai tādā gadījumā, ja oficiālais laulātais ir atteicies no paternitātes vai ja sieva apstrīdēs paternitātes pieņēmumu, tomēr pēdējā gadījumā ir nepieciešams, lai bērns piedzimtu 306 dienu laikā pēc laulības šķiršanas.*²⁰⁹ ECT konstatēja ECK 8.panta pārkāpumu un norādīja, ka jēdziens “ģimenes dzīve” nav aprobežots ar juridiskām laulības attiecībām, tas ir attiecināms uz citām faktiskām ģimenes saiknēm un attiecībām, kuras puses uztur ārpus laulības. Nīderlandes valsts valdības pārstāvji pievērsa ECT uzmanību tam, ka iesniedzējiem pēc valsts likuma bija iespēja noformēt attiecības starp tēvu un dēlu, izejot adopcijas procedūru pēc laulības reģistrēšanas starp bērna vecākiem. Tādā veidā, pēc valsts valdības viedokļa, valsts nevar tikt atzīta par atbildīgu šajā situācijā tādēļ, ka personas pašas kādu iemeslu dēļ negribēja reģistrēt laulību.²¹⁰

Tomēr ECT nepiekrīta šai valsts pozīcijai, un atzina, ka valsts likums, kurā par vienīgu iespēju ģimenes juridisko saikņu nostiprināšanai (starp bērnu un tēvu) ir laulības noslēgšana starp bērna tēvu un bērna māti (ja starp šīm personām jau ir attiecības, kuras ir pielīdzināmas ģimenes dzīvei), nav uzskatāms par atbilstošu jēdzienam “cieņa pret ģimenes dzīvi”. ECT uzskata, ka “cieņa” pret ģimenes dzīvi prasa, lai bioloģiskā un sociālā realitāte prevalētu pār tiesisko prezumpciju. Līdz ar to, pat ja ņemt vērā valstīm piešķirto plašu ieskata tiesību brīvību, Nīderlandes valsts nespēja nodrošināt iesniedzējiem tādu cieņas pret viņu ģimenes dzīvi līmeni, uz kuru viņi varēja cerēt saskaņā ar ECK.²¹¹

Šajā kontekstā vel ir būtiski atzīmēt, ka daži tiesneši bija izteikuši atsevišķās domas šajā lietā, un kuru kopējais virziens ir tāds, ka priekšroka ir dodama bioloģiskajām saiknēm, *nevis ģimenes harmonijai vai bērna interešu prioritātei*. Pēc tiesnešu domām, ECT kā institūcijas slēdziens lietā *Kroon un pārējie pret Nīderlandi* pats par sevi ir “bīstams konkrētās lietas specifisku apstākļu vispārinājums, kurš uzliek valstīm ECK 8.pantā neparedzētus pienākumus, un kurš ir pamatots uz mainīgiem morāles kritērijiem, kuri skar sociālās vērtības”.²¹² Tiesnesis J. Morenilla pievērsa īpašu uzmanību nepieciešamībai ņemt vērā to, ka daudzās valstīs ir atzīta ģimenes īpaša nozīme, pastāv laulības pārkāpuma (adulter, laulāto nodevība) sociālā nepieņemšana, kā arī uzskats, ka pilnvērtīga ģimene veicina veselīgu bērna attīstību. Par valsts iejaukšanās pamatu bija tieši šie faktori, kuri bija vērsti uz bērna labāko interešu un tikumības aizsardzību, aizsardzību no iespējamā bērna bioloģiskā tēva iejaukšanās ģimenes lokā un bērna statusa aizsardzību. Pēc tiesneša domām, nacionālā valdība, īstenojot savas pilnvaras, var labāk

²⁰⁹ Līdzīgi kā noteikts Latvijas Republikas Civillikuma 146.pantā (Bērna izcelšanās noteikšana).

²¹⁰ ECT 27.10.1994 spriedums lieta Kroon un pārējie pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 18535/91), 53.pkt.

²¹¹ Ibid, 40.pkt.

²¹² ECT tiesneša J.Morenilla atsevišķās domas lietā Kroon un pārējie pret Nīderlandi. Sk. atsauci Nr. 176.

novērtēt paternitātes juridiskās neatzišanas sociālās sekas no paternitātes noteikšanas un aizgādības tiesību tiesiskās noteiktības pozīcijas.

2.2.1.2 Jēdzieni “ģimenes dzīve” un “privātā dzīve”

Ņemot vērā mūsdienu izmaiņas ģimenes sociālajos un kultūras modeļos, lietas apstākļu izpēte prasa no ECT ārkārtīgu elastību, bet “nekonvencionālās” ģimenes modeļu izplatīšana ievērojami apgrūtina jēdziena “ģimene” interpretāciju.

Saskaroties ar personu attiecību modeļu daudzveidību, ECT savā praksē sāka paplašināt (un dažreiz radikāli), jēdzienu “ģimene”, “ģimenes dzīve”, “ģimenes attiecības” satura un tvēruma apjomu. Šo tendenci var novērot, analizējot ECT praksi lietās par viendzimuma laulībām un lietās par viendzimuma pāru vecāku aizgādības tiesībām.

Šeit pievērš uzmanību arī tas fakts, ka vairākos gadījumos ECT kardināli mainīja savu pozīciju: no pietiekami konservatīvās ar atsauci uz valsts plašām ieskata tiesībām un jēdzienu viennozīmīgās izpratnes trūkumu, līdz maksimāli liberālai. ECT praksē var izdalīt dažas iesniegumu grupas, kuras šo tendenci apstiprina.²¹³

Pirmā grupa ir gadījumi, kuros ECT ir jānosaka, vai stabilu viendzimuma partnerattiecību juridiskās atzīšanas neesamība atbilst ECK 8.pantā nostiprinātiem principiem (cieņa pret ģimenes dzīvi un nediskrimināciju). ECT izskatīja virkni lietu šajā jautājumā: Iesniedzēju deportācija neskatoties uz ģimenes izveidošanas faktu; Atteikums piešķirt vienam partnerim noteiktās tiesības (garantijas) otrā partnera nāves gadījumā; Viendzimuma partnerattiecību atzīšana par ģimenes attiecībām. Sākotnēji ECT neatzina, ka viendzimuma partnerattiecības ir iekļaujamas ECK 8.panta ģimenes dzīves tvērumā. Lietā *X. un Y. pret Apvienoto Karalisti*²¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību komisija norādīja, ka “*neskatoties uz mūsdienu homoseksualitātes uztveres evolūciju*”, viendzimuma partnerattiecības ir iekļaujamas cieņas pret *privāto* dzīvi tvērumā, bet nav atzīstamas par *ģimenes* dzīvi.²¹⁵ ECT pozīcija šajā jautājumā mainījās līdz ar lietām par mantojuma tiesībām (kad viens partneris manto no otra nāves gadījumā). Pirmais tāds iesniegums bija lietā *S. pret Apvienoto Karalisti*²¹⁶, kurš tika atzīts par nepieņemamu. ECT norādīja, ka “*neskatoties uz homoseksualitātes uztveres izmaiņām sabiedrībā*”, viendzimuma partnerattiecības joprojām neiekļaujas kategorijā “tiesības uz cieņu

²¹³ Roseneil S. The Heterosexual/Homosexual Binary: Past, Present and Future (in D. Richardson and S. Seidman (eds.), *Handbook of Lesbian and Gay Studies*, London: Sage, 2002, p. 27-44.

²¹⁴ ECT 03.05.1986 spriedums lietā X. un Y. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 9369/81).

²¹⁵ Sk. arī ECT 13.07.1987 spriedums lietā W.J. un D.P. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 12513/86); ECT 09.10.1989 spriedums lietā C. un L.M. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 14753/89); ECT 10.02.1990 spriedums lietā Z.B. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 16106/90).

²¹⁶ ECT 14.05.1986 spriedums lietā S. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 11716/85).

pret ģimenes dzīvi”. To apstiprina arī komisijas paustā atziņa lietā *Roosli pret Vāciju*²¹⁷, ka Vācijas valsts likumdošanas mērķis ir ģimenes aizsardzība, bet viendzimuma partnerattiecības nav atzīstamas par ģimenes attiecībām. Tomēr pēc septiņiem gadiem, 2003. gadā, tiesa, izskatot lietu *Karner pret Austriju*²¹⁸, nosprieda citādi (salīdzinājumā ar divām iepriekš minētām lietām). Situācija, kas bija analogiska divām iepriekš minētām lietām, tika atzīta par ECK. 8.panta pārkāpumu kopskatā ar ECK 14.pantu (diskriminācijas aizliegums). Šajā lietā ECT norādīja, ka “valsts ieskata tiesību brīvība jautājumos, kas skar seksuālo orientāciju, ir ierobežota, un tāpēc atšķirīgās attieksmes pamatošanai ir nepieciešami īpaši svarīgi un nopietni iemesli, proti: ir jānodemonstrē, ka leģitīmā mērķa sasniegšanai ir nepieciešams izslēgt homoseksuālos pārus no likumdošanas darbības jomas”. Turpmāk šāda tiesas pozīcija attīstījās arī lietā *Kozak pret Poliju*²¹⁹. ECT atzīmēja, ka turot līdzsvaru starp ģimenes aizsardzību un seksuālo minoritāšu tiesībām, valstīm ir jāņem vērā izmaiņas sabiedrībā, tajā skaitā to faktu, ka privātā dzīve var izpausties dažādos veidos: tiesību nepiešķiršana viendzimuma pāriem noteiktā veida mantojuma attiecībās nav nepieciešama konvencionālā ģimenes modeļa aizsardzībai. Ir nepieciešams atzīmēt vēl vienu ECK 8.panta iztulkošanas elementu.²²⁰

Ilgu laiku ECT neuzskatīja valsts rīcību pret viendzimuma pāru locekļiem kā valsts iejaukšanos to *privātajā dzīvē*. Tomēr lietā *Schalk un Kopf pret Austriju*²²¹ valsts atteikšanās atzīt viendzimuma laulības netika konstatēts ECK 12.panta pārkāpums, pamatojoties uz šī normas formulējumu, kā arī to, ka līdz šim EP valstīs vēl joprojām nav vienotā viedokļa par viendzimuma laulību juridisku atzīšanu. Tomēr, pēc sprieduma lietā *Mata Estevez pret Spāniju*²²², kurā ECT skaidri norādīja, ka stabilās viendzimuma partnerattiecības nav iekļaujamas jēdziena “ģimenes dzīve” tvērumā, ECT sāka pieturēties pie citas pozīcijas, norādot, ka daudzās valstīs būtiski evolucionējot sabiedrības attieksmei pret viendzimuma partnerattiecībām, būtu nepareizi uzskatīt, ka viendzimuma pāri nevar uzturēt ģimenes dzīvi ECK 8.panta izpratnē. Secināms, ka viendzimuma pāra iesniedzēju stabilās attiecības ir iekļaujamas “ģimenes dzīve” jēdziena tvērumā, kā būtu iekļaujamas pretēja dzimuma personu attiecības analogiskajā situācijā.^{223,224}

²¹⁷ ECT 15.05.1996 spriedums lietā *Roosli pret Vāciju* (iesnieguma Nr. 28318/95).

²¹⁸ ECT 24.05.2003 spriedums lietā *Karner pret Austriju* (iesnieguma Nr. 40016/98).

²¹⁹ ECT 02.03.2010 spriedums lietā *Kozak pret Poliju* (iesnieguma Nr. 13102/02).

²²⁰ Grigolo M. Sexualities and the ECHR: Introducing the Universal Sexual Legal Subject. *European Journal of International Law* 14 (5), p.1023-1044.

²²¹ ECT 24.06.2010 spriedums lietā *Schalk un Kopf pret Austriju* (iesnieguma Nr. 30141/04).

²²² ECT 10.05.2001 spriedums lietā *Mata Estevez pret Spāniju* (iesnieguma Nr. 56501/00).

²²³ Diversity and European Human Rights. Rewriting *Schalk and Kopf*: shifring the locus of defence. Cambridge University Press, 2013.p.246-259.

²²⁴ Scherpe, Jens M. Same-Sex Couples Have Family Life," *Cambridge Law Journal* vol. 69, no. 3 (November 2010): p. 463-466.

Otrā lietu grupa skar aizgādības tiesību īstenošanu viendzimuma partnerattiecību kontekstā. Iesniegumos, kuri tika izskatīti ECT, tika skarti jautājumi par: Ģimenes saikņu/attiecību juridiskā neatzīšana starp partneru un otrā partnera bērnu; *Bērna interešu satura noskaidrošana* situācijā, kad tā vecāks/potenciālais adoptētājs atrodas viendzimuma partnerattiecībās; Alimentu izmaksa bērniem no partnera iepriekšējās (konvencionālās) laulības turpmāku stabilu viendzimuma partnerattiecību izveidošanas gadījumā. ECT izskatīja arī lietas par bērnu “iekšģimenes” adopciju viendzimuma pāru ģimenē (piemēram, lieta *Gas un Dubois pret Franciju*²²⁵, *X. un pārējie pret Austriju*²²⁶). Viens no jautājumiem, ar kuru saskarās ECT bija par to, *vai viena partnera [bioloģiskā bērna vecāks, atrodas viendzimuma partnerattiecībās] aizgādības tiesību atzīšanas iespēju neesamība nacionālajā likumdošanā un tādus apstākļos, kad bērns kopš dzimšanas ir audzināts viendzimuma partneru ģimenē, pārkāpj ECK normas?*²²⁷ Atzīstot iesniegumu par nepieņemamu, Eiropas Cilvēktiesību komisija atzīmēja, ka valsts pozitīvie pienākumi ECK 8.panta robežās neizplatās tik plaši, lai prasītu no valsts piešķirt vecāku aizgādības tiesības sievietei, kura dzīvo ar bērna māti. Tomēr analogiskajās lietās *Salgueiro da Sulva Mouta pret Portugāli*²²⁸ un *E.B pret Franciju*²²⁹ ECT saskatīja valsts valdību rīcībā ECK 8. un 14.pantu pārkāpumus, atteicot bērna adopcijas iespēju sievietei, kura atradās stabilās viendzimuma partnerattiecībās.

Minētajā lietā *Salgueiro da Sulva Mouta pret Portugāli* iesniedzējs uzskatīja, ka nacionālās apelācijas instances tiesas nolēmums par meitas nodošanu bijušās sievas aizgādībā ir pamatots vienīgi ar iesniedzēja seksuālo orientāciju un tā pēc fakta bija nepamatota iejaukšanās iesniedzēja tiesībās uz cieņu pret privāto un ģimenes dzīvi, kā arī diskriminācija. Šajā spriedumā, starp citu, ECT pievērsa uzmanību tam, ka nacionālā apelācijas instances tiesa, izskatot pirmās instances lēmumu par aizgādības tiesību nodošanu bērna mātei, pievērsa uzmanību tam, ka iesniedzējs ir homoseksuāls un dzīvoja kopā ar citu vīrieti. ECT konstatēja atšķirīgu attieksmi pret bērna tēvu pamatojoties uz tā seksuālo orientāciju, kas ietilpst ECK 14.panta diskriminācijas aizlieguma tvērumā.²³⁰ Lai noteiktu, vai apelācijas instances tiesas nolēmums bija pamatots, bija nepieciešams konstatēt, vai šim faktoram tiešām bija ietekme uz tiesas nolēmuma saturu.²³¹

Šajā lietā ECT pievērsa uzmanību virknei nacionālo tiesu pozīcijām, proti: “*Bērnam ir jādzīvo tradicionālajā portugāļu ģimenē*”[formulējums saglabāts], “*Nav nepieciešams pētīt*

²²⁵ ECT 12.03.2015 spriedums lietā *Gas un Dubois pret Franciju* (iesnieguma Nr. 25951/07).

²²⁶ ECT 19.02.2013 spriedums lietā *X. un pārējie pret Austriju* (iesnieguma Nr. 19010/07).

²²⁷ ECT 19.05.1992 spriedums lietā *Kerkhoven un Hinke pret Nīderlandi* (iesnieguma Nr. 15666/89).

²²⁸ ECT 21.12.1999 spriedums lietā *Salgueiro da Sulva Mouta pret Portugāli* (iesnieguma Nr. 33290/96).

²²⁹ ECT 22.01.2008 spriedums lietā *E.B pret Franciju* (iesnieguma Nr. 43546/02).

²³⁰ ECT 21.12.1999 spriedums lietā *Salgueiro da Sulva Mouta pret Portugāli* (iesnieguma Nr. 33290/96).

²³¹ *Ibid*, 33.pkt.

jautājumu par to, vai homoseksualitāte ir slimība vai seksuālā orientācija...Jebkurā gadījumā tas nav normāli, un bērniem nav jāaug nenormālu situāciju ēnā".²³² Tiesa atzīmēja arī to, ka šeit nebija runa par neveiksmīgiem vai pa pusei pateiktiem formulējumiem – tiesas nolēmuma satura noteicošais faktors bija tieši personas seksuālā orientācija. Uz to norāda arī fakts, ka nacionālā apelācijas instances tiesa, nosakot iesniedzēja tiesības uz pieeju bērnam, ieteica iesniedzējam "*uzvesties meitas klātbūtnē tā, lai tā nesaprastu, ka iesniedzējs dzīvo ar citu vīrieti kā dzīvo vīrs ar sievu, tādēļ ka tas neatbilst meitenes labākajām interesēm tradicionālās ģimenes vērtību kontekstā*" [formulējums saglabāts].²³³ Šajā lietā ECT konstatēja, ka leģitīmais mērķis un pielietotie līdzekļi tā sasniegšanai nebija saprātīgi un samērīgi. Līdz ar to, konstatēja ECK 8. un 14. panta pārkāpumus.²³⁴

Vēl viens ECT 2010. gada spriedums²³⁵ skāra alimentu apmēru bērniem, kuri bija dzimuši viendzimuma laulībā. Lielbritānijas valsts valdība atteica iesniedzējai samazināt alimentu apmēru sakarā ar tās ģimenes statusa maiņu – iesniedzēja atradās jaunās stabilās viendzimuma partnerattiecībās. Šajā lietā valsts valdība atsaucās uz likuma normām, kuras pieļauj alimentu apmēra samazināšanu tikai tādā gadījumā, ja alimentu maksātājs izveido jaunās *dažāda* dzimuma ģimenes attiecības (ar laulības reģistrāciju vai bez tās). Šī lietas izskatīšanas laikā Lielbritānijas valsts pārstāvji uzsvēra valsts plaša ieskata tiesības attiecībā uz viendzimuma partnerattiecību atzīšanu / neatzīšanu. Tomēr tiesa atgādināja, ka atšķirīgā attieksme pēc dzimuma kritērija prasa īpaši svarīgus un ticamus iemeslus.²³⁶ Ņemot vērā tiesību normu mērķus, kuras nosaka iespēju samazināt alimentu apmēru jaunās ģimenes izveidošanas gadījumā (tas ir, atvieglot vecāku, kurš nedzīvo kopā ar bērnu no lieka finansiālā apgrūtinājuma²³⁷), ECT konstatēja atšķirīgās attieksmes pamatojuma/attaisnojuma trūkumu.

Tātad pašlaik, atšķirībā no agrākās prakses, ECT atzīst, ka viendzimuma partnerattiecības ir iekļaujamās ne tikai privātās dzīves, bet arī ģimenes dzīves jēdzienu tvērumā.

ECT regulāri saskaras ar lietām, kur cilvēktiesības ir cieši saistītas ar morāles un tikumības jautājumiem - tās ir lietas, kurās ECT ir jānoskaidro "ģimenes" un "ģimenes attiecību" pastāvēšanas faktu ECK 8.panta izpratnē. Šie gadījumi prasa no tiesas ne tikai elastību, bet arī noteiktu piesardzības pakāpi. EP apvieno 47 dalībvalstis, kuras pieturās pie

²³² Ibid, 34.pkt.

²³³ Ibid, 35.pkt.

²³⁴ Ibid, 36.pkt.

²³⁵ ECT 28.09.2010 spriedums lietā J.M. pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr. 37060/06).

²³⁶ Schiek D., Waddington L., Bell M. Non-Discrimination Law, Cases, Material and Text on National, Supranational and International level.-Oxford: Hart Publishing,2007,p.128-129.

²³⁷ Autorei, tāpat kā tiesai, ir grūti saprast, kāpēc iesniedzējas ģimenes izdevumi (nevis attiecības kā tādas) nacionālajā līmenī tiek izskatīti atšķirīgi no, piemēram, situācijas, kad iesniedzēja izveidotu jaunu ģimeni ar vīrieti.

organizācijas pamatprincipiem (t.i. demokrātija, cilvēktiesības un tiesību prioritāte), bieži vien izmanto dažāda liberālisma pakāpes pieejas ģimenes un laulības attiecību jautājumos, tomēr dodot priekšroku veselīgajam konservatīvismam.²³⁸

2.2.1.3 Principa problemātika

Mūsdienu sabiedrībā, kur attīstās tolerances un sevišķi idejas par viendzimuma partnerattiecību tiesiskā statusa pilnu pielīdzināšanu pretējā dzimuma partnerattiecību tiesiskajam statusam; kur arvien biežāk un kategoriskāk izskan sabiedrības prasības pret valstīm atzīt un nostiprināt viendzimuma pāru tiesības juridiski stāties laulībā un tiesībām uz bērnu adopciju, īpaši aktualizējas jautājumi par bērnu tiesību un interešu aizsardzību.

Bērnu labāko interešu saturs viendzimuma ģimenes kontekstā ir apskatāms divos aspektos vienlaicīgi. *Pirmajā aspektā* - kad viendzimuma personu pāris, vai arī individuālā persona vēlas izveidot ģimeni. Debates par to, vai viendzimuma pāriem ir jābūt nodrošinātai pieejai reproduktīvām tehnoloģijām vai tiesībām adoptēt bērnu nolūkā izveidot ģimeni bieži fokusējas uz bērna labākajām interesēm. Šādos apstākļos bērnu labāko interešu princips kalpo par pārbaudes testu, lai noteiktu, vai šāds ģimenes veids ir jālegitimizē.

Otrajā aspektā – kādai ir jābūt sabiedrības attieksmei un valsts garantijām situācijā, kad viendzimuma pāris kā ģimene jau pastāv? Kā parāda turpmākā diskusija, likums dažādos aspektos ir piemērojams atšķirīgi pret bērniem no viendzimuma vecāku ģimenēm salīdzinājumā ar bērniem no konvencionālām ģimenēm. Šāda juridiskā atšķirība var rast sajūtu, ka sabiedrībai ir tiesības diskriminēt bērnu, kurš dzīvo viendzimuma vecāku ģimenē. Šāda atšķirīga attieksme pret viendzimuma ģimeņu bērniem salīdzinājumā ar bērniem no konvencionālām ģimenēm acīmredzami nav šādu bērnu labākajās interesēs.²³⁹

Līdz šim brīdim literatūrā ir daudz pētīts par principa saturu un tvērumu, bet nav atrodama analīze par principa efektīvāko aizsardzību un attīstību attiecībā uz bērniem no viendzimuma vecāku ģimenēm. Šī problēma viendzimuma vecāku ģimeņu kontekstā ir pamatojama ar diviem apstākļiem:

- 1) bērna ģimenes modeļa juridiskās atzīšanas neesamība (tas ir likums neparedz šāda ģimenes modeļa juridisku atzīšanu) un
- 2) bērnu diskriminācija uz vecāku seksuālās orientācijas pamata (jeb nav pietiekami aizliegta / kontrolēta diskriminācija pret bērnu pamatojoties uz šo kritēriju).

²³⁸ Evelyn E. EU Antidiscrimination Law. –Oxford: Oxford University Press, 2005.p.83.

²³⁹ Perry, M. Conscience v. Access and the Morality of Human Rights, with Particular Reference to Same-Sex Marriage. In W. Eskridge Jr & R. Wilson (Eds.), Religious Freedom, LGBT Rights, and the Prospects for Common Ground. Cambridge: Cambridge University,2018.p.256-266.

BTK preambulā noteikts, ka “ģimenei, kas ir sabiedrības pamatsūniņa un visu tās locekļu, it īpaši bērnu, izaugsmes un labklājības dabiskā vide, ir jāsaņem nepieciešamā aizsardzība un atbalsts, lai tā varētu pilnīgi uzņemties sabiedrības uzticētos pienākumus”. Ģimenes institūta aizsardzības nepieciešamība ir uzlikta ne tikai BTK parakstītājvalstīm un tās piemērotājiem, bet visai sabiedrībai kopumā, kas burtiski nozīmē, ka visām ģimenēm formām ir jābūt iespējai tikt juridiski atzītām un aizsargātām. Tomēr, kad runa konkrēti nonāk līdz viendzimuma vecāku ģimenēm, var runāt par diviem dažādiem ģimenes juridiskās atzīšanas veidiem: 1) bērna vecāku viendzimuma partnerattiecību juridiskā atzīšana un 2) bērna un viņa vecāku attiecību juridiskā atzīšana. Piemēram, laulība vēsturiski ir institūts, caur kuru sabiedrība atzīst un atbalsta pārus un ģimenes, un pēc būtības tas ir publisks apstiprinājums par personiskiem pienākumiem un to ievērošanu.²⁴⁰

Laulības institūts vēsturiski un pēc savas dabas ir juridiskais statuss, kura mērķis ir veselīgu ģimenes attiecību veicināšana, likumisku priekšrocību un aizsardzības mehānismu nodrošināšana, tiesiskās drošības nodrošināšana, sociālais akcepts atbalsts u.c. Laulātā pāra attiecību juridiskā atzīšana var veicināt bērnam dzīvei un attīstībai drošas un nekaitīgas vides nodrošināšanu no vecāku puses. Bērni, kuri tiek audzināti juridiski atzītā laulībā, pēc likuma bauda vairākas priekšrocības pamatojoties uz vecāku juridisku statusu.²⁴¹

Tiklīdz pastāv šāda likumiskā atšķirība starp precēto vecāku bērniem un neprecēto vecāku bērniem, bērna vecāku tiesības juridiski stāties laulībā būs svarīgs faktors, kas būtu jāņem vērā, vērtējot bērnu labāko interešu saturu un apjomu viendzimuma pāru ģimenēs. Autore vēlas atzīmēt, ka tiklīdz pastāv šāda veida atšķirīga attieksme likuma ziņā, viendzimuma pāru bērni faktiski tiks nostādīti tādā pašā diskriminējošā situācijā kā pretējā dzimuma neprecētā pāra bērni. Tomēr būtiska atšķirība šajā ziņā būtu tāda, ka pretēja dzimuma pārim ir likumā nostiprinātās tiesības juridiski stāties laulībā, salīdzinājumā ar tādu tiesību neesamību viendzimuma pāriem.²⁴² Viendzimuma pāru tiesību uz viendzimuma laulības juridisku atzīšanu neesamība faktiski nozīmē, ka viņu bērni potenciāli var ciest no nevienlīdzīgās attieksmes un nedrošības sabiedrības atbalsta (tajā skaitā juridiskā) trūkuma dēļ.²⁴³

²⁴⁰ Gerber, P. The Best Interests of Children in Same-Sex Families, 28 Law Context: A Socio-Legal J. 28 (2010)

²⁴¹ Pawelski, JG, Perrin, EC, Foy, JM, Allen, CE, Crawford, JE, Del Monte, M, Kaufmann, M, Klein, JD, Smith, K, Springer, S, Tanner, JL and Vickers, DL (2006) 'The Effects of Marriage, Civil Union, and Domestic Partnership Laws on the Health and Well-being of Children' 118(1) p. 350.

²⁴² Gardiner, J (2010) 'Same-sex Marriage: A Worldwide Trend?' in P Gerber and A Sifris (eds) Current Trends in the Regulation of Same-sex Relationships Sydney: Federation Press.

²⁴³ Snyder, AM. 'The Effects of Marriage, Civil Union, and Domestic Partnership Laws on the Health and Well-Being of Children, 2006.

Bērna vecāku attiecību juridiskā atzīšana ir tikpat svarīga kā attiecību starp bērnu un tā vecākiem juridiskā atzīšana.²⁴⁴ Daudzu valstu jurisdikcijās viendzimuma pāru bērni faktiski un juridiski ir svešinieki vienam no partnerim. Piemēram, viendzimuma pāris var iecerēt radīt bērnu, tomēr bērna nebioloģiskā māte juridiski nav atzīstama par bērna māti (vecāku), tiklīdz tam ir bioloģiskā māte. Bieži ir sastopama situācija, ka juridiski netiek atzīta jebkāda saikne starp bērnu un viņa nebioloģisko vecāku pat ja nebioloģiskais vecāks sniedz emocionālu, psiholoģisku un finansiālu atbalstu. Šāda situācija, pēc būtības ir pretrunā BTK 8.panta mērķim, kurš paredz BTK dalībvalstu apņemšanos saglabāt bērna tiesības uz savu identitāti un atbalstīt tiesības uz ģimeni un attiecību saglabāšanu tajā. Kā atzīmēja zinātnieks Dž.Tobins²⁴⁵, konvencijas dalībvalstīm ir pozitīvs pienākums aktīvi iegūt un juridiski atzīt informāciju par bērna vecāku identitāti – gestācijas (gestational), ģenētisko un sociālo informāciju, un apstrādāt to bērna ģimenes attiecību nodrošināšanas labā.²⁴⁶ Lai skaidrāk parādītu šā apgalvojuma saturu jeb kā bērna vecāku attiecību juridiskā atzīšanas iespēja ietekmē bērna labākās intereses, autore pieminēs piemēru no lietas²⁴⁷ - ar zvērestu apliecinātām rakstveida bērna liecībām (affidavit) : *“Es vienkārši gribu, lai manas mātes būtu atzītas par manām mātēm. Vairākums no maniem draugiem nekad nebija domājuši par tādām lietām, jo pieņēmu par pašsaprotamu apstākli, ka viņu vecāki juridiski ir atzīti par viņu vecākiem. Es gribētu, lai manās vislabākajās bērna interesēs mana ģimene tiktu juridiski atzīta par tādu, tāpat kā jebkura cita ģimene, neciestu no atšķirīgās attieksmes tikai tādēļ, ka abi mani vecāki ir sievietes. Ja valsts un likums atzītu, ka man ir divas mammas, tas palīdzētu. Tas palīdzētu vairākiem cilvēkiem saprast. Tas padarītu manu dzīvi nedaudz vieglāku. Es gribu, lai manas ģimenes forma būtu pieņemama un atbalstāma, kā jebkura cita ierasta ģimene.”*²⁴⁸

ASV pētījumos arī tika konstatēts, ka bērna nebioloģiskā vecāka juridiski nostiprinātās tiesības tikt atzītam par bērna vecāku ir bērna labākajās interesēs²⁴⁹: *“Viendzimuma pāru bērni bieži saskaras ar ekonomisko, juridisko un ģimenes nedrošību viņu nebioloģisko vecāku attiecību juridiskās atzīšanas iespējas neesamības dēļ”*, kā arī *“Nebioģiskās bērna mātes*

²⁴⁴ Allan, S. 'Recognition of same-sex parenting in Australia' 35(4) Alternative Law Journal,2010.p.227.

²⁴⁵ Tobin, J. The Convention on the Rights of the Child: The Rights and Best Interests of Children Conceived Through Assisted Reproduction Melbourne: Victorian Law Reform Commission,2004p.34.

²⁴⁶ Tobin, J and McNair, R (2009) 'Public International Law and the Regulation of Private Spaces: Does the Convention on the Rights of the Child Impose an Obligation on States to Allow Gay and Lesbian Couples to Adopt' 23 International Journal of Law, Policy and Family.p.110.

²⁴⁷ Spriedums lietā MDR v Ontario (Deputy Registrar General [2006] OJ No 2268 (SCJ)

²⁴⁸ Spriedums lietā MDR v Ontario (Deputy Registrar General [2006] OJ No 2268 (SCJ)

²⁴⁹ Pawelski, JG, Perrin, EC, Foy, JM, Allen, CE, Crawford, JE, Del Monte, M, Kaufmann, M, Klein, JD, Smith, K, Springer, S, Tanner, JL and Vickers, DL.'The Effects of Marriage, Civil Union, and Domestic Partnership Laws on the Health and Well-being of Children' 118(1),2006. p.352.

*statusa un lomas neatzīšana ir ekvivalenta bērna reālās ģimenes struktūras neatpazīšanai. Tas, savukārt, paaugstina sociālo stigmatu, ko izjūt bērni un viņu viendzimuma vecāki”.*²⁵⁰

Ir acīmredzams, kā priekšnoteikums BTK noteikumu ievērošanai, it īpaši 3.panta (bērna intereses) un 8.panta (tiesības aizsargāt savu identitāti un ģimenes saites) ievērošanai ir abu vecāku juridiskā atzīšana par bērna vecākiem viendzimuma partnerattiecībās. Tas var tikt nodrošināts dažādos veidos. Piemēram, Austrālijā, dažos štatos bērna nebioloģiskā māte, kura atrodas viendzimuma partnerattiecībās ar bērna bioloģisko māti, var tikt atzīta par bērna vecāku²⁵¹ ar priekšnoteikumu, ka tā būs ierakstīta bērna dzimšanas apliecībā. Vai arī tas ir iespējams, ja valstī ir paredzētas nebioloģiskās bērna mātes tiesības uz adopciju kā “otrais vecāks” (second-parent adoption). Šāds process atļauj bērna nebioloģiskajai mātei adoptēt bērnu bez bērna bioloģiskās mātes atteikšanās no vecāku aizgādības tiesībām (pretēji ierastajai adopcijas procedūrai (non-second-parent adoption)).²⁵²

Tomēr, lai arī abu risinājumu formu iznākums ir vienāds, proti, bērna bioloģiskā māte juridiski kļūst par bērna vecāku – process pats par sevi var būt atšķirīgs. “Otrā vecāka” adopcijas process ir ievērojami apgrūtinošs salīdzinājumā ar vienkāršu nebioloģiskās mātes ierakstīšanu bērna dzimšanas apliecībā. Tas ir pamatojams ar to, ka adopcijas process paredz ilgāku procesu, t.i. pušu ierašanos uz tiesu un turpmāko tiesneša akceptu adopcijai. Neapšaubāmi, ka priekšroka ir dodama procesam, kurā bērna nebioloģiskajiem vecākiem nav jāsaņem tiesneša akcepts vecāku pieprasītajam statusam.

No iepriekšminētā izriet secinājums, ka viendzimuma ģimeņu bērnu labākajās interesēs ir viņu ģimenes cieņa un ģimenes modeļa juridiskās atzīšanas iespēja. Lai to nodrošinātu, valstij ir jāatzīst divas, bet līdzīgas tiesību grupas: pirmkārt, bērna viendzimuma vecāku likumiskās tiesības stāties laulībā, un otrkārt, bērna tiesību uz ģimenes attiecībām ar nebioloģiskajiem vecākiem juridisko nostiprināšanu.

Diskriminācija uz vecāku seksuālās orientācijas pamata

Fundamentālais princips, kurš deklarē diskriminācijas aizliegumu ir BTK 2. pants.²⁵³ Pantā minētie “apstākļi” galvenokārt iekļauj sevī invaliditāti, vecumu, attiecību vai ģimenes

²⁵⁰ Victorian Law Reform Commission (2007) Assisted Reproductive Technology and Adoption Final Report Melbourne: Victorian Law Reform Commission, para 125.

²⁵¹ Skatīt [Austrālijas likums par bērna statusu] Status of Children Act 1974 (Vic).s.13.

²⁵² Victorian Law Reform Commission (2007) Assisted Reproductive Technology and Adoption Final Report Melbourne: Victorian Law Reform Commission, p.126.

²⁵³ (1) Dalībvalstis respektē un nodrošina visas šajā konvencijā paredzētās tiesības ikvienam bērnam, uz kuru attiecas to jurisdikcija, bez jebkādas diskriminācijas un neatkarīgi no bērna, viņa vecāku vai aizbildņu rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģiskās piederības, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, veselības stāvokļa un dzimšanas apstākļiem vai jebkādiem citiem apstākļiem.

statusu vai seksuālo orientāciju²⁵⁴. Tādējādi BTK 2.pants aizliedz bērnu diskrimināciju pamatojoties uz bērna vecāka(u) īpašībām un “vecāka(u) kvalitāti”, kas ietver sevī diskriminācijas aizliegumu uz seksuālās orientācijas pamata.²⁵⁵ Lai gan ANO Bērnu tiesību komiteja nav publicējusi komentāru par BTK 2.pantu, ANO Ekonomikas, sociālo un kultūras tiesību komiteja ir publicējusi Vispārējo komentāru²⁵⁶ par nediskriminācijas nozīmi ekonomiskajās, sociālajās un kultūras tiesībās, ka arī vadlīnijas diskriminācijas izskaušanai. Komentāra 20. pants paredz, ka valstij ir jāaizsargā personas gan no tiešas, gan no netiešas diskriminācijas. Proti, *tiešā* diskriminācija ir tad, kad salīdzināmā situācijā attieksme pret personu ir atšķirīga un mazāk labvēlīga, nekā pret citu personu, un attieksmes pamatā ir kāds no aizliegtajiem diskriminācijas pamatiem. Savukārt *netiešā* diskriminācija konstatējama gadījumos, kad šķietami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse nostāda vienu personu grupu (ko apvieno kāds no diskriminācijas pamatiem) īpaši nelabvēlīgā situācijā, salīdzinot ar citu grupu. Tas izpaužas situācijā, kad personai ir liegta iespēja izmantot savas tiesības tieši pie noteiktas grupas piederības dēļ, bet tomēr konkrētās grupas iespējas vai ieguvumi nav līdzvērtīgi citām līdzīgām. Piemēram, bērnam A (dzīvo ģimenē, kuras modelis ir juridiski atzīts) likumā ir paredzētas tiesības uz kompensāciju vecāka nāves gadījumā (piemēram, slepkavība). Turpretim salīdzinājumā ar bērnu B, kurš dzīvo viendzimuma vecāku ģimenē (ģimenes modelis nav juridiski atzīstams), šādas tiesības tajā pašā jurisdikcijā nav paredzētas, kas savukārt, nostāda bērnu nelabvēlīgākajā situācijā salīdzinājumā ar bērnu A. Līdzīgi šai situācijai ir situācija, kad darba devēja sponsorētā veselības apdrošināšana, kura aptver darbinieka bērnus, var radīt netieši diskriminējošu situāciju bērniem, kuri netiek atzīstami par bērniem to nebioloģiskajiem vecākiem, tādējādi faktiski izslēdzot tos no apdrošināšanas shēmas.²⁵⁷

Šajā aspektā var pieminēt virkni jomu, kurās netieša diskriminācija pret bērniem ir balstīta uz bērnu vecāku seksuālās orientācijas, tajā skaitā mantojuma tiesības²⁵⁸,

(2) Dalībvalstis veic visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka ikviens bērns ir pasargāts no jebkādas diskriminācijas vai sodiem savu vecāku, aizbildņu vai ģimenes locekļu statusa, darbības, pausto uzskatu vai pārliecības dēļ.

²⁵⁴ ANO Ekonomikas, sociālo un kultūras tiesību komiteja. Vispārējais komentārs Nr. 20 (2009) par nediskrimināciju ekonomiskajās, sociālajās un kultūras tiesībās no 10.06.2009

²⁵⁵ Besson, S (2005) 'The Principle of Non-discrimination in the Convention on the Rights of the Child' 13 International Journal of Children's Rights.p.448.

²⁵⁶ ANO Ekonomikas, sociālo un kultūras tiesību komiteja. Vispārējais komentārs Nr. 20 (2009) par nediskrimināciju ekonomiskajās, sociālajās un kultūras tiesībās no 10.06.2009.

²⁵⁷ Hedges, DC (2000) 'The Forgotten Children: Same-Sex Partners, their Children and Unequal Treatment' 41 Boston College Law Review.p.883.

²⁵⁸ Trast, CR (2006) 'You Can't Choose Your Parents: Why Children Raised by Same-Sex Couples are Entitled to Inheritance Rights from Both their Parents' 35 Hofstra Law Review.p. 857

imigrācijas tiesības²⁵⁹, neskaidrība par aizbildnību bioloģiskā vecāka nāves gadījumā, nodokļu un valsts pabalstiem un jautājumiem par aizbildnību/audzināšanu vecāku šķiršanas gadījumā.²⁶⁰ Izvērstāku šādu jomu sarakstu var atrast zinātniskajā literatūrā.²⁶¹

Lai ievērotu BTK nostiprināto nediskriminācijas mandātu, faktiski valstīm ir jāievieš tiesību akti, kas nodrošinātu bērnu no viendzimuma vecāku ģimenēm līdzīgu juridisko statusu bērniem, kuru pretējā dzimuma vecāku attiecības juridiski ir nostiprinātas ar laulību un bērnu vecāki atzīstami par tādiem pēc likuma. Šajā sakarā ir pieminams, ka bērnu diskriminācija, pamatojoties uz bērna vecāku seksuālo orientāciju, neaprobežojas tikai ar finansiālajiem jautājumiem. Vienas no diskriminācijas aizliedzošo likumu sekām ir tādas, ka pats par sevi diskriminācijas aizliegums nosūta sabiedrībai signālu, ka diskriminācija ir pieļaujama vispār.²⁶² Šis ir pamatojums ar to, ka likums ietekmē sociālās attiecības.²⁶³ Ja likums ir diskriminējošs, tas signalizē, ka sabiedrībā, pēc būtības, ir vieta diskriminācijai. Tiklīdz attieksme pret bērniem no viendzimuma ģimenēm būs atšķirīga, sabiedrībā vienmēr būs persona, kura uzskatīs par nepieciešamu tādus bērnus stigmatizēt (radīt kauna sajūtu) un marginalizēt (radīt maznozīmīguma sajūtu).²⁶⁴

Tādējādi ir secināms, ka likumi, kas atzīst visu bērnu vienlīdzību likuma priekšā neatkarīgi no viņu vecāku seksuālās orientācijas veido sabiedrību, kura ir brīva no diskriminācijas aizspriedumiem pret viendzimuma ģimenēs audzinātiem bērniem. Valsts nespēja nodrošināt šādu tiesisko regulējumu faktiski atstāj bērnus no viendzimuma vecāku ģimenēm neaizsargātā situācijā: bērni potenciāli ir pakļauti diskriminējošai praksei no to sabiedrības locekļu puses, kuri uzskata šādu praksi par pamatotu.²⁶⁵ Ja bērna labāko interešu princips ir standarts, pēc kuras sabiedrībai ir jādzīvo un fakts, ka 196 valstis ir ratificējušas BTK, līdz ar to apņēmoties īstenot 3.panta standartu – tad līdz

²⁵⁹ Silverman, LA (1999) 'Suffer the Little Children: Justifying Same-Sex Marriage from the Perspective of a Child of the Union' 102 West Virginia Law Review.p. 411.

²⁶⁰ Pasfield, JR (2005) 'Confronting America's Ambivalence Towards Same-Sex Marriage: A Legal and Policy Perspective' 108 West Virginia Law Review.p.300.

²⁶¹ Sifris, A (2009) 'The Legal Recognition of Lesbian-Led Families: Justifications for Change' 21(2) Child and Family Law Quarterly.p.201.

²⁶² Victorian Law Reform Commission (2007) Assisted Reproductive Technology and Adoption Final Report Melbourne: Victorian Law Reform Commission.p. 125,126.

²⁶³ Sifris, A (2010) 'Lesbian Parenting in Australia: Demosprudence and Legal Change' in P Gerber and A Sifris (eds), Current Trends in the Regulation of Same-sex Relationships Sydney: Federation Press.

²⁶⁴ Short, L (2007) "'It Makes the World of Difference": Benefits for Children of Lesbian Parents of Having their Parents Legally Recognised as their Parents' 3(1) Gay and Lesbian Issues and Psychology Review 5.

²⁶⁵ Graham, KT (2008) 'Same-Sex Couples: Their Rights As Parents, and Their Children's Rights As Children' 48 Santa Clara Law Review.p.999.

ar šādu soli daudzās jurisdikcijās ir nepieciešama būtiska likumu reforma, lai nodrošinātu viendzimuma vecāku bērnu tiesību un labklājības ievērošanu sabiedrībā.²⁶⁶

Tātad, bērnu labāko interešu princips, kurš ir nostiprināts BTK, ir sava veida “izvairīšanas” standarts²⁶⁷. Tomēr šī panta pamatmērķis ir parādīt, ka šo principu ir iespējams izmantot jēgpilnā un praktiskā veidā lai novērtētu, vai bērnu vajadzības un intereses viendzimuma ģimenēs tiek popularizētas un aizsargātas. Virkne pētījumu²⁶⁸ parāda, ka bērna vecāku viendzimuma attiecības neizraisa kaitīgas sekas. Zinātnieks Dž. Tobins²⁶⁹ atzīmē, ka visi šie pētījumi nepārprotami liecina, ka viendzimuma ģimeņu oponenti, kuri iebilst pret bērnu labāko interešu principu, šo principu izmanto ļaunprātīgi galvenokārt tādēļ, ka pašlaik nav neviena zinātniska pierādījuma, ka vecāku viendzimuma attiecības ģimenē nopietni kaitē bērna intelektuālai, emocionālai, psiholoģiskai vai seksuālai attīstībai.

Tikpat ir skaidrs arī tas, ka lai gan viendzimuma vecāki ir tikpat spējīgi vecāki kā pretējā dzimuma vecāki, bērni ir spiesti ciest no likuma ierobežojumiem, kas, savukārt, ne vienmēr saskan ar bērnu labākajām interesēm. BTK 3pantā nostiprinātā principa piemērošana prasa no valsts valdības izpratnes par to, ka arvien vairāk un vairāk bērnu tiek audzināti viendzimuma pāru ģimenēs, un tiem ir jānodrošina tādas pašas tiesības kā bērniem kuri tiek audzināti konvencionālajā ģimenes modelī. BTK nešķir bērnus pēc to ģimenes struktūras, tāpēc likumam ir jābūt ar līdzīgu garu. Visas valstis, kuras ratificējušas BTK, potenciāli netiek galā ar noteikumiem, tādēļ neievieš attiecīgus tiesību aktus un nesper pozitīvus soļus bērnu tiesās un netiešās diskriminācijas izskaušanai pamatojoties uz bērnu vecāku seksuālo orientāciju.

Situācija Eiropas valstīs

Daudzās valstīs, it sevišķi Rietumeiropā, likuma līmenī jau ir nostiprinātas viendzimuma pāru tiesības uz bērna adopciju. Piemēram, saskaņā ar Vācijas Viendzimuma

²⁶⁶ Schwartzreich, L (2005) 'Restructuring the Framework for Legal Analysis of Gay Parenting' 21 Harvard Black Letter Law Journal.p.109.

²⁶⁷ Duskow, E (1999) 'The Second Parent Trap: Parenting for Same-Sex Couples in a Brave New World' 20 Journal of Juvenile Law p.1.

²⁶⁸ Skafīt, piemēram, Bos, HMW, Gartell, NK, Peysler, H and van Balen, F (2008) 'The USA National Longitudinal Lesbian Family Study (NLLFS): Homophobia, Psychological Adjustment, and Protective Factors' 12(4) Journal of Lesbian Studies p. 455.;

Gartrell, N and Bos, H (2010) 'US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents' 126(1) Pediatrics 1.

McNair, R (2004) Outcomes of Children Born of ART in a Diverse Range of Families: Occasional Paper Melbourne: Victorian Law Reform Commission;

²⁶⁹ Tobin, J and McNair, R (2009) 'Public International Law and the Regulation of Private Spaces: Does the Convention on the Rights of the Child Impose an Obligation on States to Allow Gay and Lesbian Couples to Adopt' 23 International Journal of Law, Policy and Family .p.110.

partnerattiecību likuma²⁷⁰ 9. pantu, personai, kura atrodas reģistrētajās viendzimuma attiecībās, ir tiesības adoptēt bērnu, ja tam piekrīt otrs partneris; kā arī likumā ir nostiprinātas personu, kuras atrodas reģistrētajās partnerattiecībās, tiesības adoptēt bērnus viens no otra. Pie tam, spēkā esošajā Lielbritānijas Partnerattiecību likumā²⁷¹ ir tieši nostiprinātas viendzimuma pāru tiesības adoptēt bērnu bez jebkādiem ierobežojumiem.

Neskatoties uz to, to Eiropas valstu starpā, kuras juridiski atzina viendzimuma partnerattiecības, tāpat nav absolūtas vienotības attiecībā pret viendzimuma pāru tiesību nostiprināšanu *pilnā* apmērā. Eiropā joprojām ir valstis, kurās viendzimuma pāru tiesības uz adopciju nav pieļaujamas, par ko valstis, starp citu, tiek masveidā kritizētas no “vairāk progresīvajām” valstīm šajā jomā. Tā, piemēram, 2011. gadā Šveices valsts Federālā Augstākā tiesa apstiprināja aizliegumu viendzimuma pāriem adoptēt bērnus.²⁷² Runa bija par sūdzību, kuru iesniedza sieviete, kura bija reģistrēta viendzimuma attiecībās kopš 2007. gada. Sieviete sūdzējās par kompetento orgānu atteikumu adoptēt viņas partneres 2009. gadā dzimušo bērnu. Pirmās instances tiesa, izskatot sūdzību, adopcijas atteikumu pamatoja ar to, ka saskaņā ar tajā laikā spēkā esošo Šveices likumu, tiesības uz cita partnera bērna adopciju bija tikai tām personām, kuras atradās juridiski atzītā laulībā ne mazāk par pieciem gadiem, un kopumā šādas tiesības nebija piedāvātas personām, kuras atradās reģistrētajās partnerattiecībās. Pie tam tiesa nebija atsaukusies uz iesniedzējas “nederīgumu” būt par adoptētāju viņas seksuālās orientācijas dēļ, bet tikai norādīja uz adopcijas tiesiskā pamata trūkumu šajā situācijā. Sūdzības izskatīšanas laikā Federālajā Augstākajā tiesā iesniedzēja par adopcijas atteikuma pamatu norādīja viņas piederību pie seksuālās minoritātes, kas, pēc viņas viedokļa, ir atzīstams par Šveices Federālās Konstitūcijas²⁷³ 8.,13.,14. pantu pārkāpumiem (jeb diskrimināciju pēc šīm pantiem). Šajos pantos ir nostiprināts diskriminācijas aizliegums pēc jebkādas pazīmes, tajā skaitā diskrimināciju pēc dzīvesveida (vāc. *Lebensform*, 8.pants); tiesības uz privātās un ģimenes dzīves aizsardzību (13.pants), kā arī tiesības uz laulību un ģimeni (14.pants). Pie tam iesniedzēja atsauca arī uz bērna (kuru viņai atteica adoptēt) diskrimināciju, tas ir, BTK 2.panta²⁷⁴ pārkāpumu (Šveice arī ir šī Konvencijas dalībniece). Saskaņā ar BTK 2. panta otro daļu, “*Dalībvalstis veic visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka ikviens bērns ir*

²⁷⁰ Lebenspartnerschafts gesetz [Vācijas Viendzimuma partnerattiecību likums]. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/lpartg/BJNR026610001.html> [aplūkots 27.02.2019]

²⁷¹ Civil Partnership Act [Lielbritānijas Partnerattiecību likums]. Pieejams: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/33/pdfs/ukpga_20040033_en.pdf [aplūkots 27.02.2019]

²⁷² Bundesgericht bestätigt Adoptionsverbot für gleichgeschlechtliche Paare. Pieejams: http://www.skmr.ch/de/themenbereiche/geschlechterpolitik/artikel/bge_adoptionsverbot.html [aplūkots 27.02.2019]

²⁷³ Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (BV) (18.04.1999) [Šveices Konfederācijas Federālā Konstitūcija]. Pieejams: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19995395/index.html> (eng) [aplūkots 27.02.2019]

²⁷⁴ *Bērnu tiesību konvencija*. Parakstīta Ņujorkā 20.11.1989. [27.02.2019 red.]

pasargāts no jebkādas diskriminācijas vai sodiem savu vecāku, aizbildņu vai ģimenes locekļu statusa, darbības, pausto uzskatu vai pārliecības dēļ.”

Iesniedzēja norādīja arī uz to, ka adopcijas atteikuma rezultātā, kā arī tādēļ, ka likuma līmenī nav nostiprinātas viendzimuma pāru tiesības uz adopciju, tika nodarīts kaitējums bērna interesēm BTK 3. un 5. pantu izpratnē. Saskaņā ar šo pantu mērķiem, valsts kompetentajiem orgāniem, pieņemot lēmumus šajā jomā, primāri ir jāvadās no bērna labāko interešu ievērošanas principa (3.pants), kā arī “respektēt vecāku vai - ja to nosaka vietējās paražas - paplašinātās ģimenes vai kopienas, aizbildņu vai citu tiesiski atbildīgo personu atbildību, tiesības un pienākumus nodrošināt ikvienam bērnam viņa attīstības pakāpei atbilstošu palīdzību un padomus šajā konvencijā atzīto tiesību izmantošanā” (5.pants).²⁷⁵

Diemžēl šajā lietā tiesas pozīcija bija diezgan īsa, un tiesa atturējās no iespējamo pārkāpumu izskatīšanas Šveices Konstitūcijas un starptautisko tiesību kontekstā. Kopumā tiesa tikai norādīja uz to, ka saskaņā ar tajā laikā spēkā esošo likumdošanu, personas, kuras atradās reģistrētajās partnerattiecībās, nebija tiesīgas stāties laulībā, kā arī izmantot reproduktīvās medicīnas procedūras un adopcijas tiesības, ieskaitot otra partnera bērna adopciju.²⁷⁶ Secināms, ka tiesa atsaucās uz likuma normām un nesaskatīja diskriminācijas (pēc seksuālās orientācijas) pazīmes, uz kurām tika norādīts iesniegumā.

Kopumā, pamatojoties uz šo spriedumu, autore izdara dažus secinājumus.

Šis spriedums ir spilgts prakses piemērs, kad viendzimuma partnerattiecību atbalstītāji/pārstāvji atsaucas uz starptautiskajām tiesību normām, lai pamatotu savas prasības likumiski piešķirt tām tiesības stāties viendzimuma laulībā un tiesības uz adopciju. Pie tam, par šādu prasību pamatu kļūst tādas starptautisko tiesību aktu pozīcijas, kuru sākotnējais mērķis bija pavisam citāds un nevarēja būt līdzīgs “mūsdienīgajam”, vismaz izejot no šo aktu pieņemšanas laiku reālijām.²⁷⁷ Ņemot vērā to, ka BTK tika pieņemta 1989. gadā, kad attieksme pret izskatāmo jautājumu bija diezgan atturīga, tajā laikā būtu grūti paredzēt valsts nodomu tik plaši tulkot konvencijas pantu saturu. Pie tam, protams, nevarētu neatzīmēt to, ka šādi Konvencijas paplašinātās iztulkošanas mēģinājumi parādās arī starptautisko organizāciju līmenī. Piemēram, tie ir pamanāmi ANO Bērnu komitejas rekomendācijās pamatojoties uz Krievijas Federācijas iesniegto kārtējo ziņojumu²⁷⁸, kurās komiteja pauda bažas sakarā ar

²⁷⁵ Bundesgerichtsurteil [Šveices Federālās tiesas nolēmums] (05.05.2011, Nr.25A_774/210).

²⁷⁶ Ibid.

²⁷⁷ Киселева Е. Искажение текстов международных договоров как методология продвижения прав ЛГБТ. Гендерные аспекты и традиционные ценности в свете международного права. Москва, 2015.с. 85–93.

²⁷⁸ Concluding observations on the combined fourth and 5th periodic reports of the Russian Federation. Committee on the Rights of the Child. UN Document: CRC/C/ RUS/CO/4-5. 25 .02.2014. Para. 24–25, p. 6

Pieejams:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fRUS%2fCO%2f4-5&Lang=ne [aplūkots 28.02.2019]

Federālā likuma²⁷⁹ pieņemšanu, kura mērķis bija viendzimuma partnerattiecību propagandas aizliegums nepilngadīgu personu vidū, un rekomendēja atcelt minēto likumu, jo tas novestu līdz diskriminācijas pēc seksuālās orientācijas un dzimuma identitātes pazīmēm.

No citas puses, augstākminētais Šveices Federālās tiesas spriedums liecina arī par to, ka valstis faktiski nav gatavas pielīdzināt viendzimuma partnerattiecību juridisko statusu pretējā dzimuma partnerattiecību juridiskajam statusam un nostiprināt tam tādas pašas tiesību garantijas un valsts aizsardzību likuma burtā.

Šī problemātikas kontekstā būtu lietderīgi arī apdomāt pieaugušu bērnu adopcijas problemātiku viendzimuma pāros tajās valstīs, kur tāda prakse ir atļauta.

Bez šaubām, BTK dalībvalstu procesuālajos likumos ir iekļauts pienākums atbilstoši BTK 12.pantam nodrošināt bērnam, kurš ir spējīgs noformulēt savu viedokli, tiesības brīvi to izpaust visos viņu skarošajos jautājumos, un bērna viedoklim ir jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Citiem vārdiem sakot, lemjot par adopcijas jautājumiem, bērnam ir jābūt nodrošinātām tiesībām paust savu viedokli attiecībā uz to, vai viņš(-a) grib tikt audzināts viendzimuma vecāku ģimenē. Šis, pēc viendzimuma pāru atbalstītāju loģikas, varētu kalpot par galveno bērnu tiesību aizsardzības garantiju adopcijas jautājumos. Tomēr jāatzīst, ka pat labvēlīgākajās (no tiesību ievērošanas skatu punkta) valstīs pastāv problēmas sakarā ar augstākminētā valsts pienākuma ievērošanu. Piemēram, ANO Bērnu tiesību komitejas 2010. gada rekomendācijās (pamatojoties uz Beļģijas iesniegto kārtējo ziņojumu par valsts pienākumu pildīšanu saskaņā ar BTK) pauda bažas sakarā ar nepilnu pienākumu realizāciju pēc BTK 12.panta, kā arī faktu, kā bērna tiesībām tikt uzklausi tiesas un administratīvajos orgānos ir vairāk *diskrecionārais* raksturs (t.i. pildīts pēc tiesas ieskata) un netiek pildīts tiesnešu pienākums (juvenālās justīcijas īstenošanas jomā) ņemt vērā bērnu, kuri ir vecāki pār 12 gadiem, viedokli jautājumos par to dzīvesvietu un vecāku apmeklējumu laulības šķiršanas gadījumā.²⁸⁰ Šeit, pēc autores domām, nav grūti iedomāties, ka līdzīga situācija būs arī jautājumā par adopciju viendzimuma partnerattiecības. Tādā veidā, bērna adopcija viendzimuma pāros bez bērna piekrišanas var, piemēram, nodarīt traumu nepilngadīgā psihei, kas protams, neatbilstu bērna labāko interešu principam kā tādām. Atgriežoties pie augstāk minētā, ir jāatzīst, ka ne tikai Šveices valsts nav gatava atzīt viendzimuma pāru tiesības uz bērnu adopciju – tam nav gatava lielākā EP dalībvalstu daļa. Tomēr, atbilžu meklējumi par šo tiesību

²⁷⁹ Кодекс [Российской Федерации](#) об административных правонарушениях [Krievijas Federācijas administratīvo pārkāpumu kodekss] 6.21.p.

²⁸⁰ Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Concluding observations: Belgium. Committee on the Rights of the Child. UN Document. CRC/C/BEL/CO/3-4, 18 June 2010. Para. 37, P. 7. Pieejams: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fBEL%2fCO%2f3-4&Lang=en [aplūkots 28.02.2019]

juridiskās atzīšanas nepieciešamību valstu starpā pamazām turpinās, tomēr autore uzskata, ka valstīm nedrīkst aizmirst par ģimenes institūta vērtībām un vēsturisko nozīmi sabiedrībā, cik lai progresīvi sabiedrības vērtības nemainītos un cik demokrātiskākā tā nekļūtu.

2.2.1.4 *Oliari* un citi pret Itāliju un ECK iztulkošanas konsensuss

Priekšstats par to, kas ir “ģimene” pēdējos piecdesmit gados būtiski mainījās, un tas guva atspoguļojumu arī ECT praksē. ECK izstrādāšanas laikā par “konvencionālo ģimeni” tika uzskatīta oficiāli reģistrētā vīrieša un sievietes savienība, kā arī to laulībā dzimušie bērni. Pamatojoties uz konvencijas paplašinātās iztulkošanas principu, ECT pakāpeniski paplašināja jēdziena “ģimene” saturu atbilstoši konvencijas 8. un 12. pantiem, tomēr piešķirot prioritāti valsts plaša ieskata tiesībām jautājumos par viendzimuma laulībām, viendzimuma partneru vecāku aizgādības tiesībām u.c.²⁸¹

Pēc autores domām, lieta, kura vislabāk ilustrē šādu ECK paplašinātās iztulkošanas metodiku un ar to saistītu problemātiku, ir lieta *Oliari un citi pret Itāliju*²⁸². Šī lieta bija pirmā lieta ECT, kurā tiesa konstatēja, ka EP valstīm ir jānodrošina viendzimuma pāru juridiskās atzīšanas un aizsardzības iespēja pamatojoties uz ECK 8.pantu. Tomēr izskatāmās lietas secinājums pirmšķietami var tikt uzskatīts par visai loģisku un pamatotu, tomēr tiesību zinātnieku vidū ir populārs viedoklis par to, ka šim ECT secinājumam ir kļūdaina daba.²⁸³

Lai noskaidrotu, vai patiešām ECT secinājums ir strīdīgs, sākumā autore aplūkos ECT konsensusa principa saturu, nozīmi nepieciešamību ECK iztulkošanā un attiecīgus ECT secinājumus, un tad secīgi atbildēs uz šo jautājumu.

EP valstu prakses vienotība kādā konkrētajā juridiskajā gadījumā veicina tiesību iztulkošanas attīstības leģitimizāciju, kura ir nostiprināta ECK 53.pantā (pastāvošo cilvēktiesību nodrošinājums). Šis process tiek saukts par “*Eiropas konsensusu*”. Tikpat būtiska

²⁸¹ Алисиевич Е. Автономное значение правовых понятий в практике толкования Европейским Судом положений Конвенции о защите прав человека. Государство и право. Москва, 2005, №8. с.77–81.

²⁸² ECT 21.07.2015 spriedums lietā *Oliari un citi pret Itāliju* (iesniegumu Nr. 18766/11 un 36030/11) .

²⁸³ Skatīt: Marzano, Vito John .*Oliari and the European Court of Human Rights: Where the Court Failed*, 29 Pace Int'l L.2017.p. 241.

Ragone S and Volpe V. An Emerging Right to a Gay Family Life: The Case *Oliari v. Italy* in a Comparative Perspective.2016, 17(3) German LJ p.451

Masuma S. "The Right to Same-Sex Marriage: Assessing the European Court of Human Rights' Consensus-Based Analysis in Recent Judgments concerning Equal Marriage Rights," *Erasmus Law Review* 10, no. 3 (December 2017): p. 184-198.

Popescu, C. Positive Obligation of the State to Legislate Civil Unions between Same Sex Persons: Comment on the Judgment of the European Court of Human Rights: Chamber of July 21st, 2015, Case of *Oliari and Others v. Italy*, Application Nos. 18766/11 and 36030/11. *Analele Universitatii din Bucuresti: Seria Drept* 2015, 35-44.

Fichera, M. . Same-sex marriage and the role of transnational law: Changes in the european landscape. *German Law Journal* 17(3),2016. p.383-420.

nozīme ir atsevišķas valsts reformu atbalstam cilvēktiesību jomā (*vietējais konsensuss*) ja, piemēram, Eiropas līmenī nav vienotā viedokļa attiecīgajā jautājumā. Abas šīs doktrīnas pierāda ECK piekritību demokrātiskas sabiedrības principiem, nacionālās un Eiropas līmeņa kontroles nošķirtību.

Šādu tiesību interpretācijas metožu pamatā ir ECT “vēršanās” pie ECK dalībvalsts nacionālajiem likumiem. *Eiropas konsensuss*, atšķirībā no tiesnešu personīgajiem morāles aizspriedumiem ir objektīvs un izmērāms iztulkošanas kritērijs. “Secīgas” valstu prakses uzskaites nepieciešamība starptautiskā līguma izpildē kalpo par pierādījumu tam, ka valsts izprot līguma normu saturu, un tā ir nostiprināta Vīnes konvencijā par starptautisko līgumu tiesībām²⁸⁴. Tiesību iztulkošana pamatojoties tikai un vienīgi uz morāles pamatprincipiem ir pēc būtības absurda prakse vismaz tādēļ, ka morāle nav acīmredzama un abstrakti nav nedefinējama. ECT prakse parāda atšķirību EP valstu morāles prasībās.²⁸⁵ Tā, piemēram, lietā *Handyside pret Apvienoto Karalisti*²⁸⁶ ECT atzina, ka “*Valsts nacionālās valdības, pateicoties ilgstošajam un tiešajam kontaktam ar valstīm, atrodas labvēlīgākajā situācijā salīdzinājumā ar starptautisko tiesnesi konkrēto morāles pozīciju prasību noteikšanā*”. Tajā pašā laikā ECT “*nekad neuzskatīja konsensusu par pienākumu*”. Tā esamība drīzāk sašaurināja valsts ieskata tiesības (margin of appreciation) jautājumos ar augstāko subjektivitātes pakāpi, piemēram, jautājumos par publisko morāli un reliģiju. Tā, piemēram, lietā *Dudgeon pret Apvienoto Karalisti*²⁸⁷ ECT nosprieda, ka viendzimuma partnerattiecību kriminalizēšana Eiropas sabiedrībā nav pieņemama, un tādējādi šī [otrāda] prakse neatbilst ECK. Un otrādi, jomās, kurās trūkst acīmredzama kopējā valsts pieeja (piemēram, jautājumi par embrija tiesisko statusu, mākslīgās apaugļošanas tiesisko regulējumu, kompensāciju par ekspropriāciju u.c.) ir paredzētas plašākas valsts ieskata tiesības. Pēc autores domām, konsensusa autoritārā izvērtēšana nedrīkst būt subjektīva, it īpaši situācijā, kad puses apstrīd kādu likumdošanas tendenci. Papildus tam, ne vienmēr pamats salīdzinājumam ir nepārprotams – tā virknē lietās ECT novirzās no lietas būtības un pētīja praksi citā jautājumā, piemēram, reģistrēto partnerattiecību ieviešanu, nevis viendzimuma pāru atzīšanu jebkādā juridiskā formā²⁸⁸; otrā vecāka iespējas adoptēšanas iespējas neprecētajā pāri, nevis otrā vecāka adoptēšanas iespējas viendzimuma partnerattiecībās²⁸⁹. Pamatojoties uz to, rodas šaubas arī par ģeopolitisko izlasi,

²⁸⁴ Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām: starptautisks dokuments. Pieņemts 23.05.1969. Publicēts: [Latvijas Vēstnesis](#), 52 (2817), 03.04.2003. [12.04.2019 red.]

²⁸⁵ Draghici C. The Strasbourg court between European and local consensus: Anti-democratic or guardian of democratic process? // Public policy. - L., 2017.N.1. p. 11-29.

²⁸⁶ ECT 07.12.1986 spriedums lietā *Handyside pret Apvienoto Karalisti* (iesnieguma Nr. 5493/72).

²⁸⁷ ECT 22.10.1981 spriedums lietā *Dudgeon pret Apvienoto Karalisti* (iesnieguma Nr. 7525/76).

²⁸⁸ ECT 07.11.2013 spriedums lietā *Vallianatos un citi pret Grieķiju* (iesniegumu Nr. [29381/09](#) and [32684/09](#)).

²⁸⁹ ECT 19.02.2013 spriedums lietā *X un pārējie pret Austriju* (iesnieguma Nr. 19010/07).

proti, piemēram, lietā *Hachette Filipacchi pret Franciju*²⁹⁰ valstu konsensuss bija pamatots galvenokārt ar ES tiesībām un tādu valstu praksi, kuras nav ne ES, ne EP dalībvalstis.

Pēc autores domām, ir pamatots zinātnieku viedoklis, ka šāds metodoloģiskais juceklis noved līdz tiesas leģitimitātes (līdz ar to, sabiedrības uzticības) samazināšanai, nevis tiesas elastībai: proti, šādai valsts prakses salīdzinošai izpētei ir jānosaka virkne procesuālu kritēriju. Piemēram, valstu prakšu salīdzinošas izpētes procesā ir jāiesaista visi ģeopolitisko bloku valsts pārstāvji; par papildus pierādījumiem ir jāizmanto EP dalībvalstu plaši ratificētie līgumi; izpētes objektam (valsts pienākumam) ir jābūt pildītam (ievērotam) kvalificētā valstu vairākumā; ir jāizslēdz izpētes objekta ievērošanai pretēju praksi (jeb pienākuma nepildīšanas praksi); ārpus Eiropas tendenču izmantošanas iespējai ir jābūt tikai ticama precedenta gadījumā.²⁹¹ Visu šo kritēriju ievērošanas gadījumā nostiprinātās tiesu prakses maiņa būs tikpat leģitīma kā reģionālās paražas, kā arī saglabās valstu piekrišanu (konsensusu) kā leģitimitātes avotu un samierinās pārnacionālu tiesību veidošanas praksi un suverēno demokrātiju.

Šajā sakarā aktualizējas vēl viens likumsakarīgs jautājums: “*Ciktāl ECT ir jāņem vērā uzstājīgi iebilstošās valsts “atsevišķu pozīciju?”*”. Atbilde ir tāda, ka ja viena valsts kādā jautājumā attīsta ECT noteikto standartu, tad vismaz ir viena valsts jurisdikcija, kas “atpaliek” šajā praksē, līdz ar to ir automātiski nonāk pretrunā šim standartam. Praksē tas bieži noved pie ECK pārkāpumu konstatēšanas.²⁹² Pie tam dažos gadījumos ECT izvairās no valstu savstarpējās pretnostatīšanas un izvēlas proporcionalitātes analīzi par valstu pieņemtiem preventīvajiem līdzekļiem un turpmākā līdzekļa (vismaz viena) atzīšanu par neievērotu. Atsevišķos gadījumos var arī konstatēt vienas iebilstošās valsts “patiesību”: tā, piemēram, lietā *A, B un C pret Īriju*²⁹³ tiesa secināja, ka “*valstu vairākuma konsensuss attiecībā uz abortu atļaušanu pēc plašākiem kritērijiem salīdzinājumā ar Īrijas likumdošanu...nesašaurina valsts ieskata tiesības*”. Kā redzams, vienas valsts viedoklis atšķiras no valstu grupas viedokļa. Proti, ja valstu grupa nekad nesekoja kādai noteiktajai kārtībai, var runāt par to, ka nav izveidojies reģionālā paraža. Tomēr, vienas valsts iebildumiem nedrīkst kavēt jaunās kārtības (pienākuma/paražas) attīstībai un nostiprināšanai pamatojoties uz ECK. Citāda “vietējā konsensusa” izmantošana atļauj ECT pārslēgt uzmanību uz jautājuma atrisināšanu vienas sabiedrības robežās gadījumā, ja nav iespējams atsaukties uz “Eiropas konsensusu”, un tādējādi izmainīt tiesību iztulkošanas metodiku attiecībā uz atsevišķu valsti.

²⁹⁰ ECT 14.06.2007 spriedums lietā *Hachette Filipacchi pret Franciju* (iesnieguma Nr. 40454/07).

²⁹¹ Draghici C. The Strasbourg court between European and local consensus: Anti-democratic or guardian of democratic process? // Public policy. - L., 2017. N.1.p.21

²⁹² Ibid,p.25.

²⁹³ ECT 16.12.2010 spriedums lietā *A, B un C pret Īriju* (iesnieguma Nr. 25579/05).

Secīgi izpētot konsensusa būtību un ECT metodiku tā panākšanā, ir atrodama atbilde uz agrāk uzdoto jautājumu par to, kādu kļūdu bija pieļāvusi ECT lietā *Oliari pret Itāliju*. Šajā lietā ECT ņēma vērā tikai tos apstākļus, kuri bija attiecināmi tikai uz konkrēto valsti [Itāliju]: *“Itālijas likumdevējs nepievērsa uzmanību nacionālās apvienības pārstāvju viedokļiem, ieskaitot Itālijas iedzīvotājus kopumā un augstākās tiesas”*. Bez pienācīgās izpētes par Paneiropas Ūnijā²⁹⁴ nostiprinātā noteikuma par konsensusa ievērošanu, izskatāmajā lietā ECT signalizēja, ka viendzimuma pāru atzīšanas jautājums vairs nav valsts ekskluzīvā kompetencē, un valsts tiks atzīta par vainīgu jebkurā gadījumā, ja tās likumi neatspoguļos tautas viedokli. Turpretim šajā lietā ECT nosprieda, ka viendzimuma laulību juridiskās atzīšanas neesamība neatbilst ECK 8.pantam. Ar šo spriedumu ECT, galvenokārt, signalizēja par pozitīvu pienākumu juridiski atzīt nekonvencionālās jeb viendzimuma laulības. Līdz šim ECT pozīcija bija diezgan konservatīva viendzimuma laulību un partnerattiecību atzīšanas jautājumā. Šis spriedums ir *pirmais* ar nepārprotamu raksturu, kas precīzi apzīmē vienu no jauniem ES virzieniem – viendzimuma laulību juridiskā atzīšanas problemātika. ECT joprojām turpina “gaidīt” valstu konsensusu, kas kalpos par turpmākā pozitīvā pienākuma izveidošanas pamatu. Tomēr, tuvākajā nākotnē šis valstu konsensuss šajā sensitīvajā jautājumā diez vai tiks sasniegts. Par pamatu tam vismaz tas ir fakts, ka ES dalībvalstis joprojām vairākumā neatzīst viendzimuma partnerattiecību tiesības, tajā skaitā viendzimuma laulības, kaut arī ņemot to vērā, ka tur, kur viendzimuma partnerattiecības ir juridiski atļautas ir ietverti noteikumi par bērnu tiesisko statusu un attiecīgās likumiskās garantijas, tas pagaidām nepaātrina konsensusa attīstību.

2.3 Bērnu vislabāko interešu princips un ģimenes vērtību problemātika Latvijā

2.3.1 Bērnu labāko interešu princips

Latvijas Republika, pievienojoties un ratificējot BTK, uzņēmas nodrošināt ne tikai visas Konvencijā noteiktās bērna tiesības, bet arī izveidot efektīvus nacionālos tiesību aizsardzības mehānismus (tas ir – administratīvie, tiesas u.c.), kurus izmantojot, tiks nodrošināta attiecīgā līmeņa bērnu tiesību aizsardzība. Saskaņā ar BTK, kā arī Bērnu tiesību aizsardzības likumu²⁹⁵, pirmās personas, kuras nodrošina bērna un viņa tiesību aizsardzību, ir bērna vecāki vai aizbildņi. Tās ir personas, kuras ir tiešā un ciešā saskarē ar bērnu ikdienā un kuras bērns parasti uzklausa un uztver kā paraugu. Šīs personas ir galvenās, kurām rūp bērna intereses, attīstība un

²⁹⁴ Paneiropas Ūnija (angl. Pan-European Union) – savienība, kuras pamatā bija idejas par vienotu un brīvu Eiropu, kas balstīta uz subsidiaritātes un kristietības principiem.

²⁹⁵ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. [01.09.2018 red.]

labklājība un kurām ir pienākums iesaistīties bērnu tiesību aizsardzības mehānisma īstenošanā.²⁹⁶

Apskatot jautājumu par principa saturu Latvijas Republikā, būtu pareizi un noderīgi sākotnēji izpētīt principa tvērumu Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību pamatdokumentā jeb Satversmē. Aplūkojot Satversmes²⁹⁷ 110. panta komentārus ar atsaucēm gan uz starptautiskām tiesību normām, gan ECT atziņām, ir konstatējams, ka katrā gadījumā, kad ir jāpieņem lēmums, kas skar bērna intereses, objektīvi jānoskaidro, kādas ir bērna labākās intereses šajā konkrētajā situācijā, jo tās var atšķirties no viena vai abu vecāku interesēm.

Piemēram, Satversmes tiesas 2004. gada spriedumā²⁹⁸ pirmo reizi tika definēts Satversmes 110. panta interpretācijas pamatprincips un izrietošais valsts pozitīvais pienākums: "Interpretējot Satversmes 110. panta pirmajā daļā ietvertās pamattiesības, vienlaikus ir jāņem vērā starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertās normas un to piemērošanas prakse. Satversmes 110. pants paredz bērna tiesību aizsardzību. BTK 3.panta pirmā daļa noteic bērna interešu prioritāti. Satversmē paredzētais valsts pienākums aizsargāt bērnu tiesības ir precizēts Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta pirmajā daļā, kurā ir noteikts, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir *prioritāras*. Un šā paša panta otrā daļa papildina, ka visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kas nodarbojas ar bērna aprūpi, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna intereses." Satversmes tiesa minētajā spriedumā norādīja arī uz to, ka "*ievērojot minēto, izriet princips, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērniem prioritāras ir bērna tiesības un intereses*". Tas nozīmē, ka ne vien tiesai un citām institūcijām savi lēmumi ir jāpieņem, pamatojoties uz to, kas ir bērna interesēs, bet arī likumdevējam ir jāievēro, lai pieņemtie/grozītie normatīvie akti aizsargātu bērnu intereses iespējami labākajā veidā."²⁹⁹

No konstitucionālo tiesību viedokļa bērna tiesības un tiesības dzīvot *pilnvērtīgā* ģimenē ir primāras un pašas svarīgākās bērna tiesības, jo ģimene ir bērnu pilnvērtīgās attīstības pamatu pamats.³⁰⁰ Bērnam ir jābūt maksimāli nodrošinātai iespējai saglabāt saikni ar savu ģimeni, izņemot gadījumus, kas ģimene ir *īpaši* nefunkcionāla. Tas nozīmē, ka bērnu kontaktus ar

²⁹⁶ Tiesībsargs. Bērna tiesību aizsardzības mehānismi. Pieejams:

<http://www.tiesibsargs.lv/cilvektiesibas/bernutiesibas/aizsardzibas-mehanismi> [aplūkots 05.03.2019]

²⁹⁷ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019 red.]

²⁹⁸ Satversmes tiesas 13.05.2005 spriedums lietā Nr. 2002-18-0106, 5.p., Latvijas Vēstnesis,2005.

²⁹⁹ Satversmes tiesas 11.10.2004 spriedums lietā Nr. 2004-02-0106, 10-11.p., Latvijas Vēstnesis,2004.

³⁰⁰ Dupate K., Reine I. Latvijas Republikas Satversmes 110. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 136.pkt.

ģimeni var pārraut tikai izņēmuma gadījumos un jāizdara viss iespējamais, lai vismaz saglabātu personīgos kontaktus, un, ja un kad vien iespējams, ģimene ir "jāatjauno". Tai pašā laikā ir jānodrošina bērna tiesības dzīvot un attīstīties labvēlīgā vidē, un līdz ar to nekādi ģimenes atbalsta vai saglabāšanas pasākumi (tostarp vecāku tiesību īstenošana) nedrīkst kaitēt bērna veselībai un attīstībai. Tāda pati pozīcija ir ECT, kura ir pausta, piemēram, lietā *Neulinger un Shuruk pret Šveici*³⁰¹ un lietā *Haase pret Vāciju*³⁰². Proti, lemjot par pasākumiem, kuru rezultātā var tik izdarīta bērna izņemšana no ģimenes, kompetentām iestādēm vienmēr ir jāizvērtē alternatīvo pasākumu piemērošanas iespēja.³⁰³ No minētā izriet arī tas, ka katrā gadījumā, kad ir nepieciešams pieņemt lēmumu, kas skar bērnu intereses, ir *objektīvi* jānoskaidro (nevis automātiski prezumēt / mehāniski piemērot likumos noteiktais), *kādas ir bērna labākās intereses* šajā konkrētajā situācijā, jo tās var atšķirties no viena vai abu vecāku (aizbildņu) interesēm. Proti, atbildīgajām iestādēm ir jāveic detalizēts ģimenes situācijas novērtējums, ieskaitot faktiskos, emocionālus, psiholoģiskus, finansiālus un medicīniskās dabas faktorus un jāveic izsvērts un saprātīgs (*balanced and reasonable*) katrās iesaistītās personas (tai skaitā bērna) interešu novērtējums bērnam "visdraudzīgākā" risinājuma meklējumos.³⁰⁴

Jāatzīmē, ka pieņemot jebkāda veida lēmumu, kas skar bērnu, ir svarīgi uzklaut viņa viedokli. Šis pienākums, protams, var atšķirties atkarībā no bērna vecuma un brieduma pakāpes. Taču, pat ja atbildīgās iestādes nolemj, ka attiecīgajā situācijā bērna viedokli nav nepieciešams vai nav iespējams uzklaut klātienē, tas nenozīmē, ka viedokli nav nepieciešams vai nav iespējams noskaidrot citādi (piem., ar psihologa starpniecību).³⁰⁵ Protams, pienākums uzklaut bērna viedokli uzreiz nenozīmē, ka tam būs noteicošais faktors bērna interešu noskaidrošanā, jo tikpat labi atbildīgā iestāde var taisnīgi izlemt, ka bērna labākās intereses attiecīgajā brīdī nesakrīt ar viņa personīgo viedokli. Turklāt ir iespējamas arī situācijas, kad, ņemot vērā jautājuma steidzamību un nopietnību, nav iespējams vai pat nav vēlams iesaistīt vecākus lēmuma pieņemšanas procesā. Šādos gadījumos ir īpaši svarīgi veikt objektīvu situācijas novērtējumu. Turklāt gadījumos, kad kompetentās iestādes izlemj jautājumu par steidzamu bērna izņemšanu no ģimenes, kas tiek pieņemts, neuzklautot un nepiedaloties bērna vecākiem, bērna interešu apdraudējumam un iespējamām lēmuma sekām ir jābūt izvērtētām pirms lēmuma pieņemšanas procesa uzsākšanas. Pat ja tiks pieņemts lēmums izņemt bērnu no ģimenes, ir

³⁰¹ ECT 08.01.2009 spriedums lietā *Neulinger un Shuruk pret Šveici* (iesnieguma Nr. 41615/07), 136.pkt.

³⁰² ECT 08.04.2004 spriedums lietā *Haase pret Vāciju* (iesnieguma Nr. 11057/02), 93.pkt

³⁰³ Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 110.panta komentārs: 137.pkt.

³⁰⁴ ECT 08.01.2009 spriedums lietā *Neulinger un Shuruk pret Šveici* (iesnieguma Nr. 41615/07), 138.-139. pkt., ECT 27.04.2000 spriedums lietā *Tiemann pret Franciju un Vāciju* (iesnieguma Nr. 47457/99, 47458/99).

³⁰⁵ ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 no 20.07.2009. Sk. arī ECT 08.07.2003 spriedums lietā *Sahin pret Turciju* (iesnieguma Nr. 30943/96), 72.-75.pkt.

atsevišķi un ļoti rūpīgi jāizvērtē, vai būtu samērīgi papildus ierobežot arī kontaktus starp vecākiem un bērniem, ņemot vērā, ka kontaktu pārtraukšana starp vecākiem un bērniem var atstāt neatgriezeniskas sekas uz bērnu un vecāku izredzēm atjaunot ģimenes saiknes.³⁰⁶

Bāriņtiesas kā bērnu tiesību aizsardzības subjekts

Bāriņtiesu likuma 2. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka “*Bāriņtiesa ir novada vai republikas pilsētas pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde*”. Atbilstoši Bāriņtiesu likuma 4. panta otrajā daļā noteiktajam bāriņtiesas prioritāri nodrošina bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību. Šis pants praksē tiek interpretēts ļoti plaši, pārsvarā ar mērķi aizpildīt robu normatīvajā regulējumā, attaisnojot savu rīcību vai bezdarbību, neuzņemoties atbildību, meklējot vainīgo.³⁰⁷

Tāpat bāriņtiesu pieaicina iesaistīties dažādu situāciju risināšanā, piemēram, mātes dzīvesbiedrs bērna klātbūtnē lamājas necenzētiem vārdiem, vecāki nevar vienoties, vai vasarā bērnam jābrauc uz Spāniju vai sporta nometni, skolā ir bērns, kurš apsūk un draud otram bērnam, skolēns neapmeklē skolu, uz ielas sastapta grūtniece alkohola reibumā – tie ir tikai daži no piemēriem. Taču visiem būtu jāsaprot, ka bāriņtiesa nav vienīgais un galvenais vai primārais bērnu tiesību aizsardzības subjekts. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 5. pantā ir uzskaitīti bērnu tiesību aizsardzības subjekti, un primārie ir vecāki, adoptētāji, aizbildņi un audžuģimenes, tad kultūras, veselības aprūpes un bērnu aprūpes iestādes un tikai tad bāriņtiesas – vienā līmenī kopā ar citiem bērnu tiesību aizsardzības subjektiem. Vislielākā atbildības nasta par bērniem gulstas uz vecākiem, un šī atbildība ir jāuzņemas, jau bērnu radot – pirms un pēc bērna piedzimšanas.

Neraugoties uz vecāku kā primāro sava bērna tiesību un interešu nodrošinātāja pienākumu, vecāku personīgās intereses mēdz būt prioritārākas vecāku savstarpējo attiecību kārtošanā un nereti bērna intereses tiek ignorētas, un bērns tiešā veidā tiek iejaukts vecāku lojalitātes konfliktā, taču vecāki neapzinās ilgstošo tiesvedību negatīvo iespaidu uz bērna interesēm un bieži vien pat psihoemocionālo stāvokli. Tiesu praksē ir pierādīts, ka bērna personības pilnīgai un harmoniskai attīstībai ir jāizslēdz situācijas, kad vecāku strīda vai necieņas izrādīšanas gadījumā bērns tiek pakļauts spēcīgai psiholoģiskai krīzei, kas tam var radīt psiholoģisku traumu vai diskomfortu un deformējoši var ietekmēt bērna personības

³⁰⁶ ECT 08.04.2004 spriedums lietā Haase pret Vāciju (iesnieguma Nr. 11057/02), 107.113.,118-124.pkt; Sk.: Dupate K., Reine I. Latvijas Republikas Satversmes 110. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 140-143.pkt.

³⁰⁷ Vai vienmēr prioritāras ir bērna labākās intereses?. Jurista Vārds, 06.06.2017., Nr. 24 (978), 29.-36.lpp

attīstību. Tāpat vecākiem jebkurā situācijā ir jārespektē bērns kā personība un nav pieļaujama manipulēšana ar savām emocijām, lai ietekmētu bērna viedokli. Bērna vecākiem ir jāsaprot, ka jautājumos, kas skar bērnu, prioritāri jāņem vērā *bērna tiesības un vislabākās intereses*.³⁰⁸

Galvenās tiesu prakses atziņas par principa saturu un ievērošanu

ANO Cilvēktiesību komiteja, ņemot vērā BTK 18. pantā noteikto, ir atzinusi, ka atbildība par bērniem nepieciešamās aizsardzības garantēšanu gulstas uz ģimeni, sabiedrību un valsti. Lai arī Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajam un kultūras tiesībām nenorāda, kā šāda atbildība ir jāsadala, tas ir primārais ģimenes pienākums, kas tiek skaidrots plaši, ietverot visus cilvēkus, kas veido ģimeni attiecīgās dalībvalsts sabiedrībā, un īpaši atbildība attiecas uz vecākiem – radīt apstākļus bērna personības harmoniskas attīstības nodrošināšanai un Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajam un kultūras tiesībām atzīto viņa tiesību izmantošanai. ANO Bērnu tiesību komiteja skaidrojusi, ka ģimene ir galvenais faktors cilvēktiesību apzināšanai un saglabāšanai, cilvēcisko vērtību, kultūras identitātes un mantojuma un citu civilizāciju respektēšanai. Ir jāapsver attiecīgie veidi, kādos nodrošināt līdzsvaru starp vecāku pilnvarām un bērnu tiesību īstenošanu.³⁰⁹

Starptautiskā un nacionālā tiesu prakse liecina, ka bērna tiesības un intereses bieži netiek ievērotas vecāku laulības šķiršanas gadījumos, kas pati par sevi ir uzskatāma par nopietnu krīzes situāciju bērnam tieši psiho-emocionālā aspektā, vecāki tik ļoti ir iestrēguši kādu savu ambīciju apmierināšanā, savstarpējo attiecību destruktīvā kārtošanā, ka par bērna interesēm tiek aizmirsts, vecākiem izmantojot savu varu pār bērnu un liedzot bērnam tikšanos ar otru vecāku vai arī negatīvi iespaidojot bērnu pret otru vecāku. Bērna vecākiem, risinot savstarpējas nesaskaņas bērnu klātbūtnē, vajadzētu atturēties no negatīvas attieksmes paušanas vienam pret otru un, rīkojoties bērna interesēs, veicināt labu attiecību uzturēšanu bērnam ar abiem vecākiem. Viena vecāka vēlēšanās šķirt bērnu no otra vecāka, tai skaitā pārtraukt bērna aizgādības tiesības, ne tikai negatīvi ietekmē otru vecāku, bet arī primāri nodara nopietnu ļaunumu un kaitē bērna stabilai emocionālajai attīstībai. Secīgi šāda vecāku rīcība nav atzīstama par atbilstošu bērna vislabāko interešu nodrošināšanai.³¹⁰

Bērna vecāki nereti, nespējot atrast citu veidu, kā kaitēt viens otram, lūdz bāriņtiesu pārtraukt otram vecākam aizgādības tiesības, tādējādi mēģinot sodīt otru vecāku par ģimenē radušos situāciju un ierobežot vecāka tiesības saistībā ar bērnu. Jāatzīst, ka vecāku savstarpējie

³⁰⁸ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas 2015. gada 10. aprīļa spriedums Nr. C-31447114, 5. lpp.

³⁰⁹ Hodgina R., Ņūvels P. Rokasgrāmata "Konvencijas par bērna tiesībām ieviešana praksē". Ženēva: ANO Bērnu fonds, 2002, 187.,244. lpp.

³¹⁰ Administratīvās rajona tiesas 2015. gada 20. oktobra spriedums lietā Nr. A420210315 13. p.

konflikti vai dažādie uzskati un izpratne par bērna audzināšanas jautājumiem nav pamats aizgādības tiesību atņemšanai otram vecākam, bet gan liecina par nepieciešamību abiem vecākiem savstarpēji sadarboties un meklēt abpusēji pieņemamus risinājumus konfliktsituāciju mazināšanai, kā arī nodrošināt bērna interešu ievērošanu vecāku savstarpējo nesaskaņu risināšanas procesā.³¹¹ Šādās situācijās vecākiem ir ieteicams pašiem pārskatīt savas rīcības atbilstību bērna labākajām interesēm un sadarboties ar iesaistītajām iestādēm optimāla risinājuma meklēšanā, nekaitējot bērna interesēm, jo īpaši bērna attiecībām ar otru vecāku.

Lai gan Rīgas bāriņtiesa tiek iesaistīta daudzu ģimenes strīdu risināšanā, tomēr nav maz citu gadījumu, kad vecāku atkarību problēmas vai nevēlēšanās rūpēties par bērnu ir pamats bāriņtiesas iesaistīšanai ģimenes problēmu risināšanā. Pavisam noteikti bērnu tiesību aizsardzības nolūkā tiek sagaidīts, ka ikvienā gadījumā, kad bērna aprūpes pienākums pilnībā netiek pildīts tādā veidā un tik lielā mērā, ka var apdraudēt bērna veselību (arī dzīvību) un attīstību tūlīt, kā arī ilgtermiņā, kompetentajai iestādei bērna interesēs ir tiesības un pienākums iejaukties, liedzot vecākiem bērna aprūpi turpināt.³¹²

Attiecīgo tiesību jautājumu sarežģītību un svarīgumu atzīst arī tiesas, jo lietām par bāriņtiesas lēmumu tiesiskumu ir īpaša pieeja, ko pierāda arī tiesu prakse. Augstākā tiesa atzinusi, ka jautājumi, kas saistīti ar bērnu tiesībām, ir ārkārtīgi būtiski, tādēļ lēmumiem, kas skar bērnu tiesības, izvirzāmas īpaši augstas prasības attiecībā uz to pamatojumu.³¹³

Vispārīgi ir pareizs secinājums, ka apstākļiem, kas radušies pēc nelabvēlīga administratīvā akta pieņemšanas, lietas izspriešanā nav nozīmes. Šādā gadījumā pieteikuma priekšmets ir iestādes lēmuma tiesiskums, tādēļ tiesai jāpārbauda tie apstākļi, kuri pastāvēja pārsūdzētā iestādes lēmuma pieņemšanas laikā, un jāizvērtē, vai bija pamats attiecīga lēmuma pieņemšanai. Taču lietās, kas skar bērnu intereses, lai veicinātu ar konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem saistītās situācijas ātrāku un pareizāku noregulējumu, pārsūdzētais administratīvais akts nebūtu vērtējams atrauti no apstākļiem, kas radušies lietas izskatīšanas gaitā. Tādēļ lietās, kas skar bērnu intereses, nelabvēlīga administratīvā akta pārsūdzēšanas gadījumā ir vērtējami arī apstākļi, kas radušies *pēc* pārsūdzētā iestādes lēmuma pieņemšanas.³¹⁴ Šāda prakse, no vienas puses, sekmē ātrāku ar bērna interesēm saistītu jautājumu risināšanu, taču, no otras puses, faktiski uzliek bāriņtiesai papildu pienākumu paredzēt situācijas iespējamo risinājumu un vecāku rīcību nākotnē, faktiski prognozēt neprognozējamo. Kā rezultātā praksē veidojas situācijas, ka bāriņtiesas lēmums pieņemšanas brīdī ir tiesisks un pamatots, bet pēc apstākļu maiņas kļūst pārsteidzīgs un līdz ar to prettiesisks.

³¹¹ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2015. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. C28208115 19.p..

³¹² Administratīvās apgabaltiesas 2013. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. AA43-3306-13 16.p.

³¹³ Sk. Augstākās tiesas 2009. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. SKA-398/2009 9. p..

³¹⁴ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 26. novembra spriedums lietā Nr. A420377813.

Lietas par bāriņtiesas lēmuma pārsūdzēšanu atrisināšana tiesā neatrisina ģimenē esošās problēmas (t.i. vecāku savstarpējās attiecības neuzlabojas, bērna aprūpes prasmes neveidojas), bet tikai norāda uz bāriņtiesas rīcības tiesiskumu vai prettiesiskumu. Tāpat ar tiesas nolēmumu ir neapmierināta kāda no pusēm, jo to pārsūdz tālāk, sūdzas par tiesu, tiesnešiem, sistēmu kopumā.

2.3.2 Ģimenes vērtība Latvijas konstitucionālajās tiesībās

Latvijas Republikas Satversmes 110. pants gandrīz vienmēr tiek pieminams kā iemesls tam, kāpēc nekāda tiesiska aizsardzība neesot pieļaujama attiecībā uz nelaulātiem pāriem (gan gan pretēja, gan viendzimuma pāriem). Satversmes 110. panta pirmā daļa noteic, ka "*valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības*". Šāda 110. panta redakcija stājās spēkā tikai 2006. gada sākumā, pēc tam, kad iracionālās bailēs no viendzimuma partnerattiecību piekritējiem Saeima nolēma Satversmē precizēt *laulības* definīciju, neskatoties uz to, ka Civillikuma 35. panta otrā daļa arī tolaik aizliedza laulību starp viena dzimuma personām. Laulībai starp vīrieti un sievieti tika piešķirts īpašs statuss konstitucionālā līmenī, taču jāatzīmē, ka 110. pants nenoteic to, ka ģimene, kurai arī šajā pantā noteikta konstitucionāla aizsardzība, var izrietēt tikai no laulības. Ģimenes jēdziens ir daudz plašāks nekā jēdziens "laulība". Latvijai saistošie starptautiskie cilvēktiesību dokumenti jēdzienu "ģimene" definē plašāk nekā Latvijas nacionālie normatīvie akti. Piemēram, ECK par ģimeni atzīst personas, kurām ir radnieciska saikne un/vai cieša sociāla saikne, tātad ne tikai *de jure*, bet arī *de facto* ģimenes.³¹⁵

Tas, ka "ģimenes" jēdziens neattiecas tikai uz tām ģimenēm, kas veidotas uz laulības pamata, izriet arī no ECT un Satversmes tiesas judikatūras. Interpretējot jēdzienu "ģimenes dzīve", prioritāte ir piešķirama sociālai un bioloģiskai realitātei. Jēdziens "ģimenes dzīve" var tikt attiecināts arī uz attiecībām starp tuviem ģimenes locekļiem, piemēram, vecvecākiem un mazbērniem, kā arī var aizsargāt attiecības starp citām personām, ja faktiskie apstākļi liecina par ģimeniskām attiecībām (piemēram, dzīvošana vienā saimniecībā).³¹⁶ 2010. gada 24. jūnijā ECT pieņēma spriedumu lietā *Schalk un Kopf pret Austriju*³¹⁷, kurā atteicās no iepriekšējās

³¹⁵ Dupate K., Reine I. Latvijas Republikas Satversmes 110. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 590.lpp.

³¹⁶ Ibid, 591.lpp.

³¹⁷ ECT 24.06.2010 spriedums lietā *Schalk un Kopf pret Austriju* (iesnieguma Nr. 30141/04)

prakses (ka viendzimuma pāri bauda tikai privāto dzīvi ECK 8. panta kontekstā) un noteica, ka viendzimuma pāri veido arī ģimenes dzīvi 8. panta izpratnē.³¹⁸

Kā jau bija minēts iepriekš, Satversmes 110. pants nosaka, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību — savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Līdz ar to Satversme jau šobrīd nošķir laulību no ģimenes visplašākajā izpratnē. Tomēr jāatzīst, ka 21. gadsimta ģimene vairs nebalstās tikai uz seksuālām attiecībām vai asins radnieciskām saitēm, bet gan uz to, kā un cik lielā mērā personas vēlas veidot kopdzīvi. Laulība nav vienīgā ģimenes forma. Sakarā ar minēto, 2018. gada oktobrī Latvijas Republikas tiesībsargs Juris Jansons intervijā laikrakstam “Diena”³¹⁹ izteica pamatotu viedokli, ar kuru aicināja veidot vienotu izpratni par Satversmē iekļauto ģimenes jēdzienu un aizsardzību un valstī paredzēt juridisku ietvaru dažādu ģimenes modeļu atzīšanai. Tiesībsarga aicinājums izveidot juridisku ietvaru dažādām ģimenes formām bija vērsts uz objektīvās realitātes cieņu un juridisku robežu sakārtošanu, kas pozitīvi ietekmētu daudzus Latvijas iedzīvotājus, tomēr, tas nekādā veidā nav vērsts uz Satversmē nostiprināto laulības institūta noniecināšanu.³²⁰ 2012. gadā Tiesībsargs jau nosūtīja valsts valdībai un Saeimai ieteikumus par nepieciešamajiem grozījumiem tiesību aktos, kas risinātu jautājumus par termina “ģimene” izpratni dažādās jomās, piemēram, sociālo tiesību jomā, saistībā ar procesuālajām normām – tiesībām neliecināt u.c. Taču ieteiktie grozījumi ir palikuši bez ievēribas. Arī Augstākās tiesas Senāts 2012. gada spriedumā³²¹ ir norādījis, ka ir nepieciešama likumdevēja nepārprotama izšķiršanās par jautājumu, vai tiesiski ir atzīstamas partnerattiecības, citiem vārdiem sakot, vai divu personu faktiskai kopdzīvei ir tādas pašas tiesiskās sekas, kādas ir, juridiski noslēdzot laulību. No šādas pozīcijas, autorei, analizējot tiesībsarga teikto, lai būtu iespējams veiksmīgi praksē ieviest partnerattiecību regulējumu, nepieciešams skaidri noteikt ne vien partnerattiecību regulējumu, bet arī skaidri definēt ģimenes jēdzienu. Uz šī jautājuma aktualitāti norādījusi Bērnu un ģimenes lietu ministrija savā

³¹⁸ Goša E. Partnerattiecību tiesiskais regulējums uzlabotu ievērojamas sabiedrības daļas dzīves kvalitāti. Jurista Vārds, 24.02.2015., Nr. 08 (860), 12.-16.lpp.

³¹⁹ Diena.lv: Tiesībsargs Juris Jansons aicina veidot vienotu izpratni par Satversmē iekļauto ģimenes jēdzienu un aizsardzību un valstī paredzēt juridisku ietvaru dažādu ģimenes formu atzīšanai. Publikācija no 30.10.2018. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/tiesibsargs-aicina-paredzet-juridisku-ietvaru-dazadu-gimenu-formu-atzisanai-14207943>

³²⁰ Tiesībsargs: “Uzskatu, ka ir pienācis laiks, lai politiķi respektētu faktu, ka ievērojama sabiedrības daļa izjūt vajadzību sakārtot ģimenes jēdzienu valstiskā līmenī. Es aicinu skatīties plašāk – tas nav tikai viendzimuma pāru jautājums, tas skar ievērojamu daļu sabiedrības. Latvijas realitāte ir tāda, ka vairāk nekā puse bērnu dzimst ģimenēs, kurās vecāki nav laulāti. Nav mazums situāciju, kur cilvēki izvēlas veidot ģimeni, ja gribat, saucat to par mājsaimniecību, jo tā ir ekonomiski izdevīgāk. Piemēram, pie manis uz konsultāciju reiz atnāca divas kundzes, kuras, lai nodrošinātu cilvēka cienīgu dzīvi, dzīvoja kopā dzīvoklī, kas piederēja vienai, bet iztika no līdzekļiem, kas iegūti no otras kundzes mājokļa pārdošanas. Un šādu vai līdzīgu piemēru nav maz. Kā viens ģimenes juridiskā ietvara risinājums iespējams notariāli nostiprināts akts ar publisku paziņojumu “Latvijas Vēstnesī”, ka šie divi cilvēki sevi ir identificējuši kā ģimeni.”

³²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. SKC-4/2012. 12.2 rindkopa.

atzinumā³²², proti, tā norādījusi, ka analizējot Latvijai saistošos starptautiskos un nacionālos normatīvos aktus, iespējams izdalīt vairākas jēdziena „ģimene” nozīmes:

- 1) Latvijas Republikas Civillikums paredz, ka pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā (Civillikuma 214.pants);
- 2) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums paredz, ka ģimene sastāv no laulātajiem, personām, kurām ir kopēji izdevumi par uzturu un kuras mitinās vienā mājoklī;
- 3) ECT, interpretējot ECK 8.pantā ietvertu „ģimenes” jēdzienu ir norādījusi, ka jēdziens „ģimenes dzīve” neattiecas tikai un vienīgi uz ģimeni, kas balstīta uz laulību, bet ietver sevī arī citas *de facto* „ģimenes” saiknes, gadījumos, kad puses dzīvo kopā ārpus laulības. ECT norāda, ka katru konkrēto attiecību atbilstību „ģimenes dzīvei” var būtiski ietekmēt daudzi faktori, proti: vai pāris dzīvo kopā, pastāvošo attiecību ilgums, vai abas puses ir uzticīgas viena otrai, vai ir kopīgi bērni utt. Tāpat ECT ir norādījusi, ka, interpretējot jēdzienu „ģimenes dzīve”, prioritāra ir bioloģiskā un sociālā realitāte (*biological and social reality*) salīdzinājumā ar legālo prezumpciju (*legal presumption*).³²³

Autore uzskata, ka, ievērojot jēdziena „ģimene” būtiskumu ģimenes tiesībās, iespējamā definīcija būtu izstrādājama, veicot atsevišķu pētījumu par pastāvošajām jēdziena „ģimene” definīcijām ārvalstīs, kā arī tiesību doktrīnā un judikatūrā paustajiem viedokļiem par ieteicamajām „ģimenes” definīcijām. Autore arī uzsver, ka Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā ietvertā ģimenes definīcija neiztur kritiku, jo, piemēram, arī studentiem, kuri dzīvo kopmītnēs, nereti ir vienoti izdevumi par uzturu, tādēļ šāda definīcija vērtējama kā pārāk plaša. Viens no iespējamajiem risinājumiem būtu noteikt vairākas pazīmes, kurām jāizpildās, lai varētu konstatēt ģimenes esamību, savukārt Civillikumā ietvertā ģimenes definīcija vērtējama kā pārāk šaura. Būtisks arī ir jautājums par to, kādā normatīvajā aktā būtu ieteicams ietvert ģimenes definīciju. Ievērojot Bērnu un ģimenes lietu ministrijas ieteikumu, būtu lietderīgi, lai ģimenes definīcija būtu ietverta Civillikumā, ņemot vērā, ka šis normatīvais akts regulē ģimenes tiesību vispārējos jautājumus.

Galvenais jautājums, kas ir papildus apspriežams šī tēmas kontekstā – ir ģimenes aizsardzība, tādēļ ka no ģimenes aizsardzības pienākuma, pirmkārt, izriet pienākums aizsargāt tiesības, kas saistās ar bērna faktiskām attiecībām ar saviem vecākiem – gan bioloģiskajiem,

³²² Uz problēmas aktualitāti norādījusi LR Bērnu un ģimenes lietu ministrija 2008.gada 20.oktobra izziņā nr.2-5.3/3904.

³²³ Satversmes tiesas 11.10.2004 spriedums lietā 2004-02-0106, 10-11.p., Latvijas Vēstnesis, 2004.

gan adoptētājiem. Līdz ar to ģimenes aizsardzība ietver paternitātes un maternitātes noteikšanas tiesības, adopciju, aizgādības tiesības, vecāku tiesību ierobežošanu, kā arī jautājumus par šo tiesību realizācijas mehānismiem, kuriem ir nepārprotama saikne ar bērna interesēm. Tādējādi, minētie tiesību jautājumi vienmēr ir jārisina, ievērojot bērna tiesību prioritātes principu. Bet, savukārt, lai šos jautājumus risinātu ievērojot bērna tiesību prioritāti, ir jābūt skaidram priekšstatam, kas ir ģimene, un vai katra ģimenes forma, kurā aug bērns, ir atbilstoša bērna interesēm.

Izpētot šobrīd spēkā esošo laulības civiltiesisko regulējumu, juridiski atzīstama laulība un ģimene, kura izriet no šādas laulības formas ir tikai starp vīrieti un sievieti, līdz ar to Latvijā nebūtu iespējams uzsākt, piemēram, adopcijas procesu, kurā viens no viendzimuma laulātajiem adoptē otra laulātā bērnu, kā arī adopcija netiktu atzīta par likumisku, ja tiks veikta citā valstī un viendzimuma vecāki to vēlētos atzīt arī Latvijā.

Secināms, ka *prima facie* problemātika ģimenes konvencionālu un konstitucionālu vērtību (ģimene balstoties uz vīrieša un sievietes juridiski atzīstu savienību) saglabāšanas aspektā no likuma viedokļa Latvijā nebūtu novērojama salīdzinājumā, piemēram, ar pretēju ECT pakāpeniski attīstāmo praksi par viendzimuma partnerattiecību juridiskās atzīšanas aktualitāti un nepieciešamību. Tomēr neskatoties uz to, ka Latvijā šis jautājums nav “degoši” aktuāls, tas nemaz nenozīmē, ka nepaliek atvērts jautājums par to, ka lai gan viendzimuma vecāki ir tikpat spējīgi vecāki kā pretējā dzimuma vecāki, bērni ir spiesti ciest no likuma netieši diskriminējošiem ierobežojumiem (par kuriem bija diskusija šā darba 2.1.3 apakšnodaļā), kas, savukārt, ne vienmēr saskan ar bērnu labākajām interesēm. Kā jau bija noskaidrots šī darba 2.1.3 apakšnodaļā, BTK 3. pantā nostiprinātā principa piemērošana prasa no valsts valdības izpratnes par to, ka reāli arvien vairāk un vairāk bērnu tiek audzināti viendzimuma pāru ģimenēs (kaut arī Latvijā pašlaik neesot daudz informācijas par šādu informāciju, salīdzinājumā ar starptautiskajām tiesībām) un tiem ir jānodrošina tādas pašas tiesības kā bērniem kuri tiek audzināti konvencionālajā ģimenes modelī. BTK neizdala bērnus uz to ģimenes struktūras pamata, tāpēc likumam ir jābūt ar līdzīgu garu. Daudzas valstis, kuras ratificējušas BTK, potenciāli netiek galā ar noteikumiem, tieši tādēļ neievieš attiecīgus tiesību aktus un nesper pozitīvus soļus bērnu tiesās un netiešās diskriminācijas izskaušanai pamatojoties uz bērnu vecāku seksuālo orientāciju, tieši šā iemesla dēļ ECT nonāk lietas par atšķirīgās attieksmes nepamatotību viendzimuma bērna vecāku dēļ. Tādā kontekstā Latvija, diemžēl, ir šādu valstu sarakstā, un šādu valsts attieksmi parāda gan Satversmes tiesas spriedumi, gan Latvijas konservatīvā, un pagaidām nepārvārama pozīcija pieturēties pie konvencionālās ģimenes vērtībām.

Šajā sakarā autorei rodas retorisks jautājums, uz kuru līdz šim likumdevējs nav sniedzis atbildi un kuram valstij, pēc autores domām, būtu jāpievērš rūpīga uzmanība: “Ja bērna labāko interešu princips ir standarts, pēc kuras sabiedrībai ir jādzīvo un fakts, ka 193 valstis ir ratificējušas BTK, līdz ar to apņēmoties īstenot 3.panta standartu – tad līdz ar šādu soli Latvijā būtu nepieciešama būtiska likumu reforma, lai nodrošinātu viendzimuma vecāku bērnu tiesību un labklājības ievērošanu sabiedrībā, vai tomēr konservatīvi principiāla nostāja konvencionālā ģimenes modeļa aizsardzībā ir svarīgāka?”.

SECINĀJUMI

1. Saskaņā ar starptautiskajiem tiesību aktiem par bērnu ir atzīstama persona, kura nav sasniegusi 18 gadu vecumu. Tomēr ir pieļaujamas atkāpes no šī normas saskaņā ar valsts nacionālajām tiesību normām. ES tiesību sistēmā nav vienotas, oficiālas bērna definīcijas, kas būtu minēta kādā no spēkā esošiem starptautiskajiem līgumiem, tiem pakārtotajos tiesību aktos vai judikatūrā. Bērna definīcija saskaņā ar ES tiesību aktiem var ievērojami atšķirties atkarībā no regulatīvā konteksta.
2. Bērnu tiesību konvencijas svarīgākais princips, kas kļūst par pamatmetodi, īstenojot bērnu tiesības, ir noteikts tās 6.pantā: "Jebkuru tiesību īstenošanai un jautājumu risināšanai ir jāatbilst bērna interesēm". Pastāv uzskats, ka dažādās sabiedrībās un kultūrās priekšstati par to, kas ir bērna labākajās interesēs, ir ļoti dažādi, tomēr tādas vērtības, kā *brīva personu attīstība* un *bērnu drošība* ir *universālas* vērtības starptautiskajās tiesībās, pēc kurām ir un būtu jāvadās visās kultūrās. Šī Konvencija veicina arī turpmāku bērnu tiesību attīstību un palīdz labāk aizsargāt specifiskas bērnu tiesības.
3. Starptautiskajās tiesību normās, kas skar bērnu tiesības, latviešu tulkojumā, lai apzīmētu vienu no bērnu tiesību aizsardzības pamatprincipiem, lietots jēdziens "bērna intereses", nepievienojot vārdu "labākās". Ņemot vērā šī jēdziena formulējumu tiesību aktos oriģinālvalodā (*child`s best interests*), šajos normatīvos jēdziena "bērna intereses" saturs jāsaprot kā identisks jēdziena "bērna labākās intereses" saturam. Latvijas normatīvajos aktos jēdziena "bērna intereses" lietojums nav viennozīmīgs – tas nereti tiek lietots, arī lai apzīmētu pārstāvības institūtu (darboties bērna interesēs nozīmē pārstāvēt bērnu tiesiskajās attiecībās). Sakarā ar to ne vienmēr formulējums "bērna intereses" ir automātiski saprotams kā "bērna labākās intereses". Faktiski šiem jēdzieniem Latvijas likumu sistēmā vajadzētu būt nošķirti, lai nerastos pārpratumi, interpretējot likumu normas.
4. Bērnu vislabāko interešu princips sastāv no trīs elementiem (soļiem):

Pirmkārt, princips ir procedūra: situācijā, kad ir nepieciešams pieņemt lēmumu, kas ietekmēs konkrētu bērnu vai bērnu grupu, tā pieņemšanas procesā ir jāņem vērā lēmuma iespējamā ietekme (pozitīva / negatīva) uz dažādām iesaistītām interesēm. BTK

3.panta pirmā daļa prasa izvērtēšanas procesu iekļaut lēmumu pieņemšanas procesā, bet neuzspiež tā risinājumu;

Otrkārt, bērna intereses ir pamattiesības jeb garantija, ka ikreiz, kad tiks pieņemts lēmums attiecībā uz bērnu / bērnu grupu, tiks izvērtētas to labākās intereses un tiks izvēlēts optimālākais situācijas atrisinājums. Tas uzliek BTK dalībvalstīm ieviest labāko interešu izvērtēšanas mehānismus. Piemēram, valstij ir jāievieš atbilstoši tiesību akti, lai uzsvērtu lēmumu pieņēmēju juridisko pienākumu ņemt vērā “interesu” procesuālo noteikumu lēmumu pieņemšanas procesā;

Treškārt, princips ir juridiskās interpretācijas līdzeklis, kas ir izstrādāts, lai ierobežotu pieaugušām personām piešķirto juridisko spēku pār bērniem. Princips balstās uz to, ka pieaugušais ir iesaistāms lēmuma pieņemšanā tikai izņēmuma gadījumos, tas ir bērna dzīves un spriešanas pieredzes trūkuma dēļ.

Pilnībā piemērojot šo principu, primāri ir jāņem vērā, ka:

1) Katrs bērns ir indivīds, ar saviem uzskatiem, kuri ir tikpat nozīmīgi, kā jebkura cita indivīda uzskati; 2) BTK ir globālais caurvijošais gars; 3) Bērns nepārtraukti attīstās, un ir jāņem vērā intereses *perspektīvā*; 4) Bērnu vislabāko interešu principa interpretācijai nedrīkst būt “kulturāli relatīvajai”, vienlaikus noliedzot citas BTK nostiprinātās tiesības.

5. Jēdziens “*bērna [vis]labākās intereses*” ir sarežģīts, tādēļ tā saturs ir jāpiepilda katrā situācijā atsevišķi atbilstoši tās individuālajiem apstākļiem, tāpēc, ka tikai skatot principu kopsakarā ar citiem BTK noteikumiem, ir iespējams piepildīt tā saturu un attiecīgi piemērot to konkrētajā situācijā. Princips ir pietiekami elastīgs un pielāgojams - tas ir jāpiepilda ar saturu un jāpiemēro izvērtējot bērna situāciju un ņemot vērā tā vajadzības un situācijas kontekstu.
6. Cilvēktiesību un pamattiesību ievērošana ir ne tikai ES dalībvalstu pamatpazīme, bet arī priekšnoteikums valsts iestāšanās ES. LES 6.panta trešajā daļā ir noteikts, ka ES vispārējos tiesību principus veido, pirmkārt, pamattiesības, kas ir garantētas ECK, un otrkārt, no dalībvalstu kopējām konstitucionālajām tradīcijām izrietošās pamattiesības. Pamatojoties uz LES 6. pantā norādīto, šobrīd ES pastāv trīs cilvēktiesību aizsardzības sistēmas: 1) ECK, 2) ES vispārējie tiesību principi un konstitucionālās tradīcijas un 3) Pamattiesību Harta. ES ietvaros, lai indivīda pamattiesības tiktu aizsargātas, tām ir jāietilpst teritoriālajā, temporālajā un personālajā piemērošanas jomā. Proti, teritoriāli

pamattiesības ES tiek aizsargātas Līgumu ģeogrāfiskās darbības ietvaros, tas ir, dalībvalstu teritorijās un tajās teritorijās, kas ir saistītas ar dalībvalstīm un precizētas LES 52. un LESD 355.pantā. Arī Harta ir vienādi piemērojama visās ES dalībvalstīs.

7. Bērni EP dalībvalstīs ir tiesīgi izmantot visas cilvēktiesības, kuras aizsargā ECK, BTK un citi starptautisko cilvēktiesību dokumenti. Šo tiesību vidū ir pilsoniskās, politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības. EP darbs bērnu tiesību jomā ir pamatots uz BTK un jo īpaši uz tās četriem vispārējiem principiem: diskriminācijas aizliegums; bērnu labākās intereses; tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību; tiesības tikt uzklautam.
8. Jautājums par principa satura interpretācijas robežām juridiskajā zinātnē joprojām paliek atklāts. Ne tikai principa nenoteiktība ir tā raksturojoša īpašība, bet tam piemīt arī ietekmes pakāpe. Principa spēks ir, pirmkārt, atkarīgs no konteksta. Lai cik svarīgs šis princips bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā nebūtu, tas nevar kļūt par vienīgo un noteicošo vadlīniju absolūti visās iespējamās situācijās. Tādējādi, BTK 3.pants ciena un aizsargā arī citas cilvēka tiesību vērtības, kas var arī *nebūt* absolūtā saskaņā ar bērna (labākajām) interesēm.
9. ECT *tieši* negarantē bērnu tiesības uz to interešu noteikšanu konkrētajos apstākļos, bet tiesa ir tuvu nonākusi līdz tam, lai uzskatītu, ka “bērnu labākās intereses” ir materiālās tiesības. ECT izstrādāja procedūras prasību, kuras būtība ir tāda, ka lēmumu, kuri skar tiesības, kuras ir garantētas ECK 8.pantā, pieņemšanas procesam ir jābūt taisnīgam, un tajā ir jādod iespēja tiem, kuru intereses ir aizskartas, iesniegt savus argumentus (atsevišķos apstākļos ir jādod iespēja uzklaut pašus bērnus). Virknē gadījumos, jo īpaši tajos, kas skar saskarsmes tiesības, adopciju un starptautisku bērnu nolaupīšanu, ECT konstatēja ECK 8.panta pārkāpumu pamatojoties uz to, ka nacionālās tiesas, bilances meklējumos starp dažādām interesēm, neņēma vērā vai nepievērsa pietiekamu uzmanību labākajām bērnu interesēm.
10. ECT savā praksē ir sniegusi autonomu skaidrojumu jēdzienam “bērna labākās intereses”, kurš sastāv no diviem aspektiem. *Pirmkārt*, labākajām interesēm atbilst sakaru uzturēšana ar ģimeni, izņemot gadījumus, kad šādu sakaru uzturēšana bērnam ir kaitīga vai bīstama. *Otrkārt*, šādi sakari prasa nodrošināt bērnam iespēju augt (psiholoģiski) un attīstīties miermīlīgā un drošā vidē. Šāds jēdziena skaidrojums nosaka

par prioritāti ģimenes attiecību saglabāšanu ar vecākiem visos gadījumos, kad tas ir iespējams un droši. Tikai ārkārtas situācijās, kad ar citiem līdzekļiem nevar nodrošināt bērnam komfortablu un drošu vidi, bērna ģimenes saiknes var tikt pārtrauktas. Tāda lēmuma pamatā ir jābūt īpaši pamatotiem un svarīgiem apsvērumiem, kuru mērķis būtu bērnu tiesību aizsardzība.

11. ECK iztulkošanas judikatūrā nav atrodams precīzs “ģimenes dzīves” formulējums. Tas ir pamatojams ar to, ka ģimenes dzīves esamība vai neesamība ir tikai ciešu un reāli pastāvošu saikņu kopuma konstatēšanas jautājums individuālajā gadījumā un atbilstoši individuālajai valsts jurisdikcijai.
12. Pašlaik starptautiskajās tiesībās ir aktuāls jautājums par ECK iztulkošanas robežām, īpaši ģimenes jautājumos saistībā ar ECK 8.pantu (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves cieņu) un 12. pantu (tiesības stāties laulībā). Ģimenes un no tās izrietošu tiesību joma ir delikāta, un tieši tāpēc plaša ieskata tiesības ģimenes jautājumu risināšanā ir dotas katrai valstij atsevišķi atbilstoši nacionālai iekārtai un likumiem, tomēr atbilstoši ECK 8.,12. un 14. pantiem (diskriminācijas aizliegums).

Tomēr ECT pozīcijas ar laiku sāka mainīties ar mēģinājumiem novērst diskrimināciju tiesību uz privāto un ģimenes dzīvi realizācijā, it īpaši jautājumos par seksuālo orientāciju un viendzimuma partnerattiecībām. Tādējādi ECT ievērojami ierobežoja valstu plaša ieskata tiesību apjomu šāda tipa jautājumos. Saskaroties ar faktisku attiecību un ģimenes modeļu daudzveidību, ECT savā praksē sāka paplašināt jēdzienu “ģimene”, “ģimenes dzīve”, “ģimenes attiecības” saturu un tvēruma apjomu.

Pirmā ECT lietu grupa ir gadījumi, kuros ECT ir jānosaka, vai stabilu viendzimuma attiecību juridiskās atzīšanas neesamība atbilst ECK 8.pantā nostiprinātiem principiem (cieņa pret ģimenes dzīvi un nediskrimināciju). *Otrā lietu grupa* ir skar aizgādības tiesību piešķiršanas un attiecību juridiskās atzīšanas iespēju viendzimuma pāros.

13. Bērnu labāko interešu saturs viendzimuma vecāku ģimenes kontekstā ir apskatāms divos aspektos: *Pirmkārt*, situācijā, kad viendzimuma pāris, vai arī individuālā persona vēlas izveidot ģimeni. Debates par to, vai viendzimuma pāriem ir jābūt nodrošinātai pieejai reproduktīvām tehnoloģijām vai tiesībām adoptēt bērnu nolūkā izveidot ģimeni bieži fokusējas uz bērna labākajām interesēm. Šādos apstākļos bērnu labāko interešu

princips kalpo par pārbaudes testu, lai noteiktu, vai šāds ģimenes veids ir jāleģitimizē. *Otrajā aspektā* – kādai ir jābūt sabiedrības attieksmei un valsts garantijām situācijā, kad viendzimuma ģimene jau pastāv. Likums dažādos aspektos ir piemērojams netieši atšķirīgi pret bērniem viendzimuma vecāku ģimenē salīdzinājumā ar konvencionālo ģimeni. Šāda juridiskā atšķirība var rast sajūtu, ka sabiedrībai ir tiesības diskriminēt bērnu, kuri dzīvo viendzimuma vecāku ģimenē. Šāda atšķirīga attieksme pret viendzimuma ģimeņu bērniem salīdzinājumā ar “konvencionālām” ģimenēm ir acīmredzami nav šādu bērnu labākajās interesēs.

14. Līdz šim nav atrodama juridiskā analīze par principa efektīvāko aizsardzību un attīstību attiecībā uz bērniem no viendzimuma vecāku ģimenēm. Šī problēma viendzimuma ģimeņu kontekstā ir pamatojama ar diviem apstākļiem: 1) Bērna ģimenes juridiskās atzīšanas neesamība (t.i. likums neparedz šāda ģimenes modeļa juridisku atzīšanu) un 2) Bērnu diskriminācija uz vecāku seksuālās orientācijas pamata (jeb nav pietiekami aizliegta / kontrolēta diskriminācija pret bērnu pamatojoties uz šo kritēriju).
15. Valsts nespēja nodrošināt attiecīgo tiesisko regulējumu faktiski atstāj bērnus viendzimuma ģimenēs neaizsargātā situācijā: bērni potenciāli ir pakļauti diskriminējošai praksei no to sabiedrības locekļu puses, kuri uzskata šādu praksi par pamatotu. Ja bērna labāko interešu princips ir standarts, pēc kuras sabiedrībai ir jādzīvo un fakts, ka 196 valstis ir ratificējušas BTK, līdz ar to apņēmoties īstenot 3.panta standartu – tad līdz ar šādu soli daudzās jurisdikcijās ir nepieciešama būtiska likumu reforma, lai nodrošinātu viendzimuma vecāku bērnu tiesību un labklājības ievērošanu sabiedrībā.
16. Latvijā *prima facie* problemātika ģimenes konvencionālu un konstitucionālu vērtību (ģimene balstoties uz vīrieša un sievietes juridiski atzīstu savienību) saglabāšanas aspektā no likuma viedokļa Latvijā nebūtu novērojama salīdzinājumā, piemēram, ar pretēju ECT pakāpeniski attīstāmo praksi par viendzimuma partnerattiecību juridiskās atzīšanas aktualitāti un nepieciešamību. Tomēr neskatoties uz to, ka Latvijā šis jautājums nav “degoši” aktuāls, tas nemaz nenozīmē, ka nepaliek atvērts jautājums par to, ka lai gan viendzimuma bērna vecāki ir tikpat spējīgi (kā vecāki) kā pretējā dzimuma bērna vecāki, bērni no viendzimuma vecāku ģimenes / civillaulības (kopdzīves) ir spiesti ciest no likuma netieši diskriminējošiem ierobežojumiem, kas, savukārt, ne vienmēr saskan ar bērnu labākajām interesēm. Sakarā ar to, tiesību zinātniekiem un

Latvijas valsts valdības pārstāvjiem būtu jāpievērš uzmanība jautājumam par to, vai Latvijā būtu nepieciešama būtiska likumu reforma, lai nodrošinātu viendzimuma vecāku bērnu tiesību un labklājības ievērošanu sabiedrībā, vai tomēr konservatīvi principiāla nostāja konvencionālā ģimenes modeļa aizsardzībā ir svarīgāka?

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS:

Literatūra (monogrāfijas, atsevišķi raksti, publikācijas)

1. Autoru kolektīvs I. Ziemeles redakcijā. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. "Izglītības soļi", 2000.
2. Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. II daļa. Materiālās tiesības. Schewe C. zinātniskajā redakcijā. Rīga: TNA, 2016.
3. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
4. Autoru kolektīvs. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā. Eiropas Savienības aģentūra un Eiropas Padome, 2015.
5. Burgentāls O. Starptautiskās cilvēktiesības kodolīgā izklāstā. AGB,2000.
6. Ceļmale L. Bērna labāko interešu princips un tā piemērošana praksē. Jurista Vārds, 06.06.2017., Nr. 24 (978).
7. Cilvēktiesību gids.
Pieejams:<http://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/vecaki/izcelsme-un-paternitate/cilvektiesibu-aspekti>
8. Dupate K., Reine I. Latvijas Republikas Satversmes 110. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
9. Goša E. Partnerattiecību tiesiskais regulējums uzlabotu ievērojamas sabiedrības daļas dzīves kvalitāti. Jurista Vārds, 24.02.2015., Nr. 08 (860).
10. Hodgina R., Ņūvels P. Rokasgrāmata "Konvencijas par bērna tiesībām ieviešana praksē". Ženēva: ANO Bērnu fonds, 2002.
11. Haružika A. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu bērnu tiesību jomā analīze,[b.i.], 2013.
12. Kozlova J. Surogācija un tās tiesiskais regulējums. Bakalaura darbs. Latvijas Universitāte, 2017.
13. Tiesībsargs. Bērna tiesību aizsardzības mehānismi. Pieejams:
<http://www.tiesibsargs.lv/cilvektiesibas/bernutiesibas/aizsardzibas-mehanismi> [aplūkots 05.03.2019]
14. Vai vienmēr prioritāras ir bērna labākās intereses?. Jurista Vārds, 06.06.2017, Nr. 24 (978).

15. Allan, S. Recognition of same-sex parenting in Australia' 35(4) *Alternative Law Journal*,2010.
16. Battjes, H.; Dembour, M.; de Hart, B.; Farahat, A. Introduction: The european court of human rights and immigration: Limits and possibilities. *European Journal of Migration and Law*11(3),2009.
17. Besson, S. The Principle of Non-discrimination in the Convention on the Rights of the Child' 13 *International Journal of Children's Rights*,2005.
18. Bos, HMW, Gartell, NK, Peyser, H and van Balen, F.The USA National Longitudinal Lesbian Family Study (NLLFS): Homophobia, Psychological Adjustment, and Protective Factors' 12(4) *Journal of Lesbian Studies*,2008.
19. Bundesgericht bestätigt Adoptionsverbot für gleichgeschlechtliche Paare. Pieejams: http://www.skmr.ch/de/themenbereiche/geschlechterpolitik/artikel/bge_adoptionsverbot.html
20. Cassidy, C. Children's status, children's rights and dealing with children. *International Journal of Children's Rights*20(1),2012.
21. Cladwell, J. Child welfare defences in child abduction cases – some recent developments. *Child and Family Law Quarterly*, Vol. 13, No. 2,2001.
22. Diversity and European Human Rights. Rewriting Schalk and Kopf: shifting the locus of defence. Cambridge University Press, 2013.p.246-259.
23. Doskow, E.The Second Parent Trap: Parenting for Same-Sex Couples in a Brave New World' 20 *Journal of Juvenile Law*,1999.
24. Draghici C. The Strasbourg court between European and local consensus: Anti-democratic or guardian of democratic process? // Public policy. - L., 2017. N.1.p.21
25. Duffy P. Duffy.“The protection of Privacy, Family Life and Other Rights Under Article 8 of the European Convention on Human Rights”, 1982.para.191
26. Eeklaar J. The interests of the Child and Child’s Wishes: the Role of Dynamic Self-Determinism. *International Journal of Law and the Family* 8, Oxford University Press.1994.Engle, E. The convention on the rights of the child. *QLR* 29(3),2011.
27. Evelyn E. *EU Antidiscrimination Law*. –Oxford: Oxford University Press, 2005.
28. European Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Publication Office of the EU, Luxembourg, 2015.
29. Fichera, M. Same-sex marriage and the role of transnational law: Changes in the european landscape. *German Law Journal* 17(3),2016.
30. Freeman M. Article 3: The Best Interests of the Child. Nijhoff/Brill. 2007.

31. Fulei, T. T. Effect of the european court of human rights case-law on ukrainian case-law: Approaches and dimensions. *Law of Ukraine: Legal Journal (Ukrainian)* 2015(2).
32. Gardiner, J.'Same-sex Marriage: A Worldwide Trend?' in P Gerber and A Sifris (eds) *Current Trends in the Regulation of Same-sex Relationships* Sydney: Federation Press.Gartrell, N and Bos, H (2010) 'US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents' 126(1),2010.
33. Gerber P, The Best Interests of Children in Same-Sex Families, 28 *Law Context: A Socio-Legal J.* 28,2010.
34. Gran, B. K. Comparing children's rights: Introducing the children's rights index. *International Journal of Children's Rights* 18(1),2010.
35. Graham, KT.'Same-Sex Couples: Their Rights As Parents, and Their Children's Rights As Children' 48 *Santa Clara Law Review*,2008.
36. Grigolo M. Sexualities and the ECHR: Introducing the Universal Sexual Legal Subject. *European Journal of International Law* 14 (5).
37. Hart, J. The european human rights system. *Law Library Journal* 102(4),2010.
38. Haase and others v. germany. *Human Rights Case Digest*.2007.18(5-6).
39. Hedges, DC. The Forgotten Children: Same-Sex Partners, their Children and Unequal Treatment' 41 *Boston College Law Review*,2000.
40. Jacobs F., White R. *The European Convention on Human Rights*. Oxford,1996.
41. Johnston P. *Homosexuality and the European Court of Human Rights*. GlassHouse, 2012.
42. Keller, H.; Heri, C. Protecting the best interests of the child: International child abduction and the european court of human rights. *Nordic Journal of International Law* 84(2),2015.
43. Korczak J. The Child's Right to Respect. Janusz Korczak's legacy Lectures on today's challenges for children. Council of Europe,2009.
44. Kuhnel-Fitchen, K. European union treaties: commentary. *Edinburgh Law Review* 20(1), 2016.
45. Lacombe, E. F. Prioritizing children's best interests in canadian youth justice: Article of the un convention on the rights of the child and child-friendly alternatives. *Windsor Yearbook of Access to Justice* 34(2),2017.
46. Masuma S. "The Right to Same-Sex Marriage: Assessing the European Court of Human Rights' Consensus-Based Analysis in Recent Judgments concerning Equal Marriage Rights," *Erasmus Law Review* 10, no. 3 (December 2017).
47. McNair, R. *Outcomes of Children Born of ART in a Diverse Range of Families: Occasional Paper* Melbourne: Victorian Law Reform Commission, 2004.

48. Oestreich, J. E. Unicef and the implementation of the convention on the rights of the child. *Global Governance*,1998.
49. Office of the UN High Commissioner for Human Rights.Legislative History of the Convention on the Rights of the Child. Vol.1. New York/Geneva. 2007.
50. Pasfield, JR. 'Confronting America's Ambivalence Towards Same-Sex Marriage: A Legal and Policy Perspective' 108 *West Virginia Law Review*,2005.
51. Perry, M. 'Conscience v. Access and the Morality of Human Rights, with Particular Reference to Same-Sex Marriage. In W. Eskridge Jr & R. Wilson (Eds.), *Religious Freedom, LGBT Rights, and the Prospects for Common Ground* Cambridge: Cambridge University,2018.
52. Pawelski, JG, Perrin, EC, Foy, JM, Allen, CE, Crawford, JE, Del Monte, M, Kaufmann, M, Klein, JD, Smith, K, Springer, S, Tanner, JL and Vickers, DL. 'The Effects of Marriage, Civil Union, and Domestic Partnership Laws on the Health and Well-being of Children' 118(1),2006.
53. Ponjavic, Zoran; Vlaskovic, Veljko. "Space for the Child's Best Interests inside the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction," *Review of European Law* vol. 16, no. Issues 2-3 (2014).
54. Popescu, C. 'Positive Obligation of the State to Legislate Civil Unions between Same Sex Persons: Comment on the Judgment of the European Court of Human Rights: Chamber of July 21st, 2015, Case of Oliari and Others v. Italy, Application Nos. 18766/11 and 36030/11. *Analele Universitatii din Bucuresti: Seria Drept*,2015.
55. Protecting the world's children: impact of the convention on the rights of child in diverse legal systems. Pieejams: <http://www.lawcourts.org/LPBR/reviews/ali0208.htm>
56. Radina, A. 'Foster Care as the Form of Alternative Care for Children. Economic and Social Development, 16th International Scientific Conference on Economic and Social Development: The Legal Challenges of Modern World 16,2016.
57. Ragone S and Volpe V. 'An Emerging Right to a Gay Family Life: The Case Oliari v. Italy in a Comparative Perspective.2016, 17(3) *German LJ*.
58. Roagna I. "Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights: Council of Europe human rights handbooks".
59. Roseneil S. 'The Heterosexual/Homosexual Binary: Past, Present and Future (in D. Richardson and S.Seidman (eds.), *Handbook of Lesbian and Gay Studies*, London: Sage, 2002.

60. Schiek D., Waddington L., Bell M. *Non-Discrimination Law, Cases, Material and Text on National, Supranational and International level.*-Oxford: Hart Publishing,2007.
61. Scherpe, Jens M. "Same-Sex Couples Have Family Life," *Cambridge Law Journal* vol. 69, no. 3 (November 2010).
62. Schwartzreich, L. *Restructuring the Framework for Legal Analysis of Gay Parenting'* 21 *Harvard Black Letter Law Journal*,2005.
63. Sifris, A .*The Legal Recognition of Lesbian-Led Families: Justifications for Change.*21(2) *Child and Family Law Quarterly*, 2009.
64. Sifris, A . *Lesbian Parenting in Australia: Demosprudence and Legal Change in P Gerber and A Sifris (eds), Current Trends in the Regulation of Same-sex Relationships* Sydney: Federation Press,2010.
65. Silverman, LA (1999) 'Suffer the Little Children: Justifying Same-Sex Marriage from the Perspective of a Child of the Union' 102 *West Virginia Law Review*.
66. Short, L. "'It Makes the World of Difference": Benefits for Children of Lesbian Parents of Having their Parents Legally Recognised as their Parents' 3(1) *Gay and Lesbian Issues and Psychology Review* 5,2007.
67. Snyder, AM .*The Effects of Marriage, Civil Union, and Domestic Partnership Laws on the Health and Well-Being of Children*,2006.
68. *The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary.* Oxford and Portland, Oregon, 2014. Art. 7- Family Life Aspects.
69. *The Law of Human Rights. Second edition.* Oxford University press,Vol.1, 2008.
70. Tobin, J. *The Convention on the Rights of the Child: The Rights and Best Interests of Children Conceived Through Assisted Reproduction* Melbourne: Victorian Law Reform Commission,2004.
71. Tobin, J and McNair, R. 'Public International Law and the Regulation of Private Spaces: Does the Convention on the Rights of the Child Impose and Obligation on States to Allow Gay and Lesbian Couples to Adopt' 23 *International Journal of Law, Policy and Family* ,2009.
72. Trast, CR .*You Can't Choose Your Parents: Why Children Raised by Same-Sex Couples are Entitled to Inheritance Rights from Both their Parents'* 35 *Hofstra Law Review*,2006.
73. Turner, C. *The history of the subsidiarity principle in the hague convention on intercountry adoption.* *Chicago-Kent Journal of International and Comparative Law* 16(1), 2016.

74. Van Dijk, P. and others. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Intersentia, 2006.
75. Victorian Law Reform Commission. Assisted Reproductive Technology and Adoption Final Report Melbourne: Victorian Law Reform Commission, 2007.
76. Vito John Marzano, Oliari and the European Court of Human Rights: Where the Court Failed, 29 Pace Int'l L. Rev. (2017).
77. Zermatten, Jean. "The Best Interests of the Child Principle: Literal Analysis and Function," *International Journal of Children's Rights* vol. 18, no.4, 2010.
78. Zylberberg, P. (1991). Who Should Make Child Protection Decisions for the Native Community. Windsor Yearbook of Access to Justice 11.
79. Алисиевич Е. Автономное значение правовых понятий в практике толкования Европейским Судом положений Конвенции о защите прав человека. Государство и право. Москва, 2005, №8.
80. Бондаренко А. Б. Насилие и права человека сегодня // Вестник МГУ серия 7 Философия, 2004. № 6.
81. Здравомыслов А. Проблема интереса в социологической теории. Л.: Изд-во ЛГУ, 1964.
82. Зубенко В. Принципы и категории прав и свобод человека // Правоведение. - 2004. - №5.
83. Кравчук Н.В. Порядок защиты прав ребенка. – 2002.
84. Лядова М. Конвенция о правах ребенка: основные принципы и ОСОБЕННОСТИ: Достижения науки и образования. 2018.(16(38)), Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/konventsiya-o-pravah-rebenka-osnovnye-printsipy-i-osobennosti>
85. Российская социологическая энциклопедия. М., 1998.
86. Тарусина Н. Ребенок в пространстве семейного права : монография. Москва, 2015.
87. Тарановский Ф. Указ. соч. [b.g.]
88. Туманова Л. В. Право несовершеннолетних лиц на судебную защиту: “де-юре” и “де-факто” ТВГУ. Серия:Право.2014,№р. 2.

Normatīvie akti

Starptautiskie tiesību akti

89. Āfrikas Harta par Bērnu Tiesībām un Labklājību. Pieņemta 1990. gadā, Āfrikā. Pieejams: <http://pages.au.int/acerwc/documents/african-charter-rights-and-welfare-child-acrwc>

90. ANO Bērnu tiesību deklarācija. Parakstīta 20.11.1959.[24.03.1992 red.]
91. ANO Ģenerālās asamblejas 1946. gada 11. decembra rezolūcija Nr. 57 (1).
92. ANO Ģenerālās asamblejas 1976. gada 21. decembra rezolūcija Nr. 31/169.
93. ANO Ekonomikas, sociālo un kultūras tiesību komiteja. Vispārējais komentārs Nr. 20 (2009) par nediskrimināciju ekonomiskajās, sociālajās un kultūras tiesībās no 10.06.2009
94. Bērnu tiesību konvencija. Parakstīta Ņujorkā 20.11.1989. [27.02.2019 red.]
95. Eiropas Konvencija par bērnu adopciju (pārstrādāta). Parakstīta Strasbūrā 24.04.1967. [01.07.2009 red.];
96. Eiropas Konvencija par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā. Parakstīta Strasbūrā 15.10.1975. [29.05.2003 red.];
97. Eiropas Konvencija par bērnu tiesību piemērošanu. Parakstīta Strasbūrā 25.01.1996 [01.07.2009 red.];
98. Eiropas Konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību. Parakstīta Lansarotē 25.10.2007. [28.06.2014 red.].
99. Eiropas Padomes Ministru komiteja (2010), Pamatnostādnes par bērniem piemērotu tieslietu sistēmu, 17.11.2010.
100. Eiropas Padomes stratēģija bērnu tiesību jomā 2016.-2012. gadam. Eiropas Padome, 2016. gada marts, iespiests Eiropas Padomē. Pieejams:
<http://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/Strategy%20for%20the%20Rights%20of%20the%20Child%202016.docx>
101. Eiropas Padomes Konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību: starptautisks dokuments. Parakstīta Lansarotē, 25.10.2007.
102. Hāgas konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem. Parakstīta 25.10.1989.[04.10.2001 red.].
103. Ministru komitejas Ieteikums Nr. CM/Rec(2010)5 par pasākumiem cīņā pret diskrimināciju uz seksuālās orientācijas vai dzimumidentitātes pamata;
104. Ministru komitejas Ieteikums Nr. Rec(98)1.
105. Ministru komitejas Ieteikums Nr. CM/Rec(2006)19.
106. Ministru komitejas Ieteikums Rec(98)8.
107. Ministru komitejas Ieteikums Nr. CM/Rec(2015)4.
108. Parlamentārās asamblejas Rezolūcija 2049 (2015. g.) “Sociālie pakalpojumi Eiropā: tiesību akti un prakse saistībā ar bērnu izņemšanu no viņu ģimenēm Eiropas Padomes dalībvalstīs” [*Social services in Europe: legislation and practice of the removal of children from their families in Council of Europe member States*].

109. Starptautiskās Darba organizācijas Minimālā vecuma konvencija: starptautisks dokuments. Pieņemta 26.06.1973.
110. Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (Parakstīts 16.12.1966) [23.06.1976 red.].
111. Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Parakstīts 16.12.1966) [03.01.1976 red.].
112. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām: starptautisks dokuments. Pieņemts 23.05.1969. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 52 (2817), 03.04.2003. [12.04.2019 red.]
113. Committee on the Rights of the Child (CRC). General Comment No. 5 (2003) *General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child.*
114. Committee on the Rights of the Child (CRC). General comment No. 7 (2005). *Implementing child rights in early childhood.*
115. Committee on the Rights of the Child (CRC). General Comment No. 10 (2007). *Children's Rights in Juvenile Justice.*
- 116.** Committee on the Rights of the Child (CRC). General Comment No. 12 (2009) *The right of the child to be heard.*
117. Committee on the Rights of the Child (CRC). General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration.
118. Committee on the Rights of the Child (CRC). Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Concluding observations: Belgium.. UN Document. CRC/C/BEL/CO/3-4, 18 June 2010.
119. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe – “Handbook on European law relating to the rights of the child 2015, p.75. Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ENG.pdf. [aplūkots 20.02.2019]
120. The Rights of the Child, UN Bulletin of Human Rights, No. 91/2, 1-82 (1992)
121. UNCHR Guidelines on Determining the Best interests of the Child.p.14. Pieejams : <https://www.unhcr.org/4566b16b2.pdf>

ES normatīvie tiesību akti

122. Eiropas Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai – Īpaša vieta bērniem ES ārējās darbībās, COM (2008) 55 galīgā redakcija, Briselē, 2008.gada 5.februārī.

123. Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 18. jūnija Direktīva 2009/48/EK par rotaļlietu drošumu, ar kuru tiek ieviesti drošības pasākumi attiecībā uz bērnu rotaļlietām.
124. Eiropas Savienības Padome (2007), ES pamatnostādnes par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību, Briselē, 10.12.2007.
125. Direktīva 2011/93/ES.
126. Direktīva 2011/36/ES.
127. Direktīva 2004/38/EK.
128. Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [07.02.1992 red.]
129. Līgums par Eiropas Savienības darbību (LESD). Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [07.02.1992 red.].
130. Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, parakstīts Lisabonā, 2007

LR normatīvie akti

131. Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. [21.11.2018 red.].
132. Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. [01.09.2018 red.].
133. Civillikums : LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [01.01.2017 red.].
134. Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.2008 [01.04.2019 red.].
135. Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [10.01.2019 red.].
136. Latvijas Republikas Bērnu un ģimenes lietu ministrija 2008.gada 20.oktobra izziņa nr.2-5.3/3904.
137. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019 red.]

Citu valstu tiesību akti

138. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (BV) (18.04.1999) [Šveices Konfederācijas Federālā Konstitūcija]. Pieejams:
<https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19995395/index.html>
139. Civil Partnership Act [Apvienotās Karalistes Partnerattiecību likums]. Pieejams:
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/33/pdfs/ukpga_20040033_en.pdf [aplūkots 27.02.2019]
140. Lebenspartnerschafts gesetz [Vācijas Viendzimuma partnerattiecību likums]. Pieejams:
<http://www.gesetze-im-internet.de/lpartg/BJNR026610001.html>

141. Status of Children Act 1974 [Austrālijas likums par bērna statusu] (Vic).

Juridiskās prakses materiāli

Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumi

142. ECT 16.12.2010 spriedums lietā A, B un C pret Īriju (iesnieguma Nr. 25579/05).
143. ECT 28.05.1985 spriedums lietā *Abdulaziz, Cabales un Balkandali pret Apvienoto Karalisti* (iesniegumu Nr. 9214/80, 9473/81, 9474/81)
144. ECT 08.01.2013 spriedums lietā A.K. un L. pret Horvātiju (iesnieguma Nr. 37956/11).
145. ECT 21.12.2010 spriedums lietā Anayo pret Vāciju (iesnieguma Nr. 20578/07).
146. ECT 03.10.1990 spriedums lietā Andersson pret Zviedriju (iesnieguma Nr. 12963/87).
147. ECT 14.03.2013 spriedums lietā B.B un F.B pret Vāciju (iesnieguma Nr. 18734/09 un 9424/11).
148. ECT 21.06.1988 spriedums lietā Berrehab pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 10730/84).
149. ECT 09.10.1989 spriedums lietā C. un L.M. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 14753/89).
150. ECT 22.10.1981 spriedums lietā Dudgeon pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 7525/76).
151. ECT 22.01.2008 spriedums lietā E.B pret Franciju (iesnieguma Nr. 43546/02).
152. ECT 12.03.2015 spriedums lietā Gas un Dubois *pret Franciju* (iesnieguma Nr. 25951/07).
153. ECT 07.07.1989 spriedums lietā Gaskin pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 10454/83).
154. ECT 19.09.2000 spriedums lietā Gnahoré pret Franciju (iesnieguma Nr. 40031/98).
155. ECT 08.04.2004 spriedums lietā Haase pret Vāciju (iesnieguma Nr. 11057/02).
156. ECT 14.06.2007 spriedums lietā Hachette Filipachi pret Franciju (iesnieguma Nr. 40454/07).
157. ECT 07.12.1986 spriedums lietā Handyside pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 5493/72).
158. ECT 04.10.2012 spriedums lietā Harroudi pret Franciju (iesnieguma Nr. 43631/09).
159. ECT 28.10.1986 spriedums lietā Inze pret Austriju (iesnieguma Nr. 8695/79).
160. ECT 06.09.2007 spriedums lietā Jeunesse pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 10163/02).
161. ECT 28.09.2010 spriedums lietā J.M. pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr. 37060/06).
162. ECT 07.08.1996 spriedums lietā Johansen pret Norvēģiju (iesnieguma Nr. 17383/90).

163. ECT 18.12.1986 spriedums lietā Johnston un pārējie pret Īriju (iesnieguma Nr. 9697/82)
164. ECT 24.05.2003 spriedums lietā Karner pret Austriju (iesnieguma Nr. 40016/98).
165. ECT 26.05.1994 spriedums lietā Keegan pret Īriju (iesnieguma Nr. 16969/90),44.pkt.
166. ECT 19.05.1992 spriedums lietā Kerkhoven un Hinke pret Nīderlandi (iesnieguma Nr.15666/89).
167. ECT 02.03.2010 spriedums lietā Kozak pret Poliju (iesnieguma Nr. 13102/02).
168. ECT 26.02.2002 spriedums lietā Kutzner pret Vāciju (iesnieguma Nr. 46544/99).
169. ECT 27.10.1994 spriedums lietā Kroon un pārējie pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 18535/91).
170. Tiesneša H. Šermera (H.G. Schermer) domas ECT 27.10.1994 spriedumā lietā Kroon un pārējie pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 18535/91).
171. ECT 26.06.2014 spriedums apvienotajās lietās : Labassee pret Franciju un Mennesson pret Franciju (iesnieguma Nr. 65192/11).
172. ECT 30.09.2003 spriedums lietā Lebbink pret Nīderlandi (iesnieguma Nr. 45582/99).
173. ECT 08.02.1993 spriedums lietā M pret Nīderlandi (Iesnieguma Nr.16944/90).
174. ECT 10.05.2001 spriedums lietā Mata *Estevez pret Spāniju* (iesnieguma Nr. 56501/00).
175. ECT 07.07.1989 spriedums lietā M.B. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 14385/15).
176. ECT 17.07.2012 spriedums lietā M.D. un citi pret Maltu (iesnieguma Nr. 64791/10).
177. ECT 13.06.1979 spriedums lietā Marckx pret Beļģiju (iesnieguma Nr.6833/74).
178. ECT 23.06.2008 spriedums lietā Maslov pret Austriju [GC] (iesnieguma Nr.1638/0323).
179. ECT 08.01.2009 spriedums lietā Neulinger un Shuruk pret Šveici (iesnieguma Nr. 41615/07).
180. ECT 21.07.2015 spriedums lietā Oliari un citi pret Itāliju (iesniegumu Nr. 18766/11 un 36030/11).
181. ECT 24.03.1988 spriedums lietā Olsson pret Zviedriju (iesnieguma Nr. 10465/83).
182. ECT 22.06.2004 spriedums lietā Pini un citi pret Rumāniju, Nr. 78028/01 un 78030/01).
183. ECT 19.01.2012 spriedums lietā Popov pret Franciju (iesnieguma Nr. 39472/07 un 39474/07).
184. ECT 29.04.2002 spriedums lietā Pretty pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 2346/02).
185. ECT 17.10.1986 spriedums lietā Rees pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 9532/81).
186. ECT 15.05.1996 spriedums lietā Roosli pret Vāciju (iesnieguma Nr. 28318/95).

187. ECT 14.05.1986 spriedums lietā S. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 11716/85).
188. ECT 21.12.1999 spriedums lietā Salgueiro da Sulva Mouta pret Portugāli (iesnieguma Nr. 33290/96).
189. ECT 18.12.2008 spriedums lietā Saviny pret Ukrainu (iesnieguma Nr.39948/06).
190. ECT 24.06.2010 spriedums lietā Schalk un Kopf pret Austriju (iesnieguma Nr. 30141/04).
191. ECT 27.07.2007 spriedums lietā Schmidt pret Franciju (iesnieguma Nr.35109/02).
192. ECT 15.12.2011 spriedums lietā Schneider pret Vāciju (iesnieguma Nr.17080/07).
193. ECT 10.06.2010 spriedums lietā Schwizgebel pret Šveici (iesnieguma Nr.25762/07).
194. ECT 07.07.1989 spriedums lietā Soering pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 14038/88), 102.p.
195. ECT 27.04.2000 spriedums lietā Tiemann pret Franciju un Vāciju (iesnieguma Nr. 47457/99, 47458/99).
196. ECT 07.11.2013 spriedums lietā Vallianatos un citi pret Grieķiju (iesniegumu Nr. 29381/09, 32684/09).
197. ECT 13.07.1987 spriedums lietā W.J. un D.P pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 12513/86).
198. ECT 19.02.2013 spriedums lietā X. un pārējie pret Austriju (*iesnieguma Nr. 19010/07*).
199. ECT 03.05.1986 spriedums lietā X. un Y. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 9369/81).
200. ECT 13.03.2012 spriedums lietā Y.C. pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr. 4547/10).
201. ECT 10.02.1990 spriedums lietā Z.B. pret Apvienoto Karalisti (iesnieguma Nr. 16106/90).

Eiropas Savienības tiesas nolēmumi

202. EST 2008. gada 14. februāra spriedums lietā “Dynamic Medien Vertriebs GmbH pret Avides Media AG“ (iesnieguma Nr.C-244/06).
203. EST 1974. gada 14. maija spriedums lietā C-4/73 J. Nold, Kohlen- und Baustoffgrosshandlung pret Eiropas Kopienu Komisija.
204. EST 2010. gada 22. decembra spriedums lietā C-491/10 PPU Joseba Andoni Aguirre Zarraga pret Simone Pelz.

Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi

- 205. Satversmes tiesas 11.10.2004 spriedums lietā 2004-02-0106, 10-11.p., Latvijas Vēstnesis, 2004.
- 206. Satversmes tiesas 13.05.2005 spriedums lietā Nr. 2002-18-0106, 5.p., Latvijas Vēstnesis, 2005.
- 207. Satversmes tiesas 11.10.2004 spriedums lietā Nr. 2004-02-0106, 10-11.p., Latvijas Vēstnesis, 2004

LR Augstākās tiesas, citu valstu augstāko tiesu nolēmumi

- 208. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 26. novembra spriedums lietā Nr.A420377813.
- 209. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 3. jūlija spriedums lietā Nr. SKA-398/2009.
- 210. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. SKC-4/2012.

Apgabaltiesu, rajonu, pilsētu tiesu nolēmumi

- 211. Administratīvās apgabaltiesas 2013. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. AA43-3306-13.
- 212. Administratīvās rajona tiesas 2015. gada 20. oktobra spriedums lietā Nr. A420210315.
- 213. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas 2015. gada 10. aprīļa spriedums Nr. C-31447114.
- 214. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2015. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. C28208115.

Citu valstu tiesu prakse

- 215. Bundesgerichtsurteil [Šveices Federālās tiesas nolēmums](05.05.2011,Nr.25A 774/210).
- 216. Spriedums lietā MDR v Ontario (Deputy Registrar General [2006] OJ No 2268 (SCJ).

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs “BĒRNU VISLABĀKO INTEREŠU PRINCIPS UN ĢIMENES VĒRTĪBU PROBLEMĀTIKA EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS UN LATVIJAS TIESU PRAKSĒ” ir izstrādās LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Jūlija Kozlova

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Asoc.prof. Kristīne Dupate _____ ()

Recenzents: _____

Darbs iesniegts divos eksemplāros Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedrā
2019. gada 23.aprīlī.

Dekāna pilnvarotā persona: _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

Komisijas sekretāre: _____